DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

V. HUGO

NOTRE - DAME DE PARIS

II

Çeviren:
Nizamettin N. TEPEDELENLİOĞLU

M.E.B.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

FRANSIZ KLÂSİKLERİ : 152

NOTRE - DAME DE PARIS

II

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

V. HUGO

NOTRE DAME DE PARIS

II

Bu eseri Nizamettin N. TEPEDELENLİOĞLU dilimize çevirmiştir.

İSTANBUL 1948 — MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

NOTRE-DAME DE PARIS

II

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YEDİNCİ BÖLÜM

I

Sırrını bir keçiye açmaktaki tehlike üzerine

Birçok haftalar geçmişti.

Martın ilk günlerindeydi. Güneş — ki Dubartas, istiarenin bu klâsik ceddi, ona henüz grand duc des chandelles[1] adını takmamıştı— bundan ötürü daha az neşeli ve daha az parlak değildi. Bu, bütün Parisin meydanlara ve gezinti yerlerine yayılarak bir pazar günüymüş gibi bayram yaptığı çok tatlı ve güzel ilkbahar günlerinden biriydi. Bu ışık, sıcaklık ve sessizlik günlerinde hele öyle bir an olur ki Notre-Dame'ın cümle kapısına hayran hayran bakmak gerekir. Bu an, batıya meyletmiş olan güneşin katedrale hemen hemen cepheden vurduğu andır. Gittikçe ufkileşen ışıkları, meydanın zemininden yavaş yavaş çekilir ve binanın cephesi boyunca dikine yükselirken bin bir kabartmayı daldıkları gölgeden çıkarır. Bu sırada cephenin tam ortasındaki oymalı mermer, demirci ocağının akislerinden tutuşmuş Cyclope gözü gibi alev saçar.

1 Türkçesi: Mumlar büyük dükası.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İşte bu saatte bulunuluyordu:

Batan güneşin kızıllaştırdığı yüksek katedralin tam karşısında, meydanı Parvis sokağına bağlıyan köşede bir gotik konağın sundurması üstüne kondurulmuş bir taş balkonda, birkaç güzel kız gülüşüyor, türlü işve ve delişmenliklerle konuşuyorlardı. Sivri hotozlarına dolanarak tepeden topuklara kadar inen incili tüllerin uzunluğuna, omuzlarını örterek o zamanın uysal modasına göre genç kız gerdanlarının ucunu gösteren işlemeli iç gömleklerin inceliğine, hepsi dolgun ve kabarık olan tül, ipek ve kadife toplardan (ne yaman buluşlardı bunlar!) çok daha kıymetli olan iç etekliklerin zenginliğine ve hele ellerin, işsiz ve tembel olduklarını gösteren beyazlığına bakarak bunların miras bekliyen veya miras yemiş asîl ve zengin kızlar olduklarını anlamak kolaydı. Gerçekten de bunlar demoiselle Fleur de Lys de Gondelaurier ile arkadaşları Diane de Christeuil, Amelotte de Montmichel, Colombe de Gaillefontaine ve küçük de Champchevrier idiler.

Hepsi iyi aile kızlariydi. Veliahtın eşi madame Marguerite'i âdet olan törenle Flâmanlardan teslim almak için Pikardiya'ya gidileceği zaman, kendisine takdim edilmesi gereken nedimeleri seçmek üzere monsieur de Beaujeu ile zevcesi Madamın, nisanda Parise gelmeleri beklendiğinden şu anda bu kişizade kızlar dul bayan de Gondelaurier'nin evinde toplanmışlardı. Şimdi, Parise çepeçevre otuz fersah mesafedeki bütün taşralı asılzadeler, kızlarını bu şerefe eriştirmek

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

istiyorlardı ve içlerinden birçoğu kızlarını şimdiden Parise getirmiş veya göndermişlerdi. Bunlar, anaları babaları tarafından, eski bir has okçu komutanından dul kalmış biricik kızı ile Notre-Dame avlusundaki evine çekilmiş bulunan ve ağırbaşlı bir hatun olan saygı değer madame Aloïse de Gondelaurier'in dikkat ve nezaretine emanet edilmişlerdi. Kızların bulunduğu balkon, duvarları altın yaldızlı kabartma dallar işlenmiş kırmızımtırak bir Flândre derisiyle örtülü bir odanın önünde idi. Tavanda paralel hatlar çizen kirişler, üstlerindeki boyalı ve yaldızlı bin bir garip kabartma ile gözü oyalıyordu. Oymalı sandıklar üstünde, şurada burada mineler pırıldıyordu; çinîden bir yaban domuzu kafası, — önünde iki basamak olmasiyle evin hanımının, tımar sahibi bir şövalyenin zevcesi veya dulu olduğunu anlatan — şatafatlı bir dresuarı[1] süslüyordu. Dipte, yukardan aşağıya kadar armalar ve asalet remizleriyle süslü bir büyük ocağın yanında, kırmızı kadifeden bir koltukta, bayan de Gondelaurier oturmuştu ki şöyle elli beş yaşlarında bir hatun olduğu elbisesinden de yüzünden de anlaşılıyordu.

Onun yanında, suratça epey kıyak görünen, ama biraz kendini beğenmiş ve farfara olduğu sezilen bir delikanlı ayakta duruyordu; hani bütün bayanların bir ağızdan «yakışıklıdır» dedikleri delikanlılardan biri ki ciddî ve yüzden anlı-

1 Bir nevi büfe.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yan adamlar suratına bakınca sadece omuz silkerler. Bu genç süvari, Kıralın has okçuları yüzbaşılarına mahsus süslü elbiseyi giymişti ki okuru bir ikinci izahla yormamak için bu hikâyenin ilk bölümünde seyrettiğimiz Jüpiter'in elbisesine bu elbisenin çok benzediğini söylemeyi kâfi buluyoruz. Genç kızların bir kısmı, odada bir kısmı balkonda, bazısı Utrecht kadifesinden köşeleri sırmalı yastıklarda, bazısı da kabartma çiçekler ve şekillerle süslü, arkalıksız meşe iskemlelerde oturmuşlardı. Her biri, birlikte yapmaya çalıştıkları koca bir kanaviçenin bir parçasını dizleri üstünde tutuyordu ki bunun epey uzun bir ucuda yerdeki halının üstüne düşmüştü. Aralarında bir delikanlı oldu mu, genç kızları kıskıs bir gülümseme, bir fıskos sarar ya! Bunlar da öyle ediyorlardı işte. Genç adam — ki sade orada hazır bulunması bütün bu kadın benlik duygularını harekete getirmeye kâfi geliyordu — bu hale pek az ehemmiyet veriyormuş gibi gözüküyordu; genç kızlar dikkatini çekmek için yarış ederlerken o, daha ziyade âlâ geyik derisinden eldivenini sürterek kemerindeki tokanın dilini parlatmakla meşgul görünüyordu.

Zaman zaman, yaşlı hanım, delikanlıya çok hafif sesle bir şeyler söylüyor, o da iyi beceremediği ve zorakiliği üstünden akan bir nevi nezaketle gelişi güzel cevap veriyordu. Yüzbaşiyle konuşurken madam Aloïse'in gülümsemelerine, kızı Fleur-de-Lys'e çaktığı ufak tefek işaretlere, göz kırpışlara bakınca bunların delikanlı ile

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fleur-de-Lys arasında aşağı yukarı pişirilip kotarılmış bir nişanlanmaya, hiç şüphesiz yakın bir izdivaca delâlet ettiğini anlamak kolaydı. Ve subayın can sıkıntılı soğukluğundan da anlamak kolaydı ki hiç olmazsa ondan yana artık aşk bahis mevzuu değildi. Suratından can sıkıntısı ve üzüntü içinde olduğu görülüyordu ki o sırada ne düşündüğü kışlalardaki asteğmenlerimizin bugünün diliyle:

— Vay köpoğlunun angaryası! diye ifade olunabilir.

Kızına körü körüne hayran olan Aloïse hatun, annelik bu ya, subayın kendisine damat olmaya pek can atmadığının farkında olmuyor, kızı Fleur-de-Lys'in ne üstünlükle iğne geçirdiğini, veya yumak sardığını pes perdeden ballandıra ballandıra anlatmaya çabalıyordu.

— Bakınız yengeciğim! diyordu ona, kulağına söylemek için yeninden çekerek: Ona baksanıza canım! İşte şimdi eğiliyor.

— Ya öyle! diye cevap veriyordu genç adam ve tekrar buz kesiliyor, dalgın, sessiz kalıyordu.

Bir an sonra, tekrar eğilmek icabediyordu. Aloïse hatun ona:

— Nişanlınızdaki sevimli, neşeli yüz kimde var ki? diyordu. Ne beyaz ten, ne sarı saçlardır o! Şu eller dünyada en güzel genç kız elleri değil midir sanki? Ya şu boyun... Kuğu boynunu andırmıyor mu? Zaman zaman sizi öyle kıskanıyorum ki... Erkek olduğunuza ne mutlu, sizi yaramaz çapkın sizi! Fleur-de-Lys'iniz tapınmaya değer bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

güzeldir, hani siz de sevincinizden deli divanesiniz ya!

Aklı başka yerde olan delikanlı cevap veriyordu:

— Şüphesiz, şüphesiz.

— Fakat, ona birkaç söz söylesenize canım! dedi, birdenbire Aloïse hanım, onu omzundan iterek: Siz çok çekingen oldunuz.

Okurlarımıza beyan edebiliriz ki çekingenlik yüzbaşının ne meziyeti ne de eksikliği idi. Kendinden istenileni yapmayı şöyle bir denedi.

— Yeğenciğim, dedi, yaklaşarak Fleur-de-Lys'e, işlediğiniz bu kanaviçenin konusu nedir?

Fleur-de-Lys, küskün bir sesle cevap verdi:

— Bunu size üç kere söyledim: Bu Neptunus'un mağarasıdır.

Yüzbaşının soğuk ve dalgın tavırlarını Fleur-de-Lys'in, annesinden çok daha aydın gördüğü belliydi. Yüzbaşı bazı şeyler söylemek lüzumunu hissediyordu:

— Ya bütün bu Neptune'cülük kimin için?

— Saint-Antoine des Champs manastırı için, dedi Fleur-de-Lys gözlerini kaldırmaksızın.

Yüzbaşı kanaviçenin bir kenarını tuttu:

— Alabildiğine borazan çalan bu asker de kimdir, güzel yeğenim?

— Bu Trito'dur, dedi genç kız.

Fleur-de-Lys'in kısa sözlerinde daima biraz somurtkan bir ahenk vardı. Delikanlı, onun kulağına mânasız saçma bir şey, çapkınca bir söz,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ne olursa olsun mutlaka bir şeyler söylemek gerektiğini anladı. Eğildi, ama hayalinde şundan daha tatlı, daha içli bir şey bulamadı:

— Niçin anneniz, VII. Charles devrindeki haminnelerimiz gibi her zaman bir armalı kaftan giyiyor? Ona söyleyiniz canım, güzel yeğen, artık bu zamanımızın zarafetine uymaz. Elbisesi arma niyetine işlenmiş olan kapı menteşesi ve defne dalı ile yürüyen bir ocak örtüsüne benziyor[1]. Billâhi artık kimse böyle bayrağının üstüne oturmuyor, size yemin ederim.

Fleur-de-Lys, sitemle dolu gözlerini kaldırdı, hafifçe:

— Ede ede bu yemini mi ediyorsunuz bana? dedi.

Bu sırada, onların böyle birbirine eğilip fısıldaştıklarını hayran hayran seyreden Aloise hanım, dua kitabının kapağiyle oynıyarak mırıldanıyordu:

— Ne dokunaklı aşk tablosu!

Gittikçe canı sıkılan yüzbaşı tekrar kanaviçeye eğildi.

— Bu gerçekten zarif bir şey! diye bağırdı.

Bu söz üzerine, mavi Şam ipeklisinden elbisesi kendisine pek yaraşan bembeyaz tenli bir diğer güzel sarışın, Colombe de Gaillefontaine, çe-

---

Bu ailenin adi Gondelaurier, menteşe mânasına gelen Gonde ve defne mânasına gelen Laurier kelimelerinden terekküp ediyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kingen bir tavırla Fleur-de-Lys'e bir söz söylemeyi denedi, belki güzel yüzbaşı buna cevap verir diye:

— Gondelaurier cicim, Roche-Guyon konağının kanaviçelerini gördünüz mü?

— Lingère du Louvre bahçesinin ortasındaki konak, değil mi? diye, sordu gülümsiyerek Diane de Christeuil ki, güzel dişleri vardı ve dolayısiyle her fırsatta gülüyordu.

— Eski Paris surunun şu eski kocaman kulesinin bulunduğu yer... diye ilâve etti Amelotte de Montmichel, kıvırcık saçlı, taze ve güzel esmer ki ötekinin gülmesi gibi bunun da âdeti sebebini bilmeden iç çekmekti.

Aloïse hatun söze karıştı:

— Kıral VI. Charles zamanında monsieur de Bacqueville'e ait olan konağı demek istemiyor musunuz, Colombe şekerim? Sahi orada dik tezgâhta işlenmiş çok güzel kanaviçeler vardır.

— VI. Charles! VI. Charles! diye mırıldandı genç yüzbaşı, bıyıklarını burarak: Kadın ne de eski şeyler hatırlıyor, yarabbi!

Madame de Gondelaurier devam etti:

— Güzel kanaviçe işi doğrusu. O derece beğenilen bir eser ki benzeri bulunmaz deniyor.

Bu sırada, balkonun yonca şeklindeki süsleri arasından meydana bakan Berangère de Champchèvrier, yedi yaşında, endamlı bir küçük kız, bağırdı:

— Aa! Orada, kaldırımın üstünde dans eden, Parisli burjuvaların ortasında tef çalan güzel dan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

söze bakınız, cici Fleur-de-Lys teyze!

Sahiden de, bir tef sesi, bir zil şıngırtısı işitiliyordu.

— Bohemyada doğmuş Mısırlı bir çingene kızı! dedi, Fleur-de-Lys başını isteksiz isteksiz meydana doğru çevirerek.

Kanlı, canlı arkadaşları:

— Görelim! Görelim! diye bağrıştılar ve hepsi balkon kenarına koşuştular, nişanlısının soğukluğunu düşünen Fleur-de-Lys dalgın dalgın arkalarından baktı; can sıkan bir konuşmayı kısa kesen bu hâdiseden teselli duyan nişanlısı ise nöbetten çıkmış bir asker sevinciyle tekrar salonun öte ucuna çekildi.

Bununla beraber Fleur-de-Lys'in yanında bulunmak hoş ve sevimli bir vazife idi ve eskiden o da böyle düşünürdü; yalnız yavaş yavaş bu işten bıkmıştı ve evlenmelerinin yakınlaşması onu günden güne daha fazla soğutuyordu. Zaten hercai tabiatlıydı ve — söylemeli mi bilmem — biraz bayağı zevkliydi de. Çok asîl bir ailenin çocuğu olduğu halde asker elbisesi giydiğinden beri alaylı kabasaba askerlerin birçok huy ve âdetlerini benimsemişti. Meyhane ve meyhane sonrası âlemleri hoşuna gidiyordu. Ancak kaba sözlerden, askerce şakalardan kendilerini naza çekmiyen güzeller ve kolay başarılardan hoşlanıyordu. Bununla beraber ailesinde oldukça terbiye görmüş, kibar tavırlar öğrenmişti; fakat çok genç iken memleketi dolaşmış, çok genç iken kışla hayatına başlamış ve jandarma kılıç kayışının sert

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sürtülüşleriyle üzerindeki jantiyomluk cilâsı her gün bir parça daha silinmişti. Nasılsa beslemekte devam edegeldiği bir insanlık saygısiyle hâlâ arasıra ziyaret ettiği Fleur-de-Lys'in evinde çifte bir can sıkıntısı duyuyordu. Neden mi? Önce, gönlünü her yerde bol bol israf etmiş olduğundan kıza kırıntılar kalıyordu; sonra, böyle edepli, terbiyeli, temkinli güzel hanımlar arasında küfre alışmış olan ağzının birdenbire gemi azıya almasından ve alabildiğine meyhane ağziyle konuşmasından bir düziye ürküyor, titriyordu. Böyle bir halin nasıl bir tesir yapacağı artık tasavvur edilsin!

Gelgelelim bütün bunlar onda aşırı şıklık, zarafet ve kibarlık iddialariyle içiçe yaşıyordu. Durumu herkes dilediği gibi tasarlasın. Ben sadece tarihçiyim.

Şimdi, Fleur-de-Lys birdenbire başını çevirip kendisine hitabettiği zaman, o, bir müddetten beri, düşünerek yahut düşünmiyerek, ocağın kabartmalarla süslü çerçevesine dayanmış, susuyordu. Zavallı genç kız her şeye rağmen ona ancak kalbini zorlıyarak küsebiliyordu.

— Güzel yeğen, bize iki ay önce, karakolları teftiş ederken yarım düzine hırsızdan kurtardığınız bir küçük çingene kızdan bahsetmemiş miydiniz?

— Sanıyorum ki evet, güzel yeğen! dedi yüzbaşı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— O halde! Belki de orada, kilise avlusunda dans eden o çingene kızdır. Tanıyabilirseniz geliniz bakalım, güzel yeğen Phoebus.

Kızın delikanlıya yaptığı tatlı davette ve onu adiyle çağırmaya dikkat edişinde gizli bir barışma arzusu seziliyordu. Yüzbaşı Phoebus de Chateaupers (zira, bu faslın başından beri okurun gözleri önünde duran odur) yavaş adımlarla balkona yaklaştı. Fleur-de-Lys elini sevgi ve şefkatle onun koluna atarak:

— Bakınız, dedi. Karşıki halka içinde dans eden şu küçük kıza bakınız... Sizin çingene kızı mı?

Phoebus baktı ve:

— Evet, dedi, keçisinden tanıdım.

— Oh! Sahiden güzel bir keçi yavrusu, dedi.

Amelotte hayranlığından iki elini bitiştirerek:

— Boynuzları sahici altından mı acaba? diye sordu Berangère.

Aloïse hanım koltuğundan kımıldanmaksızın söze karıştı:

— Geçen yıl Gibard kapısından şehre giren çingene kızlarından biridir değil mi?

— Hanım anne! dedi, yavaşça Fleur-de-Lys. O kapıya bugün cehennem kapısı deniyor.

Mademoïselle de Gondelaurier, annesinin modası geçmiş şivesine yüzbaşının ne kadar tutulduğunu biliyordu. Gerçekten de delikanlı, dişleri arasından:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Gibard kapısı! Gibard kapısı! VI. Charles böyle bir kapıdan geçirilebilirdi! diye alay etmeye başlamıştı.

Fırıl fırıl dönen gözlerini birdenbire Notre-Dame'ın tepesine diken küçük Bérangère:

— Vaftiz anne! diye bağırdı. Orada, dam üstünde duran kara elbiseli adam kimdir?

Genç kızların hepsi o tarafa baktılar. Doğruydu. Bir adam, kuzey tarafındaki kulenin Grève meydanına bakan parmaklıklarına dayanmıştı. Bu bir papazdı. Elbisesi ve iki eline dayalı yüzü iyice fark ediliyordu. Hiç kımıldanmıyor, bir heykel gibi duruyordu. Gözünü meydana daldırmıştı. Duruşu, bir serçe yuvası keşfeden ve ona bakan bir çaylağın hareketsizliğini andırıyordu.

— Bu Josas başdiyakosu efendidir! dedi, Fleur-de-Lys.

— İyi gözleriniz var, eğer onu buradan seçebiliyorsanız... Fikrinde bulundu Gaillefontaine adlı kız.

Diane de Christeuil:

— Küçük dansöze nasıl da bakıyor! dedi.

— Vay haline Mısırlı kızın! diye, söylendi Fleur-de-Lys. Zira başdiyakos Mısır'ı sevmez.

— Bu adamın ona böyle bakması çok yazık! diye, ilâve etti Amelotte de Montmichel. Zira kız, insanı hayran edercesine güzel dans ediyor.

— Zarif yeğenim Phoebus! dedi birdenbire Fleur-de-Lys. Mademki bu küçük çingene kızını tanıyorsunuz, ona işaret ediniz de buraya gelsin. Bizi eğlendirsin biraz...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Ya! Evet! diye bağrıştılar bütün kızlar ellerini çırparak.

Phoebus cevap verdi:

— Fakat bu bir deliliktir. Şüphe yok, beni unutmuştur; adını bile bilmiyorum. Ama, mademki siz arzu ediyorsunuz matmazeller, bir deneyim.

Ve, balkonun parmaklığından eğilerek bağırmaya koyuldu:

— Küçük! Küçük!

Dansöz tef çalmıyordu bu anda. Başını bu çağrışın geldiği tarafa çevirdi. Pırıldayan bakışları Phoebus'e dikildi ve oyunu bıraktı.

— Küçük! dedi tekrar yüzbaşı. Ve parmağı ile yanına gelmesini işaret etti.

Genç kız ona yine baktı, sonra yanaklarına bir alev çıkmış gibi kızardı, ve tefini koltuğuna kıstırarak hayrete düşen seyirciler arasından geçti. Phoebus'un kendisini çağırmakta olduğu konağın kapısına doğru, yavaş ve tereddütlü adımlarla, bir yılanın cazibesine tutulmuş bir kuşun şaşkın bakışiyle yürüdü.

Bir an sonra salonun kapı perdesi aralandı, çingene kız, yüzü kızarmış, mahcup, nefesi tutulmuş, o büyük gözleriyle önüne bakarak ve bir adım daha atmaya cesaret edemiyerek eşikte belirdi.

Bérangère ellerini çırptı.

Dansöz kapının eşiğinde hareketsiz duruyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Salonda görünüşü bu genç kızlar topluluğu üzerinde acayip bir tesir yapmıştı. Muhakkaktı ki parlak üniformasiyle, bütün cilvelerin hedef noktası olan güzel subaydı. Onun hoşuna gitmek için belli belirsiz, bir arzu hepsinde canlanıyordu, ve subay geldiği andan beri aralarında ancak kendi kendilerine itiraf edebildikleri fakat sözlerinde ve hareketlerinde her saniye kendini belli eden bir rekabet girmişti. Böyle olduğu halde, hepsi aşağı yukarı aynı güzellikte oldukları için eşit silâhlarla savaşıyor ve her biri zaferi ümidedebiliyordu. Çingene kızın gelişi muvazeneyi birdenbire bozdu. Öyle nadir bir güzellikte idi ki kapıda belirdiği anda salona kendisine has bir ışık serper gibi olmuştu. Her tarafı eşya ile dolu olan bu yerde, şu işlenmiş tahtalarla sırmalı ve yaldızlı örtülerin, perdelerin loş çerçevesi içinde, sokak ortasındaki haliyle mukayese edilemiyecek derecede daha çok güzel ve daha çok parlaktı. Aydınlıktan karanlığa getirilen bir meşale gibiydi. Asîl mademoiselle'lerin, istemedikleri halde gözleri kamaştı. Her biri güzelliğinin bir türlü yarılandığını hissetti. Bunun için harb cepheleri (tâbir mazur görülsün) tek kelime konuşulmadan birdenbire değişiverdi. Birbirleriyle ne de iyi anlaşıyorlardı. Kadınlar içgüdüleriyle birbirlerini anlarlar ve erkeklerden çok çabuk birbirlerine uyarlar. Karşılarına bir düşman çıkmıştı: bunu hepsi anlıyor, hepsi birleşiyorlardı. Bir bardak suyu kırmızıya boyamak için bir damla şarap yeter; bütün bir güzel kadınlar toplantısını her-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hangi bir mizaca boyamak için de daha güzel bir kadının çıkagelmesi yeter. Hele ortada yalnız bir erkek bulunduğu zaman.

Bundan ötürü çingene kızını tasavvur edilemiyecek derecede soğuk kabul ettiler. Onu yukardan aşağı süzdüler, sonra bakıştılar, ve her şey söylenmiş oldu: Anlaşmışlardı.

Bu sırada genç kız, kendisine söz söylenmesini bekliyordu; o kadar heyecan içinde idi ki göz kapaklarını kaldırmaya cesaret edemiyordu.

Sükûtu ilk bozan yüzbaşı oldu:

— Şerefimle sizi temin ederim! dedi, o eşsiz kendini beğenmişliğiyle. İşte lâtif bir mahlûk! Nasıl buldunuz onu, güzel yeğenim!

Daha nazik bir takdirkârın hiç olmazsa hafif bir sesle yürüteceği bu mütalâa, çingene kızı gözetlemekle meşgul olan kadın kıskançlığını giderecek mahiyette değildi.

Fleur-de-Lys, tatsız bir hor görme yapmacığiyle yüzbaşıya cevap verdi!

— Fena değil.

Ötekiler fıskos ediyorlardı.

Nihayet Aloïse hanım ki diğerlerinden daha az kıskanç değildi, (çünkü kızı namına kıskançlık ediyordu) dansöze hitabetti:

— Yaklaşınız küçük!

Berangère, kalçalarını geren gülünç bir vakarla tekrarladı:

— Yaklaşınız küçük!

Mısırlı kız asîl kadına doğru ilerledi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Phoebus da kıza doğru bir iki adım atarak sahte bir tavırla:

— Güzel çocuk! dedi. Sizce tanınmış olmak gibi ulu bir saadete nail miyim bilmem?

Kız, noa güleryüzle ve son derece tatlılıkla dolu gözlerle baktı:

— Tabiî! Evet! dedi.

Fleur-de-Lys, öfkeli öfkeli söylendi:

— İyi hâfızası var...

— Öyle ise, dedi Phoebus, geçen gece çok çabuk kaçtınız. Sizi korkutuyor muyum?

— Hayır, ne münasebet! dedi, çingene kız.

Şu «tabiî! evet!» ten sonra söylenen bu «ne münasebet! hayır!» da tarif edilemez öyle bir şey vardı ki Fleur-de-Lys içinin burkulduğunu hissetti.

— Hem sıvıştınız, hem de yerinize oldukça abus suratlı, tek gözlü bir kamburu, sanırsam piskoposun çancısını, bıraktınız güzelim... diye devam etti yüzbaşı ki bir sokak kızına söz söylerken dili hiç de dolanmıyordu. Onun bir başdiyakosun piçi ve doğuştan şeytan olduğunu bana söylediler. Tuhaf bir adı var: Quatre-Temps, Mardi-Gras, Paques-Fleuries gibi bir şey! Çan sesleri içinde kutlanan bir bayram adı vesselâm! Demek sizi kaçırmaya cüret ediyordu, ama siz kilise hizmetçileri için halk edilmişe benzemiyorsunuz. Buna tahammül edilemez! Ne istiyordu sizden acaba bu baykuş sesli kedi? Söyleyin bakalım!

— Bilmiyorum, dedi kız.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Şu küstahlığa bakın hele! Bir çancı bir kızı kaçırsın, bir vikont gibi! Jantiyom'ların avını ruhsatsız avlamaya kalkışsın bir şehirli! İşte görülmemiş bir şey! Şimdilik cüretini pahalı ödedi. Pierrat Torterue usta ayarında, bir serseriye kaşağı vuracak sert seyis görülmemiştir. Eğer hoşunuza giderse, çancınızın derisini büyük bir nezaketle okşamış olduğunu size söyliyeceğim.

Bu sözlerden teşhir yerini hatırlıyan çingene kız:

— Zavallı adam! dedi.

Yüzbaşı kahkahayı bastı:

— Hay öküz boynuzu! İşte bir domuz buduna konmuş bir kuş tüyü kadar yersiz bir merhamet! Bir Papa gibi göbekli olmak isterim, eğer...

Birdenbire durdu kendini toparlıyarak:

— Affedersiniz hanımefendiler! dedi. Sanırım az kalsın zırvalıyacaktım.

Gaillefontaine:

— Ne ayıp lâflar! dedi.

— Bu sefil mahlûka anlıyacağı dille konuşuyor, diye söylendi, nefreti her an artan Fleur-de-Lys:

Çingene kızla dilediği gibi konuşabilmenin sihrine kapılan yüzbaşı topukları üstünde dönerek sâfça ve askerce kaba bir çapkınlıkla:

— Canıma kasem ederim ki güzel bir kız!

Dediğini duyduğu zaman nefreti büsbütün kabardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Oldukça yabani bir giyinişi var! dedi Diane de Christeuil'de o güzel dişlerini gösteren gülüşiyle.

Bu düşünce öteki kızlar için bir ışık oldu. Onlara Mısırlı kızın zayıf tarafını gösterdi:

Güzelliğini ısıramayınca elbisesine atıldılar.

— Çok doğru! küçük! dedi, Montmichel adlısı. Kimden öğrendin sokaklarda böyle başlıksız ve yakasız gezmeyi?

— İşte insanı ürpertecek bir kısa eteklik! dedi, adı Gaillefontaine olanı.

Fleur-de-Lys, suratını ekşiterek devam etti:

— Yaldızlı kemerinizle kendinizi devriye çavuşlarına tevkif ettireceksiniz, gülüm.

Christeuil, pürüzsüz bir gülüşle:

— Küçük, küçük! dedi. Eğer edep ne bilseydin, koluna bir yen koyardın da, güneşten bu kadar yanmazdın.

Şu genç kızların zehirli ve büyülü dilleriyle sokak dansözünün etrafında yılan gibi, kıvrandıklarını görmek, doğrusu Phoebus'tan daha zeki bir seyirciye lâyık bir sahne idi. Kızlar zalim ve zarif idiler; dansözün pullu ve yalancı sırmalı fakir ve delişmen kıyafetini fesatçı bakışlarla arayıp tarıyorlar, gülüşüyorlar, alay ediyorlar, bitmez tükenmez hakaretlerde bulunuyorlardı. Mısırlı kızın üzerine acı şakalar, kurumlu çalımlı iltifatlar ve kötü bakışlar yağıyordu. Güzel bir cariyenin memelerine altın iğneler batırarak eğlenen Romalı kadınlara benzetilebilirlerdi bu genç kızlar; yahut da, burun delikleri açılmış,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gözleri ateşli, zavallı bir dişi geyiğin etrafında dolanan ve sahiplerinin bakışı geyiği yemelerine mâni olan, zarif dişi tazıları andırıyorlar, denebilirdi.

Bu, yüksek aile kızları önünde öteki nihayet bir sokak dansözünden başka ne idi? Kızlar, onun aralarında bulunuşunu fark etmiyormuş gibi davranıyorlardı ve yüksek sesle onun önünde, onun hakkında, hattâ onunla da, oldukça kirli, oldukça iğrenç ve oldukça güzel herhangi bir şeyden bahseder gibi konuşuyorlardı.

Çingene kızı, bu iğne batırmalara duygusuz değildi. Zaman zaman bir utanç pembeliği, bir hiddet şimşeği gözlerini veya yanaklarını alevliyordu; ağır bir söz, dudaklarında duraklıyor gibiydi; okurun bildiği o hafif, hor gören dudak buruşturması yüzünde belirmişti gene; kımıldamadan duruyordu; Phoebus'e, haline katlanan, hüzünlü ve tatlı bir gözle bakıyordu. Bu bakışta saadet, sevgi ve şefkat de vardı. Kovulmak korkusiyle her şeye razı oluyor denebilirdi. Phoebus'e gelince o gülüyordu; saygıyı, nezaketi bir yana bırakarak çingene kızın tarafını tutuyordu; bu biraz da ona acıdığındandı. Altın mahmuzlarını şıkırdatarak:

— Bırak söylesinler, küçük! diyip duruyordu. Kıyafetiniz biraz açık saçık ve yabanice... Ama siz dilber bir kızsınız ya, varsın söylesinler ne zararı var?

Sarışın Gaillefontaine kuğu boynunu acı bir gülümseme ile doğrultarak bağırdı:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Allahım! Görüyorum ki Kıralın maiyet ok atarları efendiler Mısır yosmalarının güzel gözlerine kolayca yanıveriyorlar!

— Niçin yanmıyacaklarmış! dedi, Phoebus.

Nereye düşeceğine bile bakılmadan fırlatılan bir taş gibi yüzbaşının ortaya attığı bu cevap üzerine Colombe'un gülmesi tuttu, hem Diane, hem Amelotte, hem de üstelik bir de gözleri yaşaran Fleur-de-Lys kahkahaları bastılar.

Çingene kızı, ki Colombe de Gaillefontaine'in sözlerini dinlerken gözlerini yere indirmişti, sevinç ve gururla başını kaldırdı ve gözlerini yeniden Phoebus'e dikti; bu anda çok güzeldi.

Bu sahneyi gözetliyen yaşlı hanım kendini hakaret edilmiş hissediyor, ve anlamıyordu.

— Mukaddes bâkire[1]! diye bağırdı birdenbire. Buramda ne var? Bacaklarımın arasında oynaşan da ne? Vay, murdar hayvan!

Bu, sahibini aramaya gelen keçi yavrusu idi, ona doğru koşarken asîl bayanın, oturduğu yerde eteklerini istif edişinden meydana gelen kadife tomarına boynuzları takılmıştı.

Bu bir oyalanma oldu. Çingene kız tek söz söylemeksizin keçiyi kurtardı.

— Oh! Bakın işte altın tırnaklı mini mini keçi! diye bağırdı Bérangère sevinçle zıplıyarak.

Çingene kız diz çöktü, ve keçinin okşanmaya alışkın başını yanağına yapıştırdı. Sanki kendisini böyle terk edişinden af diliyordu.

---

1 Meryem Ana.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu sırada Diane, Colombe'un kulağına eğilmişti:

— Aman Yarabbi! Nasıl oldu da daha önce hatırıma gelmedi? Bunun lâkabı keçili çingene kızdır; sihirbaz olduğu ve keçisinin şaşılacak danslar, marifetler yaptığı söyleniyor.

— Öyle ise, dedi Colombe; keçi de bizi eğlendirerek sırasını savsın ve bize bir hüner göstersin!

Diane ile Colombe çingene kızına bir ağızdan:

— Küçük, haydi keçine bir mucize yaptır.

— Ne demek istediğinizi bilmiyorum! diye cevap verdi dansöz.

— Bir keramet, bir büyü, bir sihirbazlık işte canım

— Bilmiyorum.

Ve: «Djali! Djali» diyerek güzel hayvanı okşamaya koyuldu.

Bu sırada Fleur-de-Lys, keçinin boynunda sırma ile işlenmiş meşinden bir küçük torba gördü. Mısırlı kıza sordu:

— Nedir bu?

Mısırlı kız, büyük gözlerini ona doğru kaldırdı ve sert bir tavırla cevap verdi:

— Bu benim sırrımdır.

— Senin sırrını çok öğrenmek isterdim, diye düşündü içinden Fleur-de-Lys.

Bu sırada yaşlı hanım öfke ile kalkmıştı:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Bu ne halt etmek! Çingene kız, eğer ne sen ne keçin bize dansetmek niyetinde değilseniz, bu evde ne işiniz var?

Çingene kız, cevap vermeksizin yavaşça kapıya yollandı. Fakat kapıya yaklaştıkça adımları yavaşlıyordu. Karşı gelinemez bir miknatıs kutpuna tutulmuşa benziyordu: Birdenbire yaşla ıslanmış gözlerini Phoebus'e çevirdi ve durdu.

— Allah hakkı için! diye bağırdı yüzbaşı. Böyle başınızı alıp gidemezsiniz. Dönünüz ve bize bir şey oynayınız. Sırası gelmişken sorayım güzel sevgili, adınız nedir?

— Esmeralda kız!, dedi, dansöz gözlerini ondan ayırmadan.

— İşte! dedi Diane. Bir hanım kız için korkunç bir isim.

— İyice görüyorsunuz ki bu bir sihirbazdır! dedi bir defa daha Amelotte.

Aloïse hanım merasimli bir tavırla bağırdı:

— Kız, anan baban bu adı pek vaftiz leğeninde avlamamış olacaklar...

Birkaç dakikadan beri, kimsenin dikkatini çekmeden Bérangère, keçi yavrusunu, bir badem kurabiyesi göstererek, salonun öbür köşesine çekmişti; saniyede iyi dost olmuşlardı. Meraklı çocuk keçinin boynunda sallanan küçük torbayı çözmüş, açmış ve içindekileri hasır üstüne boşaltmıştı. Bu, bir alfabe idi ki her harfi bir küçük şimşir parçası üstüne ayrı ayrı yazılmıştı ve bu oyuncaklar henüz hasır üstüne yayılmamıştı ki çocuk keçinin altınyaldızlı ayaklariyle bazı harfleri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çektiğini ve yavaşça iterek, kendine göre düzenliyerek sıraladığını hayretle gördü. Hiç şüphesiz bu, keçinin hünerlerinden biriydi. Harfleri dizerken pek az tereddüt edişinden keçinin çok meşk ettiği anlaşılıyordu; saniyede bir kelime meydana geldi; Bérangère, hayranlığından ellerini bitiştirerek birdenbire bağırdı:

— Vaftiz anne Fleur-de-Lys, keçinin yaptığı şeye bakınız!

Fleur-de-Lys koştu ve sendeledi; zemin üzerinde dizili harflerden şu kelime meydana gelmişti:

Phoebus

— Bunu keçi mi yazdı? diye sordu bitkin bir sesle.

Bérangère cevap verdi:

— Evet vaftiz anne.

Şüphe etmek imkânsızdı; çocuk yazmak bilmiyordu.

Buymuş meğer sırrı! diye, düşündü Fleur-de-Lys.

Bu sırada çocuğun bağrışına herkes koşmuştu; hem anne, hem genç kızlar, hem çingene kız, hem subay.

Çingene kız, keçinin yaptığı budalalığı gördü. Kıpkırmızı kesildi, sonra sarardı; kendisine sevinç ve hayretle gülümsiyerek bakan yüzbaşının karşısında bir suçlu gibi titremiye başadı.

Genç kızlar hayretle fısıldaşıyorlardı:

— Phoebus! Bu yüzbaşının adıdır!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Taş kesilen çingene kıza Fleur-de-Lys:

— Harikulâde bir hâfızanız var! dedi.

Sonra hüngür hüngür ağlıyarak yüzünü güzel elleri arasına sakladı:

— Eyvahlar olsun! Bu kız sihirbaz...

Ve, daha acı bir sesin kalbinin derinliklerinde şöyle söylediğini duydu: «Bu kız benim ortağım!» ve baygın, yere düştü.

Dehşete düşen annesi:

— Kızım! Kızım! diye bağırdı. Defol cehennemlik çingene!

Esmeralda kız, bu aksiliği yapan harfleri kaşla göz arasında topladı; Djali'ye işaret etti ve bir kapıdan çıktı, bir başka kapıdan Fleur-de-Lys'i götürürlerken...

Yalnız kalan yüzbaşı Phoebus, iki kapı arasında bir an durakladı, sonra çingene kızının peşisıra gitti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II

Bir adam hem Papaz hem Filozof olamaz

Genç kızların, Notre-Dame'ın kuzey kulesinden eğilerek meydana bakıp çingene kızın dansını çok dikkatle takibettiğini fark ettikleri papaz gerçekten başdiyakos Claude Frollo idi. Okurlarımız bu kulede başdiyakosun kendisine ayırmış olduğu esrarlı hücreyi unutmamışlardır. (Gerçekten şöyle bir temas etmek isterim: Bunun, bugün, kulelerin yükseldiği tahtaboş üstünde adam boyu yüksekliğinde doğuya açılmış dörtköşe küçük bir dam penceresinden içi görülebilen aynı hücre olup olmadığını bilmiyorum. Bu, kötü sıvalanmış duvarlarının şurası burası, şu anda katedral cephelerini temsil eden kötü sarı kazıntılarla süslü, çıplak, boş ve harap, pis ve bakımsız bir küçük odadır. Tahmin ediyorum ki bu delikte şimdi yarasalarla örümcekler yanyana ikamet etmektedirler ve dolayısiyle burada sineklere karşı katmerli bir yoketme harbi yapılmaktadır.)

Her gün, güneşin batmasından bir saat önce, başdiyakos kulenin merdivenini çıkar ve bazan içinde bütün geceyi geçirdiği bu hücreye kapanırdı. İşte o gün, hücrenin basık kapısı önüne

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vardığı anda, her zaman belinden sarkan çantasının içinde bulundurduğu dili çok kertikli küçük bir anahtarı kilide sokarken kulağına bir tef ve zil gürültüsü gelmişti. Bu gürültü kilise avlusundan geliyordu. Hücrenin, yukarda da söylemiştik ki, kilise kubbesine açılan bir tek dam penceresi vardı. Claude Frollo, anahtarı kilitten acele acele çekmişti; bir saniye sonra da kulenin tepesinde kızların kendisini gördükleri dalgın ve düşünceli vaziyeti almış bulunuyordu. Ciddî, hareketsiz, kendini bir bakışa ve bir düşünceye kaptırmış bir halde, orada duruyordu. Binalarının bin oku, çepeçevre yumuşak yamaçlı tepelerden ibaret ufki, köprüleri altında yılan gibi kıvrılan nehri, yollarında dalgalanan halkı, dumanlarının bulutu ile, ve nihayet Notre-Dame'ı sık halkalariyle saran damlarının inişli çıkışlı zinciriyle bütün Paris ayakları altında idi; fakat bütün bu şehirde bir kaldırım köşesinden başka bir yere bakmıyordu: Gözlerini kilise avlusuna dikmişti.

Ve bütün bu kalabalık içinde yalnız bir kişiye, çingene kızına bakıyordu.

Bu bakışın neye delâlet ettiğini ve bu gözlerden fışkıran alevin nereden geldiğini anlamak zor olurdu. Bu durgun bir bakıştı, bununla beraber endişe ve buhran ile doluydu. Ve, rüzgârda sallanan bir ağaç gibi yalnız arasıra ihtiyarsız bir ürperme ile titreyen vücudunun derin hareketsizliğine, dayandığı mermerden de katı bir hal almış olan dirseklerine ve yüzünde sanki taş ke-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

silen gülümsemeye bakınca Claude Frollo'nun yalnız gözlerinde hayat eseri kalmıştı, denebilirdi.

Çingene kız dans ediyordu; tefini parmağının ucunda döndürüyor ve onu, Provence sarabande'ları[1] oynıyarak havaya fırlatıyordu; çevik, hafif ve oynaktı; başına tepeden inen korkunç bakışın ağırlığını hissetmiyordu. Etrafında karınca gibi kaynaşıyrodu halk. Zaman zaman, sarılı kırmızılı kazak giymiş bir adam halkanın bozulmamasına dikkat ediyor, sonra dansözün birkaç adım berisindeki bir iskemleye dönüp oturuyor ve keçinin başını dizlerine dayıyordu. Bu adam çingene kızın arkadaşı olmalıydı. Claude Frollo bulunduğu yüksek yerden bu adamın simasını seçemiyordu.

Bu meçhul adamı gördüğü anda başdiyakosun dikkati dansözle onun arasında paylaşılmış gibi oldu. Yüzü gitgide daha endişeli bir hal aldı. Birdenbire doğruldu ve bütün vücudunda bir ürperme dolaştı:

— Bu adam neci oluyor, dedi, dişleri arasından. Onu daima yanında gördüm!

O zaman, helezonlu merdivenin eğri büğrü kubbesi altına daldı, ve indi. Çan dairesinin yarı açık olan kapısı önünden geçerken dikkatini çeken bir şey gördü; Quasimodo'yu gördü ki büyük pancurlara benziyen arduvaz kepenklerden birinin aralığına dayanmış, bakıyordu... O da... Meydana; öyle bir dalgınlığın esiriydi ki mâne-

[1] Bir çeşit dans.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vi babasının geçtiğine dikkat etmedi. Vahşi gözünün müstesna bir ifadesi vardı: Bu tatlı ve meftun bir bakıştı.

— Amma da acayip şey! diye mırıldandı Claude. Mısırlı kıza mı bakıyor böyle?

İnmeye devam etti. Bir kaç dakika sonra endişe içinde olan başdiyakos kulenin dibindeki kapıdan meydana çıktı. Tefin toplanmış olduğu seyirci yığınlarına karışırken:

— Çingene kız ne oldu? dedi.

Yanındakilerden biri cevap verdi:

— Bilmiyorum. Görünmez oldu. Karşıki evde birkaç fandango[1] yapmaya gitti sanıyorum; onu oradan çağırdılar.

Çingene kızın yerinde, bir an önce raksın ihtiraslı figürleri altında nakışları silinen aynı halı üstünde başdiyakos kırmızılı sarılı adamdan başka bir şey göremedi ki, şimdi o, birkaç testen[2] kazanmak için elleri kalçalarında, başı arkaya eğilmiş, yüzü kıpkırmızı, boynu gergin, dişleri arasında bir iskemle, halkayı dolanmakta idi. Bu iskemleye, etrafındakilerden birinin ödünç verdiği bir kedi bağlanmıştı ki müthiş bir dehşete tutulmuş, yan yan bakıyordu. Cambaz, kedili ve iskemleli ehramıyle kan ter içinde önünden geçerken:

— Aman Yarabbim! diye bağırdı başdiyakos. Üstat Pierre Gringoire'ın burada işi ne?

---

1 Kastenyet'lerle oynanan bir İspanyol raksı.

2 Eski bir gümüş para.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Başdiyakosun sesi zavallı serseriyi öyle bir sarstı ki muvazenesini olduğu gibi kaybetti; iskemle de, kedi de durdurulamaz yuhalar arasında paldır küldür seyircilerin başına düştüler. Eğer Claude Frollo'nun kendisini davet ettiği kiliseye sığınmak için karışıklıktan istifadede acele etmemiş olsaydı üstat Pierre Gringoire'ın (zira ta kendisiydi) kedili komşu kadınla ve tırmıklanan, berelenen etrafındaki kim var kim yok hepsiyle fena halde hesaplaşması ihtimali vardı.

Katedral karanlık ve ıssızdı. Dehlizler gölge ile dolmuştu; kubbeler o kadar kararmıştı ki kandilleri pırıldamıya başlamıştı. Yalnız cephenin büyük mermer «rosace»ının[1] bin bir renkteki camları ufki bir güneş ışığiyle bir yığın elmas gibi ışıldıyor ve göz kamaştıran heyulâsı kilisenin öbür ucuna aksediyordu.

Birkaç adım attıkları zaman don Claude bir fil ayağına dayandı ve Gringoire'a dik dik baktı. Bu bakış, vakarlı ve âlim bir zat tarafından şu soytarı kıyafetinde yakalanmış olmasından utanan Gringoire'ın korktuğu bakış değildi. Papazın gözlerinde alaydan ve istihzadan eser yoktu. Bakışı ciddî, sakin ve keskindi. Sessizliği ilk bozan başdiyakos oldu:

— Buraya gelin bakalım üstat Pierre. Bana bir hayli şeyler izah edeceksiniz. İlkönce aşağı yukarı iki aydan beri görülmemeniz neden ileri geliyor? Sonra sizi sokak ortasında buluyoruz... Kılık

[1] Mimarlıkta gül şeklinde süs.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kıyafetinize de diyecek yok doğrusu! Caudebec elması gibi. Yarı kırmızı yarı sarı bir elbise ile...

— Efendim, dedi acınacak bir tavırla Gringoire, doğrudur, şaşılacak kıyafetteyim, ve bu halimle başına su kabağı geçirilmiş bir kediden daha şaşkınım. Karakol çavuşları efendileri, bir pitagorcu filozofun kol kemiğini böyle bir kazak içinde pataklamak zorunda bırakmak çok fena bir harekettir, bunu hissediyorum. Fakat ne yapayım sayın üstadım? Kabahat, lime lime oluşunu ve paçavracının küfesinde dinlenmek ihtiyacını hissettiğini bahane ederek kışın başında beni alçakça terk etmiş olan eski setiremdedir. Ne yapalım? Medeniyet, ihtiyar Diogènes'in dileği gereğince tamamiyle çıplak dolaşabilmek noktasına henüz varmış değildir. İlâve ediniz ki bunları sırtıma geçirdiğim gün çok soğuk bir rüzgâr esiyordu ve insaniyete bu yeni adımı attırmanın muvaffakıyetle tecrübe edileceği zaman ocak ayı değildir. Önüme bu kazak çıktı, onu aldım ve eski kara elbisemi orada bıraktım; hani benim gibi bir simyacıyı hiç de lâyıkiyle sımsıkı sarıp örtecek halde değildi ya[1]! Dolayısiyle Saint Genest[2] gibi işte maskara kıyafetindeyim. Ne yapalım? Güneşin bile tutulduğu olur. Apollo, Admetes'in yanında pekâlâ koyun sürüleri gütmüştür...

[1] Kelime oyunu: Hermétique isim olarak «simyacı», sifat olarak da «sımsıkı örtülü, kapalı» mânasına geliyor.

[2] Romalı bir pandomimacı ki Hıristiyanlığı kabul ettiği için 286 veya 303 senesinde işkence edilerek öldürülmüştür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Güzel bir sanat tutturmuşsunuz! dedi başdiyakos.

— İtiraf ederim üstadım ki filozofluk, şairlik etmek, yani ocak başında ateş körüklemek veya gökten esintiler beklemek, direk üstünde kedi taşımaktan bin kat iyidir. Bunun için bana hitabettiğiniz zaman bir şişkebap karşısında kalan eşek kadar budala idim. Fakat ne yapalım efendim? Her gün yaşamak lâzımdır ve on iki heceli en güzel mısralar insanın kursağında bir parça Brie peynirinin yerini tutmuyor. Madam Marguerite de Flândre için bildiğiniz düğün kasidesini yazmıştım. Belediye, öyle güzel denecek bir şey olmadığını bahane ederek parasını vermiyor, sanki dört eküye[1] Sophocles'inkiler gibi bir trajedya yazılabilirmiş gibi... Bu yüzden açlıktan ölmek üzere idim. Bereket versin çene tarafından kendimi biraz kuvvetli buldum; çeneme dedim ki: Kuvvet ve muvazene hünerleri yap, kendi kendini doyur!» Ale te İpsam[2]. Bana yâr olan bir alay kopuk, bin türlü marifetler öğretti ve şimdi her akşam çeneme, gündüzün alnımın teriyle kazandığı ekmeği sunuyorum. Mamafih, Concedo[3], teslim ederim ki bu zekâ kudretinin pek fena bir tarzda kullanılmasıdır; insan, tef çalarak iskemle dişliyerek hayatını geçirmek için halk e-

[1] O zamanın parası.

Kendi kendini doyur.

Teslim ederim — eyvallah.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dilmemiştir. Fakat muhterem peder, hayatını geçirmek kâfi değildir, onu kazanmak da lâzım.

Dom Claude, ses çıkarmadan dinliyordu. Birdenbire dalgın gözü öyle keskin, zekâlı bir ifade aldı ki Gringoire bu bakışla ruhunun derinliğine kadar taraşlandığını hissetti.

— Çok güzel üstat Pierre, fakat nasıl oluyor da şimdi bu Mısırlı dansöz ile beraber bulunuyorsunuz?

— Pek basit! dedi Gringoire. Çünkü o benim eşimdir, ben onun kocasıyım.

Papazın hain bakışlı gözü alevlendi:

— Bunu da mı yapacaktınız sefil? diye bağırdı Gringoire'ın kolunu gazapla tutarak. Bu kızla evlenecek kadar Allahını unuttun mu?

Gringoire, bütün âzası titriyerek cevap verdi:

— Haram olsun cennet bana efendimiz, yemin ederim ki ona asla dokunmadım... Eğer sizi telâşa düşüren bu cihet ise...

— O halde karı kocadan muradın ne? dedi papaz.

Gringoire, okurun önceden bildiklerini, mucizeler meydanındaki macerasını ve kırık testi usuliyle izdivacını mümkün olduğu kadar kısaltarak acele acele anlattı. Anlaşılıyordu ki bu izdivaç hâlâ bir netice vermemişti ve her gece çingene kız, zifaf gecesinde yaptığı gibi işi el çabukluğuna getiriyor, yan çiziyordu. Sözünü bitirirken:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Umduğumu bulmadım! dedi. Bir bâkire ile evlenmiş olmanın cezası!

Bu hikâyeyi dinlerken derece derece sükûnet bulan başdiyakos:

— Ne demek istiyorsunuz? dedi.

— Bunu izah oldukça güçtür! diye cevap verdi şair. İşe bir bâtıl itikat karışıyor. Aramızda Mısır dükası adı verilen ihtiyar bir haydudun bana söylediğine bakılırsa eşim bulunmuş yahut kaybolmuş bir çocuktur ki bu da o demektir. Boynunda bir muska taşıyor ki bununla bir gün anasını babasını bulacağını fakat muskayı kaybederse üstelik bir de, ırzından namusundan olacağını iddia ediyorlar. Bundan anlaşılan şudur ki ikimiz de çok ırzlı ve namuslu kalmaktayız.

Claude'un alnındaki buruşukluklar gittikçe azalıyordu:

— Üstat Pièrre, dedi, siz bu bayağı mahlûka hiçbir erkeğin yanaşmadığına inanıyorsunuz demek?

— Bâtıl bir itikada karşı ne yapılabilir ki Claude? Kız bir defa bunu kafasına koymuş... Çok insan canlı olan bu çingene kızları arasında, bir rahibe gibi azimle muhafaza edilen bu fazilet herhalde seyrek rasgelinir bir şeydir sanıyorum. Korunmak için üç şeyi var: Mısır dukası ki onu himayesi altına almıştır, belki de onu bazı hovarda manastır başpapazlarına satmayı düşünerek; ikincisi ona bir Meryem Ana gibi hususi bir saygı gösteren bütün kabîlesi; üçüncüsü ise mini mini bir hançer ki serseri kız, valinin bütün iradelerine rağ-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

men onu üstünde bir yerde taşımaktadır ve elinde belirmesi için beline el atmak kâfidir. Bırakınız canım, bu yaman bir yaban arısıdır...

Başdiyakos Gringoire'ı suallere boğdu.

Gringoire'ın düşüncesine göre Esmeralda, zararsız, lâtif ve güzel bir mahlûktu, sonra kendine mahsus, bir dudak büküşü vardı; bir kadınla bir erkek arasındaki farkı (rüyada bile) henüz bilmiyen sâf ve ihtiraslı, her şeyin cahili ve her şeyden heyecanlanan bir kızdı. Dans delisiydi, gürültüyü ve açık havayı seviyordu; ayaklarında görünmiyen kanadları olan ve uçarak yaşıyan bir nevi arı. Oldum olasıya sürdüğü serseri hayattan onda bu tabiat kalmış olsa gerek. Gringoire, onun, çok küçükken İspanya ve Katalonya'yı Sicilya'ya kadar dolaştığını öğrenebilmişti. Hattâ içinde bulunduğu çingene kervanı tarafından Cezayir Kırallığına, Aheya'da bulunan bir memlekete kadar götürüldüğünü de sanıyordu. Aheya ki bir taraftan küçük Arnavutluğa ve Yunanistan'a diğer taraftan Sicilya denizine ulaşıyordu ve İstanbula bu denizden gidiyordu.

— Çingeneler! diyordu Gringoire. Ak magribiler milletinin reisi sıfatiyle Cezayir Kıralına tâbi bulunuyorlardı. Muhakkak olan bir şey varsa, Esmeralda'nın çok genç iken Macaristan tarikiyle Fransa'ya geldiği idi. Bütün bu memleketlerden genç kız, garip bozuk dil parçaları, yabancı fikirler ve şarkılar edinmişti ki konuşması da yarısı Parisli yarısı Afrikalı, elbisesi gibi alacalı bulacalı bir şey olmuştu. Dolaştığı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mahallelerde oturanlar onu neşesi için, nezaketi için, çevik yürüyüşü, dansları ve şarkıları için seviyorlardı. Bütün şehirde yalnız iki kişinin kendisine kin beslediğini sanıyordu ki bundan sık sık korku ile bahsediyordu. Tour-Roland hücresinde çile çıkaran kadın, dünyadan el etek çekmiş rezil bir mahlûk ki Mısırlı kıza karşı bilinmez nasıl bir hıncı vardı ve zavallı dansöze, penceresi önünden her geçişinde lânetler savuruyordu; ikincisi bir papazdı ki ne zaman tesadüf ederse onu mutlaka bakışları ve sözleriyle korkutuyordu.

Bu son tafsilât başdiyakosu çok heyecanlandırdı, Gringoire bunun farkına vardı. Geçirdiği son iki ay, Mısırlı kıza tesadüf ettiği gecenin o birbirinden garip hâdiselerini ve başdiyakosun bütün bu hâdiselerde parmağı olduğunu kaygısız şaire unuttumaya kâfi gelmişti. Artık, küçük dansözün hiçbir şeyden korkusu yoktu; fala da bakmıyordu ve böylelikle çingenelere karşı sık sık açılan sihirbazlık dâvalarından yakasını sıyırmış bulunuyordu. Gringoire — haydi kocası değildi diyelim — ona ağabeylik ediyordu. Ne olursa olsun filozof, bu bir nevi plâtonik evliliğe büyük bir sabırla tahammül ediyordu. Başını sokacak bir yeri vardı ve ekmek buluyordu ya... Her sabah hırsız yatağından çıkıyordu, çok defa Mısırlı kız da yanında bulunuyordu; sokak ağızlarında onun parsa toplamasına yardım ediyordu; her gece onunla birlikte aynı dam altına dönüyordu, onun kapısını sürmelemesine itiraz etmiyordu ve vicdanı rahat bir adam gibi uyuyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Rüyaya çok benziyen tatlı bir hayat! diyordu.

Sonra filozof, ruhunu ve şuurunu tahlil ettikçe çingene kıza çılgınca âşık olmadığına pek de emin değildi. Hemen hemen onun kadar keçisini de seviyordu. Bu, hoş bir hayvandı; yumuşak başlı, zeki, zarif ustalıklı bir keçiydi. Böyle hünerli hayvanlar ortaçağda pek boldu; halk bunlara çok hayran olur ve bunlar, kendilerini yetiştirenlere sık sık diri diri yakılma cezası verilmesine sebebolurlardı. Bununla beraber, tırnakları yaldızlı keçinin sihirbazlıkları çok mâsum yaramazlıklardı. Gringoire'ın başdiyakosa izah ettiği bu cihetler onu çok ilgilendirir gibi gözüktü. Çok defa keçiye tefi şu tarzda bu tarzda göstermek onun istenilen hüneri yapmasına kâfi geliyordu. Keçi, çingene kız tarafından terbiye edilmişti; bu işlerde öyle nadir tesadüf edilir bir kabiliyeti vardı ki küçük şimşirler üzerine teker teker yazılmış harflerle keçiye Phoebus kelimesini yazmayı öğretmesi için iki ay yetmişti.

— Phoebus nu? diye sordu papaz. Neden bu kelimeyi öğretti?

— Bilmem, belki de birtakım sihirli ve gizli meziyetleri olduğuna inandığı bir kelime olacak. Yalnız kaldığını sandığı zamanlar bunu hafif sesle sık sık tekrarlar.

— Bunun bir isim olmayıp bir kelime olduğuna emin misiniz? dedi, Claude gözlerini şaire dikerek.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Kimin adı? dedi şair.

— Ne bileyim! dedi papaz.

— Bakınız ben. ne tasavvur ediyorum efendim. Bu çingeneler biraz zerdüştidirler ve güneşe taparlar. Phoebus böyle tedai eseri olsa gerek.

— Bu iş bana, sizin kadar aydınlık görünmüyor, Pierre efendi.

— Şimdilik, bu cihet umurumda değil. Phoebus'ünü dilediği gibi mırıldansın! Emin olduğum bir şey varsa Djali'nin beni, onu sevdiği kadar sevmekte olmasıdır.

— Bu Djali de nedir?

— Dişi keçi.

Başdiyakos çenesini eline dayadı ve bir an hulyaya daldı. Sonra birdenbire ve kaba bir tavırla Gringoire'a döndü:

— Ona dokunmadığına bana yemin edebilir misin?

— Kime? dedi Gringoire. Keçiye mi?

— Hayır, bu kadına.

— Karıma mı? Size yemin ederim ki hayır.

— Onunla sık sık başbaşa kaldığın halde ha?

— Her gece, bir saat kadar.

Dom Claude, kaşlarını çattı:

— Oh! Oh! Solus cum Sola non cogitabuntur orare pater noster[1].

[1] Başbaşa kaldığın zaman Tanrı babanıza dua etmeyi ihmal eyleme.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Canım hakkı için! Bir tavuğun bir kiliseye bakışından fazla dikkatini çekmeden Pater'i, Ave Maria'yı ve Credo in Deum patrem Omnipotentem'i[1] yanında okuyabilirim.

— Ananın karnı üzerine bana yemin et! dedi başdiyakos. Ki bu mahlûka parmağının uciyle dahi dokunmadın!

— Buna babamın başı üzerine de yemin edeceğim, zira bu iki şey arasında birçok münasebetler vardır. Fakat muhterem üstadım, benim de size bir şey sormama müsaade ediniz.

— Söyleyiniz, efendi.

— Bundan size ne?

Başdiyakosun sarı suratı bir genç kız yanağı gibi kızardı. Bir an cevap vermeden durdu; sonra hissedilir bir can sıkıntısiyle:

— Dinle üstat Gringoire! dedi. Bildiğime göre henüz lânetlenmiş değilsin. Ben seninle alâkadar olurum ve iyiliğini isterim. Halbuki bu Mısırlı şeytan kiziyle en ufak bir temasın seni cehenneme bağlıyacaktır. Biliyorsun ki ruhu lekeliyen daima vücuttur. Dikkat et, bu kadına yaklaşırsan başına felâket gelir: Hepsi bu kadar.

Gringoire kulağını kaşıyarak:

— Bir defa tecrübe ettim! dedi. Evlenmemizin ilk günü; fakat dersimi aldım.

— Bu ayıbı yaptınız ha üstat Pierre?

Ve, papazın alnı tekrar karardı; şair devam etti gülerek:

[1] Her kaadir olan Tanrıya iman ediyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Bir başka defa da yatağa girmeden anahtar deliğinden seyrettim.

— Cehennem ol! diye bağırdı papaz korkunç bir bakışla.

Ve, hayrete düşen Gringoire'ı omuzlarından iterek geniş adımlarla katedralin en loş kemerleri altına daldı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

III

Çanlar

Notre-Dame civarında oturanlar, Quasimodonun o çan çalma hamaratlığının, işkence cezasiyle cezalandırıldığı sabahtan beri çok soğuduğunu fark eder gibiydiler. Eskiden her vesile ile çanlar çalınırdı. Çan çalma fasılları uzar durur, sabahın saat altısından akşam duasının sonuna kadar sürerdi. Büyük bir âyin varsa büyük çanlar alabildiğine çalınır; evlenme, vaftiz törenlerinde küçük çanlarda zengin besteler dolaşır ve türlü lâtif seslerden meydana gelen bir işleme gibi, havada hepsinin ahengi birbirine karışırdı. Her tarafı uğuldıyan, her tarafı ses veren eski kilise ebedî bir çan neşesi içinde olurdu. Bütün bu bakır ağızlarla şarkı söyliyen, gürültülü ve ihtiraslı bir ruhun oradan hiç ayrılmadığı hissedilirdi. Şimdi bu ruh kaybolmuş gibiydi; katedral hüzne ve sessizliğe gömülmüştü; artık yortuların ve cenazelerin kendilerine mahsus basit çanları işitiliyordu, kuru ve çıplak, dinî merasimin emrettiği çan sesleri, fazlası yoktu. Bir kilisenin çıkardığı çifte gürültüden, (içeride erganun, dışarda çan) yalnız erganun kalmıştı. Çan kulelerinde artık musikişinas yoktu denebilirdi. Bununla beraber Quasimodo daima orada idi. Ama

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ona ne olmuştu? Acaba teşhir cezasının hicabı ve acısı kalbinin derinliğinde hâlâ devam ediyor muydu? İşkencecinin kamçı darbeleri ruhuna durmadan aksediyor muydu? Ve böyle bir muamelenin ıstırabı acaba ruhunda — çanlar için olan iptilâsına kadar — her şeyi öldürmüş müydü? Yahut Notre-Dame çancısının kalbinde Meryem'in bir rakibi vardı da kocaman çan ve on dört kızkardeşi daha sevimli, daha güzel bir mahlûk uğrunda mı ihmal ediliyorlardı?

1482 senesinde Annonciation yortusu 25 mart salı gününe isabet etmişti. O gün hava o kadar sâf ve hafifti ki Quasimodo çanlarına karşı içinde birtakım sevgilerin kabardığını hissetti. O tarihte, sağlam ağaçtan, üstü kösele kaplı, kenarları altın yaldızlı demir çivilerle süslü ve «çok sanatla işlenmiş» olan Notre-Dame kapılarını kilise adamları arkalarına dayanarken kuzey kulesine çıktı. Çanların yüksek kafesine ulaşınca Quasimodo başını kaldırarak küçük çana bir zaman, hüzünle — kendisiyle onların arasına birtakım yabancı şeyler girişinden ıstırap duyuyormuş gibi — baktı. Fakat onları harekete getirince; bu çan salkımının eli altında kımıldandığını hissedince; titriyen oktavın, daldan dala zıplıyan bir kuş gibi bu ses merdiveninde inip çıktığını görünce «zira onu işitmiyordu»; bu şeytan musikisi, bu pesten tize geçmeler, ses titremeleri ve arpejler demetini sallıyan bu ifrit, zavallı sağırı kavrayınca Quasimodo tekrar saadete kavuştu, her şeyi unuttu, ve geniş-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

liyen kalbinden yüzüne ferahlık müjdeleri yayıldı.

Gidip geliyordu, ellerini çırpıyordu, bir ipten ötekine koşuyor, zeki çalgıcıları mahmuzlıyan bir orkestra şefi gibi hareketi ve sesiyle bu altı hanendeyi canlandırıyordu.

— Haydi! diyordu. Haydi Gabrielle, bütün gürültünü meydana dök. Bugün yortudur. Thibauld tembellik yok, yavaşlıyorsun; haydi, haydi canım, paslandın mı yoksa, tembel? — Güzel! çabuk! çabuk! Tokmağı görmesinler. Onların hepsini benim gibi sağır et! — Tamam Thibauld, mükemmelsin! Guillaume! Guillaume! Sen en büyüklerisin. Pasquier en küçüğünüzdür! En iyi çalan Pasquier. Bahse girelim ki dinliyenler onu senden iyi duyuyorlar. İyi! iyi! Gabrielle'im, kuvvetli! daha kuvvetli! — Hey! Ne yapıyorsunuz orada siz ikiniz, serçeler? Sizin en ufak bir gürültü yaptığınızı bile görmüyorum. — Şarkı söylemek icabederken orada esniyen bu bakır ağızlar nedir? Bugün çalışmalıdır! Annonciation'dur bu! Güzel bir güneş var, güzel bir çan peşrevi lâzım. Zavallı Guillaume! Bak, soluğun kesildi, kocamanım!

Altısı da alabildiğine zıplıyan, arada sırada arabacının dehdehleriyle dürtülen, koşuma vurulmuş gürültücü İspanyol kıtaları gibi parlak sağrılarını sallıyan çanlarını şevke getirmekten başka bir şey düşünmüyordu.

Birdenbire, çan kulesinin dik duvarını bir yerine kadar kaplıyan geniş arduvaz pulların ara-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sından aşağı bakıverince garip kıyafetli bir genç kızın meydanda durduğunu, bir halıyı yere serdiğini, bir keçinin gelip üstüne oturduğunu, ve bir seyirci kalabalığının onun etrafını çevrelediğini gördü. Bu görüş, derhal düşüncelerinin seyrini değiştirdi, ve bir rüzgârın eriyen bir reçinayı donduruşu gibi musiki heyecanını dondurdu. Durdu, çan peşrevine sırtını çevirdi ve arduvaz kepenk arkasına dayandı. Başdiyakosu bir defasında hayrete düşüren o hulyalı, şefkatli, tatlı bakışını dansöze dikti. Bu sırada unutulan çanların hepsi, çan meraklılarına büyük bir hayal kırıklığı vererek birdenbire susuverdiler. Change köprüsü üstünde peşrevi tam bir dikkat ve sadakatle dinliyen bu adamlar, kendisine bir kemik gösterilen ve sonra bir taş atılan bir köpek gibi hayretler içinde uzaklaştılar.

IV

ANALKH

Gene o mart ayı içinde, galiba 29 mart cumartesi, Saint-Eustache günü, bir zuhurat oldu; genç dostumuz Jehan Frollo de Moulin giyinirken para kesesinin bulunduğu şalvarın hiçbir madenî ses vermediğini fark etti. Onu cebinden çıkararak:

— Zavallı kese! dedi. Vay canına! İçinde minimini bir Parıs mangırı bile yok! Zarlar, bira çanakları ve Venüs, senin karnını ne zalimce deşmişler! İşte boş, pörsük ve sönüksün! Bir kocakarı gerdanına benziyorsun! Düşeş atmak ümidiyle feda edecek sefil bir meteliğin yokken, taçlı bir altın ekünün beheri sekiz mangırlık yirmi beş metelik değerinde otuz beş onzen ettiğini ve hilâllı bir ekünün beheri yirmi beş metelik ve altı Tour mangırı kıymetinde otuz altı onzen ettiğini, bir darphane nazırından veya bir Changeurs köprüsü Yahudisinden daha iyi bilmek neme yarar! Cicero ve Seneca efendiler, işte yazdığınız o meşhur eserler yerde sahifeleri yamru yumru, darma dağınık bir işe yaramadan duruyor! Oh! Konsül Cicero! Bu, istiarelerle, «Quemadmodum» larla ve

«verum enim vero» larla[1] içinden çıkılabilecek bir belâ değildir.

Hüzünlü ve kederli bir tavırla giyindi. Fotinlerini bağlarken aklına bir fikir gelmişti, fakat önce bunu reddetti; ama fikir tekrar zihnini kurcalayınca yeleğini ters giydi ki bu şiddetli bir iç tartışmasının kesin bir işareti sayılabilirdi.

Nihayet takkesini öfke ile yere çarptı ve bağırdı:

— Ne yapayım! Ne olursa olacak! Kardeşimin yanına gideceğim! Bir vaız dinliyeceğim, fakat nasıl olsa bir eküsünü alacağım. Bunun üzerine yakası ve etekleri kürklü kazağını acele acele sırtına geçirdi, takkesini yerden aldı ve ümitsiz bir tavırla odadan çıktı. Harpe sokağından Cite'ye doğru yürüdü. Huchette sokağının önünden geçerken, durmadan dönen o güzel kebapların kokusu burnunu gıcıkladı ve, bir gün Fransisken papazı Catalagirone'u iştiyakla: «Veramente, queste rotisserie sono cosa stupenda[2]!» diye haykırtmış olan büyük kebapçı dükkânına âşıkça bir göz attı. Fakat Jehan'ın yemek yiyecek parası yoktu ve küçük Châtelet kapısından, Cite'nin methalini muhafaza eden kocaman bir çifte yonca gibi som kulelerin altından her an derin derin içini çekerek geçti. Âdet olduğu üzere VI. Charles Parisini İngilizlere teslim etmiş olan şu Perinet Leclerc'in sefil heykeline bir taş fırlatmaya vakit

1 Nasıl olursa olsun hakikat daima hakikattir.

2 Bu kebapçı dükkânları hakikaten hayret verici nesnelerdir.

bulmadan yürüdü. Perinet Leclerc'in heykeli, bu suçun cezasını, Harpe ve Buci sokakları köşesinde yüzü taşla ezilerek ve çamura bulanarak üç asır çekti; ebedî bir teşhir cezası giymiş gibi. Petit-Pont geçilip Neuve-Saine-Geneviève sokağını aşınca Jehan de Molendino kendini Notre-Dame'ın önünde buldu. O zaman, kararsızlık onu tekrar sardı. Ve M. Legris'nin heykeli önünde birkaç saniye dolaştı, üzüntü ile kendi kendine:

— Vaız muhakkaktır, ekü şüpheli! diyerek. papazların oturdukları daireden çıkan bir yamağı durdurdu:

— Josas başdiyakosu efendi nerededir?

— Kuledeki hücresindedir sanırım! dedi yamağı. Eğer Papa gibi Kıral efendimiz gibi biri tarafından gelmiyorsanız rahatını bozmamanızı tavsiye ederim.

Jehan, ellerini birbirine vurdu.

— Hay şeytan! İşte meşhur sihirbazlık hücresini görmek için muhteşem bir fırsat!

Bu düşünce ile karar verince azim ve cesaretle küçük kara kapıdan kulenin üstkatlarına yükselen Saint-Gilles helezonunu çıkmaya koyuldu. Hem çıkıyor, hem de:

— Göreceğim! diyordu. Meryem hakkı için! Muhterem biraderimin bir ayıp gibi gizlediği bu hücre merak verici bir şey olmalı. Orada cehennem fırınları yaktığı ve alevli ateşe haceri felsefi pişirttiği söyleniyor. Adam sende! Haceri felsefi bir çakıltaşı kadar bile umurumda değil; fırını üstünde domuz yağiyle pişirilmiş paskalya yu-

murtasından bir omlet bulmayı dünyanın en büyük haceri felsefisine tercih ederim.

Küçük sütunlar dehlizine vardığı zaman bir an soludu, bitmez tükenmez merdivene bilmem kaç milyon araba dolusu küfretti! Sonra kuzey kulesinin bugün halka yasak olan bir kapısından yukarı çıkmaya devam etti. Çanların kafesini geçtikten biraz sonra yandaki oyuklardan birinde açılmış bir küçük merdiven sahanlığına ve kubbe altında küçük bir gotik kapıya tesadüf etti ki merdivenin değirmi duvarında açılmış bir mazgal deliğinden kocaman kilidini ve kudretli demir cihazını görebildi. Bugün bu kapıyı ziyaret merakına tutulanlar onu kara duvara beyaz harflerle kazılmış şu kitabeden tanıyacaklardır:

— Coralie'ye tapıyorum. İmza: Ugène (imza kelimesi metne dahildir.)

— Uf! dedi mektepli. Hiç şüphe yok burasıdır.

Anahtar delikte idi; kapı karşısında. Hafifçe itti ve başını aralıktan soktu.

Okur, Rembrandt'ın, bu resim Shakespeare'inin, hayret veren eserlerine göz gezdirmemiş olamaz. Bir çok muhteşem resimleri arasında, bilhassa, doktor Faust'u temsil ettiği farz olunan bir *eau-forte* vardır ki göz kamaşmadan seyredilmesi imkânsızdır. Bu bir karanlık hücredir; ortada zevksiz bir sürü eşya ile dolu bir masa, ölü kafaları, küre, imbik, perger, kargacık burgacık yazılarla dolu parşömenler! Doktor bu masanın başındadır; kalın kumaştan yapılmış mantosu

sırtında ve kaşlarına kadar inen kürklü takkesi kafasında! Vücudunun yalnız yarısı görülebilir. Kocaman koltuğundan yarı kalkmıştır; sıkılmış yumrukları masaya dayanır; sihirli kelimelerle yapılmış ve karanlık odanın duvarında güneş tayfı gibi pırıldayan ışıklı bir büyük daireye merak ve dehşetle bakıyor. Bu sihirli güneş gözde titrer gibidir ve solgun hücreyi esrarlı ışığıyle doldurmuştur... Bu, korkunçtur ve güzeldir.

Başını esniyen kapıdan içeri uzatmak cesaretini gösterince Jehan'ın gözüne, Faust'un hücresini oldukça andıran bazı şeyler göründü. O da bunun gibi pek az aydınlanmış karanlık bir bucaktır. Orada da bir büyük koltuk ve bir büyük masa, pergerler, imbikler, tavana asılmış hayvan iskeletleri, yere yuvarlanmış bir küre, içlerinde altın varakların titrediği kavanozlarla karmakarışık duran at kafaları, şekiller ve harflerle dolu tirşeler üzerine konmuş ölü kafaları, parşömenlerin bükülen köşelerine merhamet edilmeksizin apaçık istif edilmiş kalın kalın yazma eserler; nihayet, ilmin bütün çörçöpü ve her tarafında o toz bulutları ve örümcek ağları vardır. Fakat ne ışıklı harflerden daire, ne de bu kızıl tabloyu güneşe bakan kartal gibi, kendinden geçmiş bir halde seyreden doktordan eser vardır!

Bununla beraber hücre boş değildi. Bir adam koltuğa oturmuş ve masaya eğilmişti. Arkası dönük olduğu için Jehan ancak omuzlarını ve tepesini görebiliyordu; fakat, başdiyakosun

papazlığa olan dayanılmaz meylini bir dış remizle işaret etmek istiyormuş gibi tabiatın, tüylerini ebediyen kırptığı bu kel kafayı tanımakta zahmet çekmedi.

Binaenaleyh Jehan kardeşini tanıdı. Kapı, o kadar yavaş açılmıştı ki dom Claude onun vücudundan haberdar olamadı. Meraklı talebe bundan istifade ederek hücreyi birkaç saniye dilediği gibi tetkik etti. İlk bakışta fark edemediği geniş bir fırın koltuğun solunda ve dam penceresinin altında idi. Bu delikten giren aydınlık, pencerenin sivri kemerine zevkle yerleştirmiş olan yuvarlak bir örümcek ağından geçiyordu. Bunun ortasında mimar böcek, bir dantelâ tekerleğinin poryasında imiş gibi hareketsiz duruyordu. Fırının üstüne her çeşit kablar, öd taşından şişeler, boynuzlu cam imbikler, uzun boyunlu kablar karmakarışık bir halde yığılmıştı. Jehan bunlar arasında bir tava bulunmadığını yeisle gördü.

— Mutfak takımları pek soğuk! diye düşündü.

Zaten fırında ateş yoktu, ve hattâ uzun zamandanberi yakılmamış gibi de gözüküyordu. Kimya aletleri arasında bulunan ve hiç şüphesiz birtakım korkunç maddeler üzerinde çalışırken başdiyakosun korunmak için kullandığı bir cam maske, toz içinde ve unutulmuş gibi bir köşede duruyordu. Yanında ondan daha az tozlu olmıyan bir körük de duruyordu ki üst kapağında bakır harflerle kakılmış şu şiar vardı:

«Spira Spera[1].»

Diğer birçok şiarlar, simyagerlerin âdeti mucibince duvarları doldurmuştu.

Bir kısmı mürekkeple çizilmişti, ötekiler sivri bir demirle kazılmıştı. Gotik harfler, İbrani harfler, Yunan ve Roma harfleri karmakarışık... Taş üzerine kazılan yazılar gelişi güzel taşıyor, en tazeleri en eskileri silerek çalı dalları gibi, göğüs göğüse bir savaşın kargaları gibi hepsi birbirine karışıyordu.

Bu, bütün felsefelerin, bütün hülyaların bütün insan bilgisinin oldukça muğlâk bir savaşıydı. Şurada burada bazıları vardı ki ötekilerin üstünde mızrak ucları arasında bir bayrak gibi göze vuruyordu. Bunların ekserisi kısa Lâtince veya Yunanca bir vecize idi.

Ortaçağ bunlara ne güzel şekiller verirdi:

Unde? İnde[2]? Homo homini monstrum[3]. Astro, castra, nomen, numen[4]. Meja Bibliov mega kakov[5]. Sapere aude[6]. Flat ubi vult[7] ilh.

Bazısı açık bir mânadan tamamiyle mahrum bir kelimeydi: Avaykogaya'a[7] ki belki de manastır. hayatına acı bir imayı gizliyordu. Bazısı, kaideye

1 Üfle ve ümit et.

2 Nereden? Oradan?

3 İnsan, insanların canavarıdır.

4 Mücerret fikir, müstahkem mevki, isim, kudret.

5 Büyük kitap, büyük fenalık.

6 Kuvvetle müessir olmak.

7 Uçtuğu yere üflüyor.

uygun bir hexametre[1] ile ifade edilmiş basit bir papaz disiplini vecizesi idi:

Coelestem dominum, terrestrem dicido domnum[2]. İbrani büyü kitaplarının passim'i de[3] vardı ki henüz pek az Yunanca bilen Jehan anlamıyordu. Ve hepsinin üstünden her vesile ile yıldızlar, insan ve hayvan resimleri, birbirini kateden üçgenler geçiyordu ki bu hücrenin kargacık burgacık yazılarla doldurulmuş duvarını bir maymunun, üzerinde mürekkebe batırılmış bir kalem gezdirdiği bir yaprak kâğıda pek benzemiyor değildi. Zaten hücre baştan başa bakımsız, berbat bir halde idi; âletlerin fena durumu, hücre sahibinin başka meşguliyetler yüzünden epey uzun zamandan beri işlerine dikkat etmemekte olduğunu farz ettirmeye müsaitti.

Bu hücre sahibi şimdi garip resimlerle süslü bir yazma kitap üzerine eğilmiş, murakabelerine ara vermeden karışan bir fikrin ıstırabını çekiyor gibi gözüküyordu. Yahut, onun, uykusunda konuşan bir adam gibi dalgın dalgın ve kesik kesik söylendiğini duyunca Jehan böyle sanmıştı. Başdiyakos şöyle söyleniyordu:

— Evet, Manou onu söyledi ve Zoroastre onu öğretiyordu! Güneş ateşten doğdu, ay güneşten; ateş büyük bütünün ruhudur. İptidai atomları açılır ve sonsuz cereyanlarla ara vermeden

[1] Şiir vezni.

[2] Göklerin hâkimi, yeryüzündekiler sana efendimiz derler.

[3] Parça, fasıl, pasaj.

dünyaya sel sel akar! Bu cereyanların gökte birbirini katettiği noktalarda ışık hâsıl olur; topraktaki kesişme noktalarında altın husule getirirler. — Işık, altın; aynı şey! Kesafet halinde ateş — Aynı maddenin görüneniyle elde tutulanı ve akarı ile katısı arasındaki fark. Buhardan su, sudan buz; hepsi bu kadar. — Bunlar asla rüya değildir. — Bu tabiatın umumi kanunudur. — Fakat bu umumi kanun sırrını ilme nasıl sokmalı? Ne tuhaf! Elimi kaplıyan bu ışık altındır! İş, muayyen bir kanuna göre imbisat eden bu aynı atomları diğer bir muayyen kanuna göre teksif etmekten ibaret. — Nasıl yapmalı? — Bazıları bir güneş huzmesini gömmeyi tasavvur ettiler. Averroës[1]. — Evet Averroës'dir. — Averroës bir ışık huzmesini Kurtuba'nın büyük camiinde, Kur'an mihrabının soldaki ilk fil ayağı altına gömdü. Fakat tecrübenin muvaffak olup olmadığını görmek için çukur sekiz bin yıldan önce açılamaz.

— Hay şeytan! dedi, Jehan kendi kendine. Bir ekü için bu kadar beklenir mi?

Başdiyakos rüya görür gibi devam etti:

— Başkaları bir Sirius[2] ışığı üzerinde tecrübe etmenin daha iyi olacağını düşündüler. Fakat bu ışığı, diğer yıldızların ışığı ile her zaman karıştığı için sâf olarak elde etmek çok yorucu. Flâmel yeryüzü ateşiyle yapmanın daha basit olacağını tahmin ediyor. Flâmel! Ne müjde verici bir

1 İbni Rüşt.

2 Yıldız.

isim: Flâmma! Ateş! Evet, ateş. — Hepsi bundan ibaret. — Elmas kömürdedir, altın ateştedir. Fakat nasıl çıkarmalı? Magistri, çok tatlı ve çok esrarlı bir sihri olan birtakım kadın isimleri bulunduğunu, bunların ameliye esnasında söylenmesi kâfi geldiğini beyan ediyor. — Manou'nun buna dair söylediğini okuyalım: — «*Kadınlar nerede itibarda iseler tanrılar orada sevinirler; nerede fena muamele görürlerse orada Allaha dua etmek beyhudedir. — Bir kadının ağzı daima sâftır; bu bir akar sudur, bu bir güneş ışığıdır. — Bir kadın adı hoşa gider, tatlı ve hulyalı olmalıdır; uzun hecelerle bitmeli ve takdis kelimelerine benzemelidir.*» — Evet, âlim haklıdır; filvâki, Maria kız, Sophia kız, Esmeral... Lânet! Her zaman bu düşünce!

Kendisine musallat olan düşünceyi kovmak ister gibi elini alnından geçirdi; sonra masa üstünden bir çivi ve sapı sihirli harflerle tuhaf bir şekilde boyanmış bir küçük çekiç aldı acı bir gülümseme ile:

— Bir müddetten beri... dedi. Bütün tecrübelerimde muvaffak olamıyorum! Sabit fikir, beni hükmü altında tutuyor ve bir ateş yoncası gibi beynimi dağlıyor. Yalnız Cassiodore'un sırrını keşfedebildim ki kandili yağsız ve fitilsiz yanıyordu. Basit şey, mamafih...

— Vay canına! dedi, Jehan içinden.

Papaz devam etti:

— . Bir adamı iradesiz ve deli etmek için bir tek sefil düşünce yetiyor demek! Oh! Claude

Pernelle gülerdi bana... O, ki Nicolas Flâmel'i büyük esere devamdan bir an alıkoyamamıştı. Ne? Zéchiélé'nin sihirli çekicini elimde tutuyorum ha! Korkunç rahibin, hücresinde bu çekiçle şu çiviye vurduğu her darbe, kendisini mahkûm eden düşmanlarından birini iki bin mil uzakta bulunsa dahi toprağa bir dirsek sokuyordu ve toprak derhal onu yiyordu. Bizzat Fransa Kıralı, bir gece keramet sahibinin kapısını yanlışlıkla omuzlayınca Paris kaldırımına dizlerine kadar gömülmüştü. Bu, geçeli üç asır olmadı. İşte şimdi çiviyle çekiç bendedir ve benim ellerim arasında bunlar, bir keserci elinde gibi, bir fıçı tokmağından daha korkunç âletler değillerdir. Bununla beraber bütün iş, şu çiviye vururken Zéchiélé'nin söylediği sihirli kelimeyi bulmaktan ibaret.

— Ehemmiyetsiz şey! diye düşündü Jehan.

— Deniyelim, bakalım. Muvaffak olursam çivinin başından mavi kıvılcımın çıktığını göreceğim. Emen-Hétan: Emen-Hétan! — Hayır, bu değil. — Sigéani! Sigéani! Bu çivi, Phoebus adını taşıyan kimsenin mezarını açsın! Lânet! Her zaman, yine, ebediyen aynı düşünce!

Ve çekiçle çiviyi hiddetle fırlattı. Sonra, koltuğa ve masaya öyle bir yığıldı ki koltuğun yüksek arkalığı onu Jehan'dan tamamiyle gizledi. Birkaç dakika kadar yalnız kitap üstünde titreyen, kıvrılan elini görebildi. Sonra dom Claude birdenbire kalktı; bir perger aldı ve hiç ses çıkarmadan duvara majüskül harflerle bu Yunanca kelimeyi yazdı:

ANALKH[1].

— Kardeşim delidir! dedi, Jehan kendi kendine. Fatum[2] yazmak daha doğru olurdu. Herkes Yunanca öğrenmeye mecbur değildir.

Başdiyakos geldi, tekrar koltuğuna oturdu, başını ellerine dayadı, alnı ağırlaşan ve yanan bir hasta gibi.

Mektepli, kardeşini hayretle tetkik ediyordu. O, kendisi, böyle şeyler bilmiyordu; her sabah kalbini havalandırıyor, dünyada ancak tabiatın tabiî kanununa uyuyordu, ihtiraslarının meyillerine göre akmasına müsaade ediyor ve her sabah o kadar geniş yeni oluklar açıyordu ki büyük heyecanlar gölü daima kuru kalıyordu; bilmiyordu bu insan ihtirasları denizinin bir tarafı tıkanınca o deniz ne azgınca mayalanır ve kaynar; nasıl dolar; nasıl şişer, kabarır; nasıl taşar, kalbin asıl deler ve setlerini yıkıp yatağını oyuncıya kadar ne için için ve ne içten ihtilâçlarla hıçkırır; bunları bilmiyordu. Claude Frollo'nun metîn ve buzlaşmış kalıbı, yalçın ve ulaşılmaz fısıltıların bu soğuk yüzü Jehan'ı her zaman aldatmıştı. Neşeli talebe Etna'nın karlı alnında, kızgın, derin, kaynar lâvlar bulunabileceğini asla aklına getirmemişti.

Bu düşünceleri birdenbire kavrayıp kavramadığını bilmiyoruz; fakat çok hoppa mizaçlı olduğu halde görmemesi icabeden şeyi gördüğünü, ağabeysinin ruhunu en gizli vaziyetlerinden bi-

1 Kader, «Yunanca».

2 Kader, «Lâtince».

rinde yakaladığını ve Claude'un bunun farkına varması doğru olmıyacağını anladı. Başdiyakosun ilk hareketsizliğine daldığını görünce başını yavaş yavaş çekti, yeni gelen ve geldiğini hissettirmek istiyen biri gibi kapı arkasında birkaç ayak gürültüsü yaptı.

Başdiyakos yerinden kalkmaksızın:

— *Giriniz!* diye bağırdı. Sizi bekliyordum. Anahtarı kapının üstüne mahsus bıraktım; giriniz, üstat Jacques.

Mektepli cesaretle girdi. Böyle bir yerde böyle bir ziyaretten canı sıkılan başdiyakos koltuğundan fırladı:

— Ne? Siz misiniz Jehan?

— Bu daima bir J dir! dedi, mektepli kırmızı, arsız ve neşeli yüzü ile.

Dom Claude'un yüzü, o ciddî halini tekrar almıştı:

— Buraya ne yapmaya geldiniz?

Jehan, alçaktan alan, merhamet çeken, edepli bir hal takınmaya çabalıyarak ve takkesini mâsum bir tavırla evirip çevirerek:

— Kardeşim! dedi. Sizden, istemeye gelmiştim...

— Ne?

— Biraz ahlâk, ki çok ihtiyacım var.

Ve, şunu yüksek sesle, ilâveye cesaret edemedi:

— Ve biraz para, ki daha çok büyük ihtiyacım var.

Cümlesinin bu son parçasını söyliyemedi.

Başdiyakos, soğuk bir sesle:

— Efendi, dedi, size çok kızgınım.

Mektepli bir ah çekti:

— Heyhat!

Dom Claude koltuğuna bir çeyrek daire resmettirdi. Jehan'a dik dik baktı.

— Sizi gördüğüme memnunum.

Bu korkunç bir başlangıçtı. Jehan, kendini yaman bir saldırışa hazırladı.

— Jehan, bana hergün senden şikâyet ediliyor, bir küçük vikont Albert de Ramonchamp'ı bastonla döve döve berelediğin o kavga nedir?

— Oh! dedi, Jehan. Amma da büyük şey ha! Atını çamurlarda koşturup talebelere zifos sıçratarak eğlenen kötü bir içoğlanı...

Başdiyakos devam etti:

— Elbisesini yırttığın şu Mahiet Fargel de kimdir? Şikâyetnamede Tunicam dechiraverunt[1] deniyor.

— Adam sende! Montaigu sokağının kötü bir orospusu... Anlatabildim mi?

— Şikâyetnamede «Tunicam» deniyor «Cappettam[2]» değil. Lâtince bilmiyor musun?

Jehan cevap vermedi.

Papaz başını sallıyarak devam etti:

— Evet, eğitim ve öğretim, işte şimdi bu halde. Lâtin dili bir parça çakılıyor, siryanice meçhuldür; Yunan dilinden o derece nefret edi-

---

1 Cüppe yırtılmıştır.
"Cüppe" deniyor, "külâh" değil.

liyor ki bir Yunanca kelimeyi okumadan atlamak en bilginler için bile cehalet sayılmıyor. Ve «Graecum est, nonlegitur[1]» deniyor.

Talebe azim ve cesaretle gözlerini kaldırdı:

— Biraderim efendim, orada duvarda yazılı şu Yunanca kelimeyi açık Fransızca ile izah etmem hoşunuza gider mi?

— Hangi kelime?

— ANALKH.

Başdiyakosun çıkık kemikli yanaklarına bir volkanın gizli sarsıntılarını açığa vuran bir duman dalgası gibi bir kırmızılık yayıldı. Talebe bunun pek az farkına vardı. Ağabey, güçlükle kekeledi:

— Eeey; Jehan, söyle bakalım, bu kelime ne demek istiyor?

— Şeamet.

Dom Claude tekrar sarardı; mektepli umursamaksızın devam etti:

— Ve aynı el tarafından kazılmış olan alttaki şu kelime, «Avagveia» iffetsizlik mânasına gelir. Görüyorsunuz ki Yunanca öğrenenler bulunuyor.

Başdiyakos ses çıkarmıyordu. Bu Yunanca dersi onu hulyalara daldırmıştı. Yaramaz bir çocuğun bütün inceliklerine sahibolan küçük Jehan talihini deniyebileceği ânın geldiğine hükmetti; sesine son derece tatlı bir ahenk verdi ve başladı:

---

1 Yunancadır okunmaz.

— Benim iyi kardeşim; bana bu derece kininiz mi var ki bilmem hangi çocuğa, veya bodur herife atılmış birkaç kötü tekme tokat için bana bu derece surat asıyorsunuz, Quibusdam Marmosetis[1]? Görüyorsunuz ya benim iyi kardeşim Claude, Lâtincemizi de iyi biliyoruz.

Fakat bütün bu okşayıcı dalkavukluk, sert suratlı ağabey üzerinde mûtat tesiri asla yapamadı. Cerbère[2] bal tatlısını ısırmadı. Başdiyakosun alnından tek kırışık bile silinmedi. Tok bir sesle:

— Sözü nereye getirmek istiyorsun? dedi.

Jehan cesaretle cevap verdi:

— Öyle ise, sadede gelelim! Paraya ihtiyacım var.

Bu arsızlık üzerine başdiyakosun siması tamamiyle pedagojik ve pederane bir ifade aldı.

— Biliyorsunuz Jehan efendi ki Tirechappe tımarımız, haraçları ve yirmi bir evinin iradını üstüste koyunca yuvarlak hesap nihayet otuz dokuz altın, on bir metelik ve altı Paris mangırı getiriyor. Bu Paclet kardeşlerin zamanından yüzde elli fazladır, fakat çok bir para değildir.

Jehan, sabır ve tahammül ile:

— Paraya ihtiyacım var! dedi.

---

[1] Bilmem hangi köstebekler.

Cerbère = cehennem kapısını bekliyen üç başlı köpek. Typhon ile Echidna'nın oğlu. Eurydice'i kurtarmak için cehenneme gittiği zaman onu lyr çalarak uyutmuş ve Virgile'e göre Enée de önüne ballı bir çörek atarak şerrinden kurtulmuştu.

— Biliyorsunuz ki kilise heyeti, yirmi bir evimizi piskoposluk tımarına karıştırmaya karar verdi. Bu mükellefiyeti muhterem piskoposa, altı Paris altını kıymetinde altın yaldızlı iki gümüş mark vermekle ödiyebiliriz. Şimdi, ben henüz bu iki markı biriktiremedim. Siz de biliyorsunuz...

Jehan üçüncü defa olarak tekrar etti:

— Ben paraya ihtiyacım olduğunu biliyorum.

— Bu para ile ne yapacaksın?

— Bakınız aziz kardeşim Claude, size fena bir niyetle müracaat etmedim. Maksadım, onzenlerinizle meyhanede çalım satmak ve atıma sırma işlemeli diba örtüler vurup uşağımı peşime takarak Cum meo laquasio[1] Paris sokaklarında dolaşmak değildir.

Biraz hayrete düşen Claude sordu:

— Nasıl bir hayır işliyeceksin?

— Assomption de Notre-Dame tarikatine mensup bir dul kadının çocuğuna bir kundak satın almak istiyen iki dostum var. Bu bir sadakadır. Üç florine patlıyacak ve ben bir florinini vermek istiyorum,

— İki dostunuzun adları nedir?

— Pierre l'Assommeur[2] ile Baptiste Croque Oison[3].

— Hım! dedi başdiyakos. İşte iki ad ki bir

---

1 Uşağımla.

2 Tepeleyici Pierre.

3 Yüzsüz Baptiste (yahut kaz yavrusu kemiren.)

mihraba bir havan topu ne kadar yaraşmazsa hayırlı bir işe o derece yaraşmıyor.

Bu iki dost adını Jehan'ın gayet kötü seçtiği muhakkaktı. Bunu çok geç anladı. Keskin zekâlı Claude devam etti:

— Ve sonra, üç florine mal olan bu kundak nasıl bir şeydir, ve bunu Haudry'nin tarikatine mensup fakir bir kadına alıyorsunuz. Bu tarikatin dul kadınları ne zamandan beri mayolu küçük oğlanlarla düşüp kalkıyorlar.

Jehan, tehlikeyi bir defa daha anlattı.

— Öyle ise, dedi, evet! İsabeau la Therrye'yi bu akşam Val-d'Amour'da görmeye gitmek için paraya ihtiyacım var.

— Sefil hayâsız! diye haykırdı papaz.

— «Avay Eia», dedi Jehan.

Mekteplinin, belki de takılmak için hücre duvarından ödünç aldığı bu kelimenin söylenişi papazın üstünde acayip bir tesir yaptı. Dudaklarını ısırdı ve hiddeti kızaran yüzünde eridi.

Jehan'a:

— Git buradan! dedi. Birini bekliyorum.

Mektepli bir gayret daha yaptı:

— Claude kardeş bana hiç olmazsa yemek için bir küçük mangır veriniz.

Dom Claude sordu:

— Gratien'in Papalık fetvalarından nereye geldiniz?

— Defterlerimi kaybettim.

— Lâtin edebiyatının neresindesiniz?

— Horatius'un bendeki nüshasını çaldılar.

— Aristotèles'ten nereye geldiniz?

— Vallahi kardeş, «Rafızilerin hataları her zaman Aristotèles metafiziğinin çalılarına sığınmıştır» diyen müçtehidi bana söyler misin? Aristotèles'in kuru otu! Ben dinimi onun metafiziği ile bozmak istemiyorum.

— Genç adam! dedi, başdiyakos. — Kıralın son teşrifinde, şiarını atının beylik örtüsüne yazdırmış Philippe de Comines adında bir jantiyom vardı ki onu zihninde hıfzetmeyi sana tavsiye ederim. «Qui non laborat non manducet[1].»

Mektepli, parmağı kulağında, gözü yere dikili, canı sıkılmış bir halde bir an sessiz durdu. Sonra birdenbire bir kuyruksallıyan kuşunun canlı çevikliğiyle Claude'a döndü.

— Demek ki iyi kardeş, bir parça ekmek kabuğu almak için bana bir Paris mangırı vermeyi reddediyorsun?

— Qui non laborat non manducet.

Yumuşamıyan başdiyakosun bu cevabı üzerine Jehan, ağlıyan bir kadın gibi iki elini yüzüne kapadı, ve nevmit bir tavırla haykırdı:

— Ototototototoi!

Bu delilikten hayrete düşen Claude sordu:

— Bu ne mânaya geliyor efendi?

— Nasıl? Anlamadınız mı? dedi mektepli ve göz yaşı kızarıklığını vermek için yumruklariyle ovaladığı arsız gözlerini Claude'a kaldırdı:

---

1 Çalışmıyan yiyemez.

— Bu Yunancadır. Eschyles'in hüznü mükemmel surette ifade eden bir Anapeste'idir[1].

Ve bunu söylerken öyle gülünç ve şiddetli kahkahalar savurdu ki başdiyakosu da güldürdü Zaten kabahat kendinde idi. Bu çocuğu neden bu derece şımartmıştı?

Bu gülüşten cesaretlenen Jehan:

— Oh! İyi kardeş Claude! dedi. Şu delinmiş işkence ayaklığına bakınız. Tabanı dil çıkarmış fotinler kadar dünyada elem verici Cothurne'ler[2] var mıdır?

Başdiyakos derhal ciddiyetini takınarak:

— Size yeni fotinler göndereceğim. Fakat para yok.

— Bir tanecik minimini Paris mangırı istiyorum kardeş, Gratien'i ezberliyeceğim! Allaha çok inanacağım, ilim ve faziletin hakikî bir Pythagorası olacağım. Fakat bir küçük Paris mangırı lûtfet!

Şurada, önümde açık duran, bir tartare'dan[3] yahut bir keşiş burnundan daha derin, daha ufunetli, daha karanlık ağziyle açlığın beni ısırmasını ister misin?

Dom Claude buruşuk suratlı kafasını salladı:

— Qui non laborat...

---

1 İki kısa bir uzun heceden mürekkep Yunan vezni.

2 Kadim Yunanistanda facia aktörlerinin giydikleri yüksek ökçeli kundura.

3 Cehennem.

Jehan bitirmesine vakit bırakmadı.

— O halde, dedi, yaşasın şeytan! Meyhanelerden çıkmıyacağım, dövüşeceğim, çanak çömlek kıracağım ve kızları görmeye gideceğim!

Bunun üzerine takkesini duvara fırlattı ve parmaklarını şıkırdattı.

Başdiyakos ona dalgın dalgın baktı:

— Senin ruhun yok mu?

— İş bu hale gelince, Epicurius'un kavlince, adı olmıyan birtakım şeylerle yapılmış o bilmem neden mahrumum.

— Jehan, ahlâkını tashihe ciddiyetle koyulmak lâzım.

Mektepli, bir kardeşine bir de fırının imbiklerine bakarak:

— Bakın hele! diye bağırdı. Demek her şey burada boynuzlu? Fikirler de, şişeler de.

— Jehan, çok kaygan bir iniş üstündesiniz. Nereye gittiğinizi biliyor musunuz?

— Kabareye, dedi Jehan.

— Kabare insanı teşhir direğine gönderir.

— Onun bir fenerden farkı ne? Belki de bununla Diogène bir adam bulabilirdi.

— Teşhir direği idam sehpasına yol açar.

— İdam sehpası bir terazidir ki bir ucunda bir adam ve ötekinde bütün dünya vardır. Adam olmak güzeldir.

— İdam sehpası insanı cehenneme yollar.

— Bu bir büyük ateştir.

— Jehan, Jehan, sonun kötü olacak.

— Başlangıcım iyi olabilirdi.

Bu sırada merdivenden bir ayak gürültüsü işitildi. Başdiyakos, parmağını ağzına dayıyarak:

— Sükût! dedi. Üstat Jacques geldi.

Ve, yavaşça ilâve etti:

— Dinleyiniz Jehan, burada görüp işiteceklerinizi asla kimseye söylemeyiniz. Çabuk şu fırının arkasına saklanınız, ve solumayınız!

Mektepli fırının altına daldı; orada aklına yaratıcı bir fikir geldi.

— Tam sırası, Claude kardeş... Solumamam için bir florin.

— Sus! Vadediyorum.

— Florini vermeli.

— Al işte! dedi, başdiyakos çantasını ona hiddetle fırlatarak.

Jehan fırının altına tekrar daldı; ve, kapı açıldı.

V

Siyah elbiseli iki adam

Hücreye giren şahsın siyah bir elbisesi ve endişeli bir tavrı vardı. İlk bakışta dostumuz Jehan'ın, (ki köşesinde keyfine göre ve her şeyi görecek, her şeyi işitecek bir tarzda yerleşmiş olduğundan şüphe caiz değildir) ilk bakışta gözüne vuran, bu yeni gelenin yüzünde ve elbisesindeki eksiksiz hüzün ve kederdi. Bununla beraber bu çehrenin yüzeyine yayılmış birtakım tatlılıklar da vardı; fakat bir kedi yahut hâkim tatlılığı, soğuk bir tatlılık.

Çok kırlaşmış, buruşmuştu; altmışına varmıştı, gözlerini kırpıyordu. Kaşları beyazdı, sarkık dudakları ve kocaman elleri vardı.

Gelenin böyle birisi, yani şüphesiz bir hâkim veya doktor olduğunu anlayınca ve burnunun ağzından çok uzakta olduğunu görünce (budalalık alâmeti) malûm olmıyan bir müddeti bu derece can sıkıcı bir vaziyette ve bu kadar kötü bir arkadaşla geçireceğinden ye'se düşerek deliğinde büzüldü. Bu sırada başdiyakos bu şahıs için ayağa bile kalkmamıştı. Kapı yanındaki arkalıksız bir iskemleye oturmasını işaret etmiş ve daha önce başlamış bir murakabeye devam ettiğini andı-

ran bir sessizliğin birkaç dakikasından sonra az çok tekliflice dedi ki:

— Bonjur üstat Jacques.

— Selâm üstat! diye cevap verdi kara adam.

Bir taraftan bu «üstat Jacques»ın, diğer taraftan şu başlıbaşına «üstad» ın söylenişindeki iki tarzda, «efendimiz» ile «efendi» «monseigneur» ile «monsieur» ve «domine» ile «domne» arasındaki fark vardı. Bu açıkça, bir müçtehit'in bir mürid'i karşılaması idi.

Başdiyakos, üstat Jacques'ın bozmamaya dikkat ettiği yeni bir sessizlikten sonra:

— Eeey! dedi. Muvaffak oluyor musunuz?

— Heyhat üstadım! dedi, öteki yeisli bir gülümseme ile. Durmadan üflüyorum. Ne kadar dilersem o kadar kül. Fakat tek bir altın kıvılcımı yok.

Dom Claude, sabırsızlandığını hissettiren bir harekette bulundu.

— Size ondan bahsetmiyorum, üstat Jacques Charmolue; fakat sihirbazınızın dâvasını soruyorum. Bahsettiğinizin adı Marc Cenaine'dir, değil mi? Sayıştay kâhyası? Sihirbazlığını itiraf ediyor mu? İşkence bir netice verdi mi?

— Heyhat! hayır! dedi, dudaklarından eksik olmıyan o yeisli gülüşle. Bu teselliden mahrumuz. Bu adam bir kayadır. Domuz çarşısında haşlamasını yapsak da ağzından bir kelime alamayız. Bununla beraber hakikate ulaşmak için hiçbir şeyi ihmal etmiyoruz. Artık zaten tutar yeri kalmadı. Plautus'un dediği gibi her çareye başvuruyoruz.

Advorsum, stimulos, laminas, crucesque, compedesque;

Nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boitas[1].

Hiçbir şey para etmiyor; bu adam korkunçtur. Bu işten hiçbir şey anlamıyorum.

— Evinde yeni hiçbir şey bulamadınız mi?

Üstat, Jacques kesesini karıştırarak:

— Elbette! dedi. Bu parşömeni. Üstünde anlamadığımız kelimeler var. Ağır ceza savcısı Philippe Lheulier biraz İbranice biliyor. Brüksel'de Kantersten sokağı Yahudileri dâvasında öğrenmişti.

Bu sözleri söylerken üstat Jacques bir parşömen tomarını açıyordu.

— Veriniz! dedi, başdiyakos. Ve bir göz atınca bağırdı:

— Halis sihir, üstat Jacques! «Emen-Haran!» Gulyabanilerin cinler toplantısına geldikleri zamanki haykırışlarıdır. «Peripsum, et cum ipso, et in ipso[1]!» Şeytana cehennemde bir asma kilit daha vurduran emirdir. «Hax, pax, max!» Bu tıbba aittir. Kuduz köpek ısırmasına karşı bir formül... Üstat Jacques, siz kilise divanı nezdinde Kıralın dâva vekilisiniz: bu parşömen iğrençtir.

— Adamı tekrar sorguya çekeceğiz.

---

1 Hasmı şişlemek, eğlenmek, esîr edip parangaya vurmak, kuvvetle zincir, mahpes, işkence, tuzak.

2 Kendisi için, kendiniyle, kendisinde.

Ve ceplerini yeniden araştırarak üstat Jacques ilâve etti:

— Marc Cenaine'in evinde bulduğumuz bir şey daha.

Bu dom Claude'un fırınını kaplıyanların cinsinden bir kabtı.

— Oh! dedi, başdiyakos. Bir simya potası.

— Size itiraf edeceğim! dedi, üstat Jacques o çekingen ve sakar gülümsemesiyle. Bunu fırında tecrübe ettim; fakat benimkinden daha fazla işe yaramadı.

Başdiyakos kabı muayeneye koyuldu:

— Potasına ne kazılmış? Och! Och! Bu, pireleri kaçırtan bir kelimedir. Şu Marc Cenaine bir eşeldir! Bununla altın yapamıyacağınıza inanırım. Bu ancak yazın şiltelerinizi serdiğiniz yerde işe yarıyabilir. İşte bu kadar.

— Dalâlet içinde olduğumuz, hatadan hataya düştüğümüz için yukarı çıkmadan aşağıdaki büyük kapıyı tetkik ettim! dedi, Kıralın savcısı. Zatıâlileri, «zahirî eserin» anahtarını orada Hôtel-de-Dieu'den yana resmedilmiş bulunduğuna ve Hazreti Meryem'in ayakları ucundaki yedi çıplak resimden tabanlarında kanadlar bulunanının Mercurius olduğuna iyice emin midirler?

Papas cevap verdi:

— Evet, bunu yazan Augustin Nypho'dur. Şu İtalyan müçtehidi ki, sakallı bir şeytanı var-

1 Çıplak esîr yüz okkadir, ayaklarından asîldiği zaman.

dı ve kendisine her şeyi öğretirdi. Zaten aşağıya ineceğiz; bunu size metin üzerinde izah edeceğim.

Charmolue, yerlere kadar eğilerek:

— Teşekkür ederim üstadım! dedi.

Ve bir an durakladıktan sonra gülümsiyerek ilâve etti:

— Az kalsın unutuyordum! Küçük sihirbaz kızı ne zaman yakalatmam hoşunuza gider?

— Hangi sihirbaz kız?

— Sizin iyi bildiğiniz çingene kızı. Ruhani heyetin yasağına rağmen her gün kilise avlusunda hoplayıp zıplamaya gelen kız. Cinlere karışmış şeytan boynuzlu bir keçisi var, okuyan, yazan, Picatrix kadar hesap bilen ve bütün çingeneleri astırmaya yeten bir keçi. Dâva dosyası tamamiyle hazırdır; yakında görülecektir. Haydi hayırlısı! Bu dansöz, şirin bir mahlûk, doğrusu! En güzel kara gözler! İki mısır meşalesi! Ne zaman başlıyalım?

Başdiyakos sapsarı kesilmişti. Ancak işitilebilir bir sesle:

— Ben size söylerim! dedi.

Sonra yüksek sesle ilâve etti:

— Marc Cenaine'le meşgul olunuz.

— Müsterih olunuz! dedi, gülümsiyerek Charmolue. Şimdi, gider gitmez onu tekrar meşin yatağa bağlatacağım. Fakat bu bir yaman herif! Benimkilerden daha kocaman elleri olan Pierrat Torterue'yü bile yoruyor. Şu zarif Plautus'un dediği gibi:

«Nudus vinctus, centum ponda, es quando pendes per pedes[1].»

Bucurgatlık iş! Elimizdeki en iyi vasıta bu, bir de onu deniyeceğiz.

Dom Claude karanlık düşüncelere dalmışa benziyordu. Charmolue'ye döndü:

— Üstat Pierrat... Şey... Üstat Jacques demek istiyordum, Marc Cenaine'le meşgul olunuz!

— Evet, evet dom Claude. Zavallı adam! Mummol gibi azap çekecek. Şeytanın reislik ettiği büyücüler toplantısına gitmek onun neyine gerekti? Charlemagne'ın düsturunu bilmesi icabeden bir sayıştay kâhyası, Stryga vel Masca[2]! Küçüğe gelince: Adına Esmeralda diyorlar. Emirlerinizi bekliyeceğim. — Haa, unutmadan söyliyeyim, cümle kapısından geçerken, kiliseye girince görülen sade resimdeki bahçıvanın ne mânaya geldiğini de bana izah edeceksiniz. «Semeur» değil midir? — Hey üstat, ne düşünüyorsunuz canım?

Dom Claude kendi âlemine dalmış, artık onu dinlemiyordu. Charmolue, baktığı istikamete gözlerini çevirince onun gözlerinin, gayri ihtiyari, pencerede gerili büyük örümcek ağına dikilmiş olduğunu gördü. Bu sırada mart güneşini arayan gafil bir sinek ağın ortasına atıldı ve ökseye tutuldu. Ağı sallanınca kocaman örümcek, âni bir hareketle orta delikten çıktı, bir sıçrayışta sine-

1 Simya ilmine ait bir terim.

2 Büyücü, fakat erkek.

ğin üstüne atladı, iğrenç hortumu ile başını yoklarken ön ayaklariyle iki büktü. Kıralın savcısı:

— Zavallı sinek! dedi.

Ve, kurtarmak için elini kaldırdı. Başdiyakos birdenbire uyandırılmış gibi zıplıyarak hoyrat bir tavırla onun kolunu tuttu.

—Üstat Jacques! diye bağırdı. Kadere karşı gelinmez!

Savcı, ürkerek başını çevirdi; demir bir kıskaç kolunu sıkıyor sanmıştı. Papazın gözü sabit, vahşi, alevliydi ve sinekle örümceğe dikilmiş duruyordu.

Barsaklarından geliyor sanılabilecek bir sesle Papaz devam etti:

— Oh! Evet. İşte cümleâlemin bir sembolü. Sinek uçuyor, neşelidir, yeni doğmuştur; ilkbaharı, açık havayı, hürriyeti arayor; oh, evet... Fakat uğursuz ağa çarpıyor, örümcek çıkıyor; iğrenç örümcek! Zavallı dansöz! Zavallı sinek! Üstat Jacques! Ona dokunmayınız! Kader bu! — Heyhat Claude, sen örümceksin! Claude, sen sineksin de! — Sen bilgide uçuyordun; ışıkta, güneşte uçuyordun; açık havaya, ebedî hakikatin künhüne ulaşmaktan başka bir tasan yoktu; fakat öbür dünyaya, aydınlık, zekâ ve bilgi dünyasına bakan göz kamaştırıcı pencereye koşarken kör sinek, çılgın müçtehit, ışıkla, arada talihin gerdiği bu kurnaz örümcek ağını görmedin; hiçbir şey düşünmiyerek üstüne atıldın, zavallı deli! Şimdi kafan kopmuş, kanadların yolunmuş, çırpınıyorsun kaderin demir kıskaçları arasında!

Üstat Jacques! Üstat Jacquès! Örümceği işinden alıkoymayınız!

Ona, anlamadan bakan Charmolue:

— Sizi temin ederim, dokunmıyacağım! dedi. Fakat Allah aşkına üstat, kolumu bırakınız! Kerpeten gibi bir eliniz var.

Başdiyakos onu işitmiyordu:

— Oh! Çılgın! diye, devam etti gözlerini pencereden ayırmaksızın. Ve ne zaman bu korkunç ağı sinek yavrusu kanadlarınla parçalıyabilirsen nura kavuşabileceğine inanıyorsun! Heyhat! Şu cam ki ötededir, bu şeffaf engel, tunçtan daha sert olan bu billûr duvar ki bütün felsefeleri hakikatten ayırmaktadır, onu nasıl aşacaktın? Ey bilginin hiçliği! Oraya alınlarını çarpmak için çok uzaklardan kanad sallıyarak nice âlimler geliyor! Bu ebedî cama nice sistemler karmakarışık homurdanarak çarpıyor!

Sustu. Onu kendiliğinden azar azar ilme ulaştıran bu son fikirler teskin etmişe benziyordu. Jacques Charmolue şu suali tercih ederek Claude'u büsbütün hakikat duygusuna avdet ettirdi:

— Söyleyiniz bakalım üstadım, altın yapmak için ne zaman bana yardıma geleceksiniz? Muvaffakıyeti sabırsızlıkla bekliyorum.

Başdiyakos acı bir gülümseme ile başını salladı:

— Üstat Jacques, Michel Psellus'ün «Dialogus de energia et operatione daemonum» unu[1]

[1] Şeytanın gücüne ve faaliyetine dair.

okuyunuz. Yaptığınız iş tamamiyle günahsız değildir.

— Daha hafif konuşun üstadım! Şüpheleniyorum! dedi, Charmolue. Fakat insanın senede otuz Tour eküsüne kilise divanında Kıralın savcısı olmaktan başka bir işi bulunmazsa biraz simyagerlik çok lüzumlu olur.

Bu sırada fırının altından gelen bir çene ve çiğneme Charmolue'nün kuşkulu kulağına çarptı.

— Bu nedir? diye sordu.

Bu mektepliydi ki, tıkıldığı yerde çok üzülmüş, canı çok sıkılmıştı. Kuru bir ekmek kabuğu ile bir dilim küflü peynir keşfedince öğle yemeği yerine ve nefsini körletmek için teklifsizce yemeğe başlamıştı. Çok aç olduğu için çok gürültü çıkarıyor ve her lokmayı ağzını şaplatarak çiğniyordu ki savcıyı ikaz eden, telâşa düşüren bu olmuştu.

— Bu benim kedilerimden biridir! dedi, acele acele başdiyakos. Fırının altında bir iki sıçanla karnını doyuruyor.

Bu izahat Charmolue'yü tatmin etti. Saygılı bir gülümseme ile:

— Gerçekten üstat! dedi. Bütün büyük filozofların alıştırılmış birer hayvanları olmuştur. Servius'ün söylediğini bilirsiniz: Nullus enim locus sine genio est[1].

Jehan'ın birtakım yeni şamatalarından endişe eden dom Claude, bu sırada cümle kapısın-

1 Hiçbir yer yktur ki cini olmasin.

da birlikte tetkik edecekleri bazı resimler bulunduğunu liyakatli çömezine hatırlattı; ve dizinin, çenesine yapışıp kalmasından ciddî surette endişe etmeye başlamış olan mektepliye geniş bir «oh!» çektirerek ikisi birden hücreden çıktılar.

VI

Açık havada savrulan yedi küfrün ne gibi sonuçları olalabilir?

Üstat Jehan delikten çıkarken:

— Te Deum Laudamus[1]! diye bağırdı. İşte iki huhukuşu gitti. Och! Och! Hax! Pax! Ma! Pireler! Kudurmuş köpekler! Şeytan! Konuşmaları canıma tak etti! Başım bir çan kulesi gibi uğulduyor! Üstelik bir de küflü peynir! Haydi gayret! İnelim, büyük biraderin kesesini alalım ve bütün bu paraları içkiye verelim!

Kıymetli kesenin içine hayranlık, sevgi ve şefkatle dolu bir nazar atfetti, üstünü başını düzeltti, kunduralarını sildi, cepkeninin küle bulanan kürklü yenlerini silkti, ıslıkla bir hava tuttu, fırdöndü, bir iki kere zıpladı, hopladı; hücrede alınacak bir şey kalıp kalmadığını tetkik etti; şurada, burada, fırın üstünde, İsabeau la Thierrye'ye mücevher yerine verilebilecek birkaç cam muskayı arakladı; ağabeysinin son bir müsamaha ile açık bıraktığı ve kendisinin son bir çapkınlıkla kapamadığı kapıdan çıktı. Helezonlu merdiveni bir kuş gibi zıplıya zıplıya indi.

---

[1] Şükür Allaha.

Merdivenin karanlıkları arasında homurdanarak bir kenara çekilen bir şeyin yanından geçti. Bunun Quasimodo olduğunu tahmin etti ve bu kendisine o derece gülünç geldi ki merdivenin kalan kısmını elleriyle kaburga kemiklerini tutarak indi. Meydana çıkarken hâlâ gülüyordu. Kendini toprak üstünde bulunca ayaklarını yere vurdu:

— Oh! dedi. Güzel ve saygı değer Paris kaldırımı! Yakup merdiveni[1] meleklerinin soluklarını kesecek melûn basamaklar! Göğü delen bu taş burgu içine ne diye gidip burnumu sokayım? Küflü peynir yemek ve Parisin çan kulelerini bir dam penceresinden görmek için mi?

Bir iki adım ilerleyince iki huhukuşunu gördü, yani cümle kapısının heykeltıraş işlerinden birini seyretmekle meşgul olan dom Claude ile üstat Jacques Charmolue'yü. Ayaklarının uclarına basarak onlara yaklaştı ve başdiyakosun gayet hafif bir sesle Charmolue'ye söylediklerini duydu:

— Kenarları yaldızlı bu lâcivert taş üzerine bir Job kazıtan Guillaume de Paris'dir. Job, haceri felsefiyi temsil ediyor ki kemale ermek için sınanacak ve çok ıstırap çekecektir. Raymond Lulle'ün dediği gibi: «Sub conservatione formae specificae salva anima[1].»

---

[1] Yakubun çölde uyurken rüyada gördüğü merdiven ki bir ucu yerde bir ucu gökte ve üstü inip çıkan memleketlerle doludur (Tevrat).

[1] Zahirî şeklin (fâni vücudun) iyi korunmaması (zahmet çekmesi) ruhu kurtarır.

— İşte bu benim umurumda değil! dedi, Jehan. Kese bende ya!

Bus sırada, arkasından bir sürü kaba küfürler savuran güclü ve gürleyen bir ses işitti.

— Allahın karnı! Allahın karnı! Allahın gövdesi! Belzebuth'un göbeği! Bir Papanın adı! Boynuzla yıldırım[1]!

— Canım hakkı için! diye, bağırdı Jehan. Bu, dostum yüzbaşı Phoebus'ten başkası olamaz.

Bu Phoebus adı, kuyruğunu bir banyoda gizliyen ve gizlediği yerden duman ve bir Kıral başı çıkan ejderi[2] tam Kıral savcısına izah ettiği anda başdiyakosun kulağına vardı. Dom Claude titredi, sözünü yarıda bıraktı. Charmolue hayretle bakarken başını çevirdi ve kardeşi Jehan'ın Gondelaurier konağı kapısında uzun boylu bir subaya yaklaştığını gördü.

Sahiden de bu yüzbaşı Phoebus de Chateaupèrs'ti. Nişanlısının evinin köşesine sırtını dayamış, bir dinsiz gibi küfrediyordu.

— İmanım hakkı için yüzbaşı Phoebus! dedi, Jehan onun elini tutarak. Hani canı yürekten kalaylıyorsunuz!

— Boynuz ve yıldırım!

— Sana da boynuz ve yıldırım! Söyle baka.

---

[1] Dilimizde karşılığı mevcut olmıyan birtakım küfürler ki, yalnız kelime kelime tercüme edilmekle iktifa edilmiştir.

[2] Notre-Dame'in cephesindeki taş kabartması şekiller bahis mevzuudur.

lım kibar yüzbaşı, bu güzel sözler bolluğuna sebep ne?

— Affedersin Jehan arkadaş! diye, bağırdı yüzbaşı onun elini sıkarak. Koşan at çabuk durmaz. Ben de dörtnala küfrediyordum, birdenbire durmadım. Şu susak ağızlılardan geliyorum; ne zaman evlerinden çıkarsam daima boğazım küfür doludur. Bunları tükürmem lâzım. Yoksa boğulacağım. Karın ve yıldırım!

Mektepli sordu:

— Gel, kafaları tütsüliyelim?

Bu teklif yüzbaşıyı yatıştırdı:

— Çok isterdim ama, mangiz nanik.

— Bende var!

— Sahi mi? Görelim.

Jehan, keseyi yüzbaşının gözüne dayadı; böyle ederken halinde hem çalım, hem sadelik vardı... Bu sırada başdiyakos, ağzı açık kalan Charmolue'yü olduğu yerde bırakıp ötekilere yetişerek birkaç adım ötede durdu. Yüzbaşı ile Jehan'ı kese o derece sarmıştı ki ikisi de onun orada olduğunun farkına varmamışlardı.

Phoebus bağırdı:

— Jehan senin cebinde kese ne arıyor! Hani su kovasına ay ışığı vurur. Ay kovanın içinde imiş gibi gelir ama orada değildir. Kovada yalnız hayali vardır. Alimallah bahse girerim, kesenin içinde çakıltaşları doludur!

Jehan soğuk soğuk cevap verdi:

— Ben yelek ceplerimi işte bu çakıltaşlariyle donatırım!

Ve başka bir söz ilâve etmeden vatan kurtaran bir Romalı tavriyle keseyi yanındaki bir binek taşı üzerine boşalttı.

— Gerçek yahu! diye, homurdandı Phoebus. Targe'lar, Grand-Blanc'lar, Petit-Blanc'lar, çifti bir Tour mangırı eden pullar, Paris mangırları, kalb olmadıkları muhakkak kartallı liard'lar... Bu göz kamaştırıcı bir servet[1]!

Jehan vakarlı ve soğukkanlı duruyordu. Birkaç kartallı liard çamura yuvarlanmıştı. Yüzbaşı o heyecanla bunları toplamak için eğildi. Jehan onu alıkoydu:

— İşte bu yakışık almaz, yüzbaşı Phoebus de Châteaupers!

Phoebus parayı saydı ve merasimle Jehan'a dönerek:

— Biliyor musun Jehan, tam yirmi üç Paris su'su var! dedi. Coupe-Gueule sokağında dün gece kimi soydun?

Jehan sarışın ve kıvırcık saçlı başını kaldırdı ve bakışları kurum belirten gözlerini yarı kapıyarak cevap verdi:

— Başdiyakos olan ahmak bir kardeşim var.

— Allahın boynuzu! diye bağırdı, Phoebus. Ne temiz yürekli adam!

— Haydi gidip içelim! dedi, Jehan.

— Nereye gideceğiz? dedi, Phoebus. Pomme d'Ève'e mi[1]?

---

1 Fransızca kelimeler, on beşinci asır Fransız paralarını sıralamaktadır.

1 Havva'nın elması.

— Hayır yüzbaşı, Vieille-Science'a gidelim. Bir ihtiyar kadın ki bir testi kulpunu testereliyor[1]. Bu bulmacadır, böyle şeyleri severim.

— Pomme d'Ève'in şarabı daha iyidir Jehan; sonra kapının yanında bir güzel asma var ki içerken bana keyif veriyor.

— Pekâlâ! Haydi «Havva» ya ve «Elma» sına gidelim... dedi, mektepli.

Ve, Phoebus'ün koluna girerek:

— Unutmadan söyliyeyim yüzbaşım, dedi. Az evvel «Coupe-Gueule» sokağı dedin. Çok yanlış... Şimdi artık o kadar yabani değiliz. Şimdi oraya Coupe-Gorge sokağı deniyor.

İki dost Pomme d'Ève'e doğru yola düzüldüler. Daha önce, yere düşen paraları topladıklarını ve başdiyakosun da kendilerini takibettiğini söylemek faydasızdır tabiî.

Başdiyakos onları takibediyordu; suratı asık, kaygı içindeydi.

Gringoire'la konuştuğundan beri bütün düşüncelerine karışan Phoebus melûnu bu muydu? Bilmiyordu, ama nihayet bu da, bir Phoebus'tü ve bu sihirli ad, başdiyakosun, iki tasasız arkadaşı sözlerini dinliyerek, en ufak hareketlerini ıstıraplı bir dikkatle inceliyerek sessiz adımlarla takibetmesine kâfiydi. Zaten onların bütün söylediklerini işitmekten kolay şey yoktu; gelip geçenlerin sır-

[1] Burada bir kelime oyunu var. "Science" kelimesi "siyans" şeklinde okunur. Bilgi mânasına. Bunu «scie» ve «anse» halinde ikiye bölünce yukarıki mânayi alıyor. Anse = testi kulpu. Scie = testere.

larını yarı yarıya öğrenmeleri hemen hiç umurlarında değildi ve çok yüksek sesle konuşuyorlardı; düellolardan, kızlardan, şarap testilerinden ve türlü çılgınlıklardan bahsediyorlardı.

Bir sokağın dönemecinde, az ötedeki dört yol ağzından bir tef sesi geldi. Dom Claude, subayın mektepliye:

— Hay Allah cezasını versin! Hızlı yürüyelim, dediğini işitti.

— Neden Phoebus?

— Çingene kızın beni görmesinden çekiniyorum.

— Hangi çingene kızı?

—Bir keçisi olan küçük kız.

— Esmeralda kız mı?

— Ta kendisi, Jehan. O tuhaf adını her zaman unutuyorum. Acele edelim, beni tanıyacak. Bu kızın sokakta yanıma gelmesini istemem.

— Onu tanıyor musun, Phoebus?

Burada, başdiyakos, Phoebus'ün alaylı alaylı güldüğünü, Jehan'ın kulağına eğildiğini ve ona çok hafif bir sesle birkaç kelime söylediğini gördü; sonra Phoebus, kahkahayı bastı ve başını zafer kazanmışçasına salladı.

— Sahi mi? dedi, Jehan.

— Canım hakkı için... dedi, Phoebus.

— Bu akşam mı?

— Bu akşam.

— Geleceğinden emin misin?

— Sen deli misin Jehan? Böyle şeylerden şüphe edilir mi?

— Yüzbaşı Phoebus, mutlu bir askersin!

Başdiyakos bütün bu muhavereyi işitti. Dişleri birbirine çarptı: gözle görülür bir titreme bütün vücudunu dolaştı. Bir an durdu; sarhoş bir adam gibi bir binek taşına dayandı; sonra tekrar, iki neşeli haylâzın izini takibe koyuldu.

Onlara yaklaştığı zaman bahsi değiştirmişlerdi. Avaz avaz bağırarak eski bir şarkıyı söylediklerini duydu:

Les enfants des Petits-Carreaux.
Se font pendre Comme des veaux[1].

1 Petits-Carreaux çocuklarını danalar gibi asarlar.

VII

Aksi Keşiş

Meşhur Pomme d'Eve meyhanesi, üniversitede, Rondelle ve Bâtonnier sokaklarının birleştiği köşede idi. Bu, yer katında oldukça geniş ve çok basık bir salondu; orta dayanak kemerle sarıya boyanmış tahtadan bir fil ayağının desteklediği bir kubbesi vardı; her tarafta masalar, duvarlarda kalaylı parlak kablar, içi daima ayyaşlarla dolu; bol bol kızlar; caddeye bakan bir büyük pencere; kapıda bir asma ve bu kapının üstünde bir elma ve bir kadın resmiyle süslü, yağmurdan paslanmış, geçirildiği çubukta rüzgârla sallanan fiyakalı bir levha. Fırıldağa benziyen ve kaldırıma sarkan bu şey, meyhanenin tabelâsiydi.

Gece başlıyordu; dört yol ağzı karanlıktı; mum ve kandille dolu kabare, uzaktan, karanlıkta bir demir ocağı gibi alev saçıyordu; kırık pencereden fışkıran kadeh gürültüleri, ağız şapırtıları, küfürler, kavgalar işitiliyordu. Salondaki sıcaklığın buğulandırdığı camekânlardan kim oldukları belli olmıyan yüz suratın karınca gibi kaynaştığı görülüyor ve zaman zaman gürültülü kahkahalar kopuyordu. İşlerine giden yolcular, bu gürültülü camın önünden içeriye göz atmadan ge-

çiyorlardı. Yalnız arasıra eski püskü elbiseli iki üç haylâz çocuk, ayaklarının ucuna basarak camekânın korkuluğuna kadar yükseliyorlar, o devirde sarhoşları sarakaya alırken çekilen alaycı ve muzip eski «yuha!» yı kabareye fırlatıyorlardı:

— Aux Houles, Saouls, Saouls[1]!

Bir adam, gürültülü bu meyhane önünde, nöbet yerinden bir mızrak boyu uzaklaşmamaya dikkat ederek ve gözlerini içerden ayırmaksızın sakin, telâşsız geziniyordu.

Uzun mantosu burnunu bile örtüyordu. Bu mantoyu, az evvel Pomme d'Ève'in yanındaki eskiciden satın almıştı: Hiç şüphesiz mart gecelerinin soğuğundan korunmak için, belki de elbisesinin belli olmaması için....

Kurşun kafesli büyük pencerenin önünde zaman zaman duruyor, dinliyor, bakıyor ve ayaklarını yere vuruyordu.

Nihayet meyhanenin kapısı açıldı. Bunu bekliyor gibiydi. Dışarıya iki sarhoş çıktı. Kapıdan sızan ışık huzmesi bir an neşeli yüzlerine bir kırmızılık serpti. Mantolu adam sokağın öte tarafındaki bir sundurma altına girip gözetlemeye başladı.

— Boynuz ve yıldırım! dedi, iki sarhoştan biri. Saat yediyi nerdeyse vuracak. Bu benim randevu saatimdir.

---

[1] O hul, sul, sul! Mânası = dalgalara sarhoşlar, sarhoşlar, sarhoşlar! Bu Houle kelimesi, şimdi bir parça değiştirilerek av köpeklerini su içmeye teşvik için kullanılıyor.

— Size diyorum ki... dedi arkadaşı, dili dolanarak. Ben Mauvaises-Paroles sokağında oturmuyorum. Indignus qui inter mala verba habitat[1]. Jean-Pain-Mollet sokağında odam var, in vico Johannis-Pain-Mollet[2]. Eğer aksini iddia ederseniz siz bir tek boynuzludan daha boynuzlusunuz. Herkes bilir ki kim bir defa bir ayıya binerse bir daha korkmaz! Fakat sizin çeşni değiştirmeye pek meraklı bir burnunuz var, Saint-Jacques de l'Hôpital gibi.

— Jehan, dostum, siz sarhoşsunuz, diyordu öteki.

Jehan sallanarak cevap verdi:

— Bunu söylemek hoşunuza gidiyor Phoebus; fakat ispat edilmiştir ki Platon'da bir av köpeği profili vardı.

Okur, iki iyi dostumuzu, yüzbaşı ile mektepliyi çoktan tanımıştır şüphesiz. Karanlıkta gözetliyen adamında onları tanıdığı anlaşılıyordu, zira mekteplinin yüzbaşıya yaptırdığı zikzakları yavaş adımlarla takibediyordu. Daha pişkin ayyaş olan yüzbaşı bütün soğukkanlılığını muhafaza ediyordu. Onları dikkatle dinliyen mantolu adam şu dikkate değer konuşmayı olduğu gibi duydu:

— Corbacque[1]! doğru yürümeye gayret ediniz başölye efendi; sizden ayrılmam lâzım geldiğini biliyorsunuz. Saat yedi oldu. Bir kadınla randevum var.

---

1 Kötü söz içinde yaşıyan alçaktır.

2 Johannis-Pain-Mollet sokağında.

1 Bakalorya boynuzu!

— Siz, beni bırakınız canım! Yıldızdan ve ateşten mızraklar görüyorum. Siz, kahkahadan çatlıyan Dampmartin şatosu gibisiniz.

— Büyük anamın et benleri hakkı için Jehan, çok taşkınlıkla zırvalıyorsunuz! Hem baksana bana, yanında hiç para kalmadı mı?

— Rektör efendi, hata yoktur: Küçük kasap dükkânı, parva boucheria.

— Jehan, dostum Jehan! O küçük kıza Saint-Michel köprüsünün ucunda randevu verdiğimi biliyorsunuz; onu köprü pezevengi Talourdel kadının evinden başka bir yere götüremiyeceğimi ve oda kirası vermek icabedeceğini de biliyorsunuz. Ak bıyıklı ayyaş kocakarı bana kredi yapmaz ki.. Jehan! Kerem et! Acaba köy papazının bütün kesesini içtin mi? Acaba sende bir Paris akçesi kalmadı mı?

— Diğer saatleri iyi harcamak şuuru, masanın, yerinde ve lezzetli bir baharıdır.

— Göbek ve bumbar! Boş lâfları bırak ve söyle şeytanın Jehan'ı birkaç para kaldı mı? Sökün onları da behey cennetlik biraderim! Yoksa seni tıraşlıyacağım, hey Jab gibi cüzamlı ve Cesar gibi uyuz olsun...

— Efendi, Galiache sokağı, bir ucu Verrerie, bir ucu da Tixeranderie sokağında olan bir sokaktır.

— Haklısın canım, dostum Jehan, zavallı arkadaşım, Galiache sokağı, iyidir, çok iyidir. Fakat Allah aşkına, kendine gel. Bana yalnız bir Paris susu lâzım, ve saat yedide lâzım.

— Etrafta sessizlik, ve nakarata dikkat:

Quand les rats mangeront les cas,
Le roi sera seigneur d'Arras;
Quand la mer, qui est grande et lée,
Sera à la Saint-Jean gelée,
On verra par dessus la glace,
Sortir ceux d'Arras de leur place[1].

— Yetişir artık, deccalın mekteplisi! Ananın barsaklariyle boğulasın! diye bağırdı, Phoebus.

Ve, sarhoş talebeyi sert sert itti. Jehan duvara çarptı ve Philippe-Auguste kaldırımı üstüne şilte gibi serildi. Ayyaş yüreğini asla terk etmiyen o merhamet artığı ile yüzbaşı, Jehan'ı Parisin bütün semtlerinde her köşede Allahın hazır bulundurduğu ve zenginlerin horlukla «süprüntü yığını» dedikleri fıkara yastıklarından birine kadar ayağiyle iterek yuvarladı. Başını, bir lâhna koçanı yığınının eğilimine yerleştirdi; ve hemen o anda mektepli, bütün makamları dolaşarak horlamaya başladı. Ama yüzbaşının kalbini saran hınç ve öfke sönmemişti.; uyuyan zavallı bilgiç taslağına:

— Süprüntü arabası geçerken seni de içine atarlarsa ne yapalım? Başına geleni çekersin! dedi ve uzaklaştı.

---

[1] Fareler süprüntüleri kemirdikleri zaman
Kıral Arras sinyoru olacak;
Büyük ve engin olan deniz,
Saint-Jean'da donduğu zaman;
Buz ardından görülecek,
Arras'lıların kalelerinden çıktıkları.

Mantolu adam, hemen onun arkasına düşmedi; bir an, upuzun yerde yatan mekteplinin önünde durdu; bir kararsızlığa tutulmuş gibiydi. Sonra, derin derin göğüs geçirerek yüzbaşının peşine takıldı.

Biz de onlar gibi, Jehan'ı yıldızlı göğün hayırsever bakışı altında bırakacağız ve okur hoş görürse onları takip edeceğiz.

Saint-André-des-Arcs caddesinden çıkarken yüzbaşı Phoebus bir adamın arkasına takıldığının farkına vardı. Başını tesadüfen çevirince gölgeye benzer bir şeyin duvarlara sürtünerek arkasından geldiğini gördü. Durdu, o da durdu; tekrar yürümeye koyuldu, gölge de arkasından geldi. Bu, ona pek az endişe verdi.

— Adam sende! dedi, kendi kendine. On param yok.

Autun koleji önünde mola verdi. «Tahsilim» dediği şeye bu kolejde başlamıştı. Ve, kaybetmediği o alaycı mektepli geleneğiyle, cümle kapısının sağındaki kardinal Pierre Bertrand heykeli önünden o malûm hakarette bulunmadan asla geçtiği olmazdı ki Horace, Priape hicviyesinde gayet acı bir surette şikâyet eder: Olim truncus eram ficulnus[1]. Bu işi o derece taşkınca yapıyordu ki Eduensis episcopus kitabesi bu yüzden hemen hehemen silinivermişti. Yol tamamiyle ıssızdı. Burnu havada elbisesini gevşeklikle düzeltirken ya-

[1] «Evvel zaman içinde gövdesizdi incir ağaçları.»

vaş adımlarla kendisine yaklaşan gölgeyi gördü; o kadar yavaş geliyordu ki bir mantosu ve bir şapkası olduğunu sezmiye vakit bulabildi.

Gölge yanına gelince durdu ve Kardinal Bertrand'ın heykelinden daha hareketsiz kaldı. Phoebus'e, geceleyin kedi göz bebeğinden çıkan o tereddütlü ışıkla dolu iki göz dikilmişti. Yüzbaşı cesurdu ve eli saldırmalı[1] bir hırsızdan bile pek az endişe ederdi. Fakat bu yürüyen heykel, bu taşlaşmış adam onu iliklerine kadar dondurdu. O sıralarda ağızdan ağıza dolaşan bilmem hangi kötü keşiş masalını, Paris sokaklarının bir gece serserisini hayal meyal hatırladı. Birkaç dakika hayretle bakakaldı, nihayet gülümsiyerek sessizliği bozdu:

— Efendi, eğer siz tahmin ettiğim gibi bir hırsızsanız, üzerimde bir fındık kabuğuna saldıran bir balıkçılkuşu tesiri yapıyorsunuz. Ben on parası kalmamış bir büyük aile çocuğuyum azizim. Yan tarafa başvurunuz. Bu kolejin kilisesinde hakikî salîbin tahtasından bir parça vardır ki bir gümüş kutu içindedir.

Gölgenin eli mantosunun altından çıktı, ve bir kartal pençesi şiddetiyle Phoebus'ün koluna çarptı; aynı zamanda gölge konuştu:

— Yüzbaşı Phoebus de Châteaupèrs!

— Olur şeytan değil! dedi, Phoebus. Adımı biliyorsunuz!

---

[1] Burada «estoc» kelimesi kullanılıyor. İnce ve kısa, kılıç.

— Yalnız adınızı değil... dedi, mantolu adam o mezardan çıkma sesiyle. Bu gece bir randevunuz olduğunu da biliyorum.

Yüzbaşı hayretler içinde cevap verdi:

— Evet.

— Saat yedide.

— Bir çeyrek saate kadar.

— Falourdel kadının evinde.

— Tamam; üzerine bastınız.

— Saint-Michel köprüsü pezevengi olan kadın.

— Patenôtre duasındaki tâbiriyle «meleki mukarrip» Hazreti Mikâil'in köprüsündeki.

— Dinsiz! diye homurdandı, hayalet. Randevunuz bir kadınladır değil mi?

— Confiteor[1].

— Ki adı...

— Esmeralda kız! dedi, Phoebus neşeli neşeli.

Tasasızlığı onu, derece derece yine sarmıştı. Kızın adını söylediği anda gölgenin pençesi Phoebus'ün kolunu şiddetle sardı:

— Yüzbaşı Phoebus de Châteaupèrs, yalan söylüyorsun!

Bu sırada yüzbaşının alevlenen yüzünü, geriye doğru şiddetle zıplayıp kolunu kıskaçtan kurtarışını, kılıcının kabzasına el atarken takındığı mert tavrı ve bu hiddet karşısında mantolu adamın donuk hareketsizliğini biri görmüş olsaydı,

1 Günahımı itiraf ederim.

evet, bunu gören biri olsaydı çok ürkerdi. Bu, Don Juan'ın heykelle kavgası gibi bir şeydi.

— İsa ve şeytan hakkı için! diye bağırdı, yüzbaşı. İşte bir Châteaupers'in kulağına çok ender saldıran bir söz! Bunu tekrara cüret edemiyeceksiniz.

— Yalan söylüyorsun! dedi, gölge soğuk soğuk.

Yüzbaşı dişlerini gıcırdattı. Aksi keşiş, hayalet, hurafe, bâtıl itikat hikâyelerini, her şeyi unutmuştu. Gözü bu adamdan ve bir hakaretten başka bir şey görmüyordu. Kudurganlıktan boğulmuş bir sesle:

— Vay! Çok ileriye gittin sen! diye, kekeledi.

Kılıcını sıyırdı, sonra dili dolaşarak: (Zira hiddet de korku gibi titretir.)

— Burada! Şimdi! Haydi! Kılıç! Kılıç! Bu kaldırımlar kana boyanmalıdır.

Bu sırada öteki kımıldamıyordu. Hasmının vaziyet aldığını ve atılmaya hazır bulunduğunu görünce, içinde kin uğuldıyan sesiyle:

— Yüzbaşı Phoebus; dedi, randevunuzu unutuyorsunuz!

Phoebus gibi adamların hiddetleri sütlü çorbalara benzer. Bir damla soğuk su galeyanlarına nihayet verir. Bu basit söz, yüzbaşının elinde kıvılcımlanan kılıcı indirdi. Adam devam etti:

— Yüzbaşı! Yarın, öbür gün, bir ay içinde, on sene içinde beni gırtlağınızı kesmeye âmade bulabilirsiniz. Fakat önce randevunuza gidiniz.

— Doğru... dedi, Phoebus sanki kendi kendini vazgeçirmek istiyormuş gibi. Bir kılıçla bir kız, bir randevuda tesadüf edilecek iki hoş şeydir. Fakat ikisini birden elde etmek mümkün iken bunlardan biri için diğerini kaybetmeye sebep göremiyorum.

Kılıcını kınına soktu.

— Randevunuza gidiniz! diye tekrarladı meçhul adam.

Phoebus biraz sıkılgan bir tavırla cevap verdi:

— Efendi, nezaketinize çok teşekkürler. Doğrusu, Âdem Baba, purpuvanlarımızın ilikle-rini ve yırtmaçlarını doğramaya yarın bütün gün vakit bulabiliriz. Tatlı bir on beş dakika geçirmeyi benden esirgemiyeceğinizi anlıyorum. Sizi şu gerize sererek de güzel kızın yanına yine zamanında varacağımı umuyorum. Hem bu daha iyi olacaktı, zira böyle işlerde kadınları bekletmek iyi bir usuldür. Fakat siz üzerimde iyi bir delikanlı tesiri yaptınız. Kozumuzu paylaşmayı yarına bırakmak daha emniyetli bir iş olur. İşte ben randevuma gidiyorum. Biliniz ki tam yedide buluşacağız.

Buraya gelince Phoebus kulağını kaşıdı.

— Ah! Allahın boynuzu! Az kalsın unutuyordum! Rıhtım bacını vermek için cebimde bir su yok. Halbuki ihtiyar analık parayı peşin almak istiyecek. Bana itimadı yoktur.

— Alın, bundan verirsiniz.

Phoebus, meçhul şahsın soğuk eliyle avucuna büyük bir sikke sıkıştırdığını hissetti. Bu parayı almaktan ve bu eli sıkmaktan kendini menedemedi.

— Vallahi! diye bağırdı. Siz iyi bir çocuksunuz!

— Bir şartım var! dedi adam. Bana hata ettiğimi ve sizin doğru söylemiş olduğunuzu ispat ediniz. Bu kadının, hakikaten adını söylediğiniz kadın olup olmadığını görebilmem için beni bir tarafa gizleyiniz.

Phoebus:

— Oh! bana hava hoş... dedi. Sainte-Marthe odasını alacağız. Yandaki yüklükten içerisini rahat rahat görebilirsiniz.

— O halde geliniz! diye, söylendi gölge.

— Emredersiniz! dedi, yüzbaşı. Sizin bizzat şeytan efendimiz[1] olup olmadığınızı bilmiyorum. Fakat bu gece iyi arkadaş olalım. Keseden ve kılıçtan yana ne kadar borcum varsa yarın hepsini size ödiyeceğim.

Hızlı hızlı yürümeye başladılar. Birkaç dakika sonra nehrin şırıltısından Saint-Michel köprüsünde olduklarını anladılar. O tarihte köprünün üstünde bir sürü ev vardı. Phoebus:

— Önce sizi eve sokacağım! dedi, yoldaşına. Küçük Châtelet civarında beni bekliyen güzeli aramaya ondan sonra gideceğim.

---

1 Messer Diabolus.

Yoldaşı cevap vermedi; beraber yürümeye başladıkları andan beri tek kelime söylememişti. Phoebus, alçarak bir kapının önünde durdu ve sert sert vurdu; kapının aralıklarında bir ışık belirdi.

Fafut bir ses bağırdı:

— Kim o?

Yüzbaşı cevap verdi:

— Allahın vücudu! Allahın başı! Allahın göbeği!

Kapı derhal açıldı ve elinde bir lâmba tutan ve lâmbası da kendisi de tir tir titriyen bir kocakarıyı gelenlere gösterdi. Kocakarı iki büklümdü, yırtık pırtık bir elbise giymişti. Sallabaştı, küçücük gözleri vardı; başına bir paçavra sarmıştı; elleri, yüzü, boynu, her tarafı bumburuşuktu; avurtları çökmüştü ve ağzının etrafında tutam tutam ak kıllar vardı ki ona yaltaklanan bir kedi havası veriyordu. Kulübenin içi, ondan daha az harap değildi. Kireç duvarlar, tavanda kara kirişler, bir yıkık ocak, her köşede örümcek ağları, ortada sallanan masalar ve aralıksız topal sandalyeler sürüsü, küller içinde pis bir çocuk ve dipte bir merdiven, tahtadan bir el merdiveni ki tavanla bir bir deliğe çıkıyor.

Bu ine girerken Phoebus'un esrarensiz yoldaşı mantosunun yakasını gözlerine kadar kaldırdı. Bu sırada bir Sarrazin gibi küfür savurmayı elden bırakmadan yüzbaşı, Regnier'mizin dediği gibi «bir eküde güneşi ışıldatmak» dikkatini gösterdi:

— Saint-Marthe odasını... dedi.

Kocakarı ona monseigneur[1] muamelesi yaptı ve eküyü bir çekmeceye kilitledi. Bu kara mantolu adamın Phoebus'e verdiği para idi. Sırtını çevirince küller içinde oynıyan dağınık saçlı, yarı çıplak küçük çocuk çekmeceye ustalıkla yanaştı; eküyü aldı; yerine, bir çalı demetinden kopardığı bir kuru yaprağı koydu.

Kocakarı asılzadeler diye hitabettiği iki adama kendisini takibetmelerini işaret etti ve onların önünde merdiveni çıktı. Üst kata varınca kandilini bir sandık üstüne koydu ve Phoebus, eve sık sık geldiği için her tarafını bilen bir adam gibi karanlık bir yüklüğün kapısını açtı:

— Giriniz buraya azizim! dedi, yoldaşına.

Mantolu adam tek kelime söylemeksizin itaat etti, kapı üstüne kapandı; Phoebus'un sürgüyü çektiğini ve biraz sonra kocakarı ile birlikte merdivenden indiğini duydu. Işık kaybolmuştu.

1 Prenslere, yüksek rütbeli kilise adamlarına verilen bir lâkap.

VIII

Nehre bakan pencerelerin faydası

Claude Frollo (Phoebus'ten daha zeki olan okurun bütün bu macerada başdiyakostan başka aksi bir keşiş görmemiş olduğunu tahmin ettiğimiz için artık adiyle anıyoruz.) Bu Claude Frollo, yüzbaşının kendisini sürmelediği karanlık ve daracık yerde birkaç saniye etrafı yordamladı. Burası, payanda duvariyle damın birleştiği noktada akıllarına eserse mimarların kurdukları bölmelerden biriydi. Bu sandık odasının dikey kesiti, yüzbaşı Phoebus'ün isabetle söylediği gibi bir üçgen teşkil ederdi. Ne penceresi ne de tavan deliği vardı ve tavanın eğri olması ayakta durmaya imkân vermiyordu. Bunun için Claude toz ve sıva parçaları üstüne çömeldi. Başı yanıyordu, etrafını elleriyle yoklarken yerde bir kırık cam parçası buldu, alnına dayadı. Cam parçasının serinliği onu biraz teskin etti. Başdiyakosun yeisli ruhunda bu sırada neler cereyan ediyordu? Esmeralda'yı, Phoebüs'ü, Jacques Charmolue'yi, o kadar sevdiği ve çamurlar üstünde bıraktığı küçük kardeşini, başdiyakosluk lâtasını, belki de şöhretini, Falourdel karının evine sürüklenişini düşünüyor, bütün bu çehrelere, bütün bu maceralara

acaba zihninde nasıl bir şeametli nizam veriyordu? Bunu söyliyemiyeceğim. Fakat muhakkak ki beyninde bu düşüncelerin korkunç bir toplantısı vardı.

İşte bir çeyrek saattir bekliyordu. Bir asır ihtiyarlamış sanıyordu kendini. Birdenbire tahta merdivenin gıcırdadığını duydu. Biri çıkıyordu Merdiven kapağı açıldı. Bir ışık göründü. Küçük odanın, haşaratın delik deşik ettiği kapısında oldukça geniş bir yarık vardı; oraya yüzünü dayadı. Böylelikle bitişik odada ne olup biterse görülebilirdi. Merdiven kapağından ilk çıkan, elinde lâmbası, kedi suratlı kocakarı oldu; sonra bıyıklarını buran Phoebus ve arkasından bir üçüncü şahıs, o güzel ve zarif çehre, Esmeralda göründü. Papaz onun göz kamaştıran bir hayalet gibi belirdiğini gördü. Claude titredi, gözleri üstüne bir bulut yayıldı, nabızları şiddetle attı. Kulakları uğulduyor, etrafındaki her şey dönüyordu; ne bir şey gördü, ne bir şey işitti.

Kendine geldiği zaman Phoebus'le Esmeralda, bu iki genç, odanın bir kenarındaki yoksul ve pis şilteyi aydınlatan lâmbanın yanındaki tahta sandık üstünde, yapayalnız oturuyorlardı.

Pis şiltenin yanında, camı, üzerine yağmur yağmış bir örümcek ağı gibi delik deşik bir pencere vardı ki dağınık delikleri arasından göğün bir köşesiyle uzakta yumuşak bulut yığınlarından bir yatakta yatan ay görünüyordu.

Genç kızın yüzü pembeleşmişti, mahcuptu ve titriyordu. İnik uzun kirpikleri pembe yanaklarını

gölgeliyordu. Genç kızın bakmaya cesaret edemediği subay, pek neşeliydi. Genç kız, parmağının mihanikî bir hareketiyle ve hoş bir beceriksizlikle sandık üzerine mânasız çizgiler çiziyor ve gözlerini parmağından ayırmıyordu. Ayakları gözükmüyodu, keçi yavrusu yanıbaşlarında oturmuştu.

Yüzbaşı gayet şık giyinmişti, elbisesinin boynunda ve bileklerinde sırmadan örülmüş oya demetleri vardı: o zamanın en son modası.

Şakaklarında kaynayan kanının uğultusundan dom Claude, konuştuklarını kolay kolay işitemiyordu.

(Âşıkların konuşmasından daha bayağı ne olabilir? Bu bir bitmez tükenmez «seni seviyorum» dur. Bazı ara nağmeleriyle bezenmiş ilgisiz olanlar için çok çıplak ve çok tatsız olan musiki cümlesi... Fakat Claude, ilgisiz olarak kulak kabartmıyordu.)

— Oh! diyordu, genç kız gözlerini kaldırmadan. Beni hor görmeyiniz, «monseigneur» Phoebus. Yaptığım işin fenalığını hissediyorum.

Subay, kibar ve yüksek bir hovarda tavriyle:

— Sizi hor görmek mi güzel çocuk! diyordu. Sizi hor görmek ha? Ne münasebet? Niçin?

— Sizi takibetmiş olduğum için.

— Bu bahis üzerinde anlaşamayız, güzelim Ben sizi hor görmek değil ama sizden nefret etmeliyim...

Genç kız ona dehşet duyarak baktı:

— Benden nefret mi. Fakat ben ne yaptım?

— Kendinize çok yalvarttığınız için...

— Heyhat! dedi, kız. Bu, bir andım olduğundan ötürüdür. Annemi babamı bulamıyacağım! Muska sihrini kaybedecek. Fakat ne ehemmiyeti var? Artık benim babaya anaya ne ihtiyacım var?

Bu sözleri söylerken neşe, sevgi ve muhabbetle yaşaran gözlerini yüzbaşıya dikiyordu.

— Eğer sizi anlıyorsam, şeytan çarpsın beni! diye bağırdı, Phoebus.

Esmeralda kız, bir an sessiz durdu; sonra gözlerinden bir yaş çıktı, dudaklarından bir ah... Ve, dedi ki:

— Ah! efendim, sizi seviyorum.

Genç kızda öyle bir iffet kokusu ve fazilet sihri vardı ki Phoebus onun yanında kendini tamamiyle rahat duymuyordu. Ama bu sözden cesaret buldu:

— Beni seviyor musunuz? dedi, neşeli neşeli. Ve kolunu Mısırlı kızın beline doladı. Zaten bu fırsatı bekliyordu.

Papaz bunu gördü ve parmağiyle göğsünde saklı hançerin ucunu muayene etti. Çingene kız, belini yüzbaşının usta ellerinden tatlılıkla kurtararak:

— Phoebus! dedi. Siz iyisiniz, civanmertsiniz, yakışıklısınız; beni kurtardınız; ben ki çingene sürüleri içinde mahvolmuş bir çocuğum. Bir gün bir subayın hayatını kurtarmasını nice zamandır tahayyül ediyordum. Sizi tanımadan önce rüyalarımda gördüğüm sizdiniz Phoebus'üm. Rüyam-

daki subayın tıpkı sizin gibi bir üniforması, azametli bir edası, bir kılıcı vardı; sizin adınız Phoebus'tür. Bu, güzel bir addır. Adınızı seviyorum, kılıcınızı seviyorum. Kuzum Phoebus, kılıcını çeksene, göreyim.

Yüzbaşı:

— Çocuk! dedi ve gülümsiyerek ince uzun kılıcını kınından çıkardı. Çingene kız kabzasına baktı, hassa kuvvetlerine ait işareti tatlı bir merakla süzdü, ve:

— Siz bir yeğitin kılıcısınız; yüzbaşımı seviyorum! diyerek, kılıcı öptü.

Phoebus, onun açılan güzel gerdanına bir öpücük kondurmak için bu fırsatı kaçırmadı. Genç kız bir kiraz gibi kızararak doğruldu. Papaz, karanlıkta dişlerini gıcırdattı. Kız:

— Phoebus! dedi. Sizden bir ricam var... Biraz yürüsenize canım. Endamınızı göreyim; malımuzlarınızın şıngırtısını işiteyim. Ne kadar güzelsiniz!

Yüzbaşı onu kırmamak için ayağa kalktı ve sözlerinin hoşuna gittiğini hissettiren bir gülümseme ile mırıldandı:

— Fakat, çocuk musunuz? Hem güzelim, siz beni merasim elbisesiyle gördünüz mü?

— Ne yazık ki, hayır!

— İşte o kıyafet bana pek yaraşır!

Phoebus geldi, tekrar oturdu. Fakat bu sefer ona çok daha yaklaşmıştı.

— Dinleyiniz, şekerim...

Mısırlı kız delişmenlik, zarafet ve neşe ile dolu bir tavırla minimini elini birkaç kere yüzbaşının ağzına değdirdi.

— Hayır, hayır, sizi dinlemiyeceğim. Beni seviyor musunuz? Beni seviyorsanız bana söylemenizi isterim.

— Seni seviyor muyum? Hayatımın meleği? diye bağırdı, yüzbaşı önünde diz çökerek. Vücudum, kanım, canım, her şeyim senindir, senin içindir. Seni seviyorum ve senden başka hiç kimseyi sevmedim.

Yüzbaşı bu cümleyi böyle birçok vesilelerde o kadar tekrarlamıştı ki en ufak bir ezber hatası yapmadan bir solukta bitirdi. Bu aşk ilânı üzerine çingene kız, gök vazifesini gören kirli tavana saadetle dolu melek gözlerini kaldırdı:

— Oh! dedi. İşte ölünecek an!

Phoebus o «an» ı ondan bir yeni öpücük koparmaya elverişli buldu ki bu büzüştüğü yerde başdiyakos için büyük bir işkence oldu.

— Ölmek mi? diye bağırdı, âşık yüzbaşı. Ne diyorsunuz güzel melek? Bu yaşamak için bir sebeptir yahut Jüpiter bir serseriden başka bir şey değildir. Çok tatlı bir şeyin başlangıcında ölmek! Hay öküz boynuzu, ne istihza! — Yanılıyorsunuz — dinleyiniz sevgili Similar... Şey, Esmenarda... Affedersiniz! Fakat öyle şaşılacak bir Arap adınız var ki bazan dilim dolanıyor. Bu beni birdenbire durduran bir çalılıktır.

— Allahım! dedi, zavallı kız. Halbuki ben başkalarında bulunmaz diye bu adı çok güzel bu-

luyorum! Fakat, mademki hoşunuza gitmiyor, Goton adını almak istiyorum.

— Böyle ufak bir şey için canımız sıkılmasın cicim! Dili bu ada alıştırmak lâzım; işte bu kadar. Bir kere ezberledim mi, kendiliğinden ağzımdan çıkar. Dinleyiniz sevgili Similar. Sizi çılgınca seviyorum. Sizi gerçekten seviyorum ki bu hani bir mucizedir. Bu yüzden çatlıyan, kuduran bir genç kız da var...

Kıskanç kız, sesini kesti:

— Kim bu kuzum?

— Canım ondan bize ne? dedi, Phoebus. Beni seviyor musunuz?

— Oh!.. dedi, kız.

— Gördün mü ya? Bize lâzım olan bu. Benim de sizi nasıl sevdiğimi göreceksiniz. Dünyanın en mesut mahlûku olmazsanız Neptunus adlı büyük şeytan öğrendiresiyle beni dürtsün. Bir tarafta küçük bir evimiz olacak. Pencereleriniz altında okçularıma geçit resmi yaptıracağım. Hepsi atlıdırlar ve yüzbaşı Mignon'unkilere metelik vermezler. Aralarında mızraklılar, el mancınıkçıları el kulövrincileri var. Sizi Rully ambarındaki büyük Paris alaylarına götüreceğim. Seksen bin silâhlı adam, otuz bin kılıç, cepken, zırh; altmış yedi esnaf bayrağı, parlâmentonun, sayıştayın, hazinenin, darpanede çalışanların sancakları... Yaman bir alay vesselâm! Sizi Kıral sarayının aslanlarını görmeğe götüreceğim ki vahşi hayvanlardır. Bütün kadınlar böyle bir gezintiyi severler.

Birkaç saniyeden beri kendini lâtif düşüncelere daldırmış olan genç kız onun sözlerini dinlemiyor, yalnız sesine kulak vererek sanki bir rüya görüyordu.

Yüzbaşı devam etti:

— Oh! Ne kadar mesut olacaksınız!

Bunu söylerken Mısırlı kızın kemerini usulcacık çözüvermişti. Genç kız irkilerek:

— Ne yapıyorsunuz canım? dedi.

Bu sarkıntılık onu rüyasından ayırmıştı.

Phoebus cevap verdi:

— Hiçbir şey... Yalnız, benimle olduğunuz zaman bütün bu çılgın sokak sürtüğü kıyafetini bırakmanız icabedeceğini söylüyordum.

— Sizinle olduğum zaman mı dediniz Phoebus'üm? dedi, genç kız sevgi ve muhabbetle. Sonra sustu ve yine düşüncelerine daldı. Bu yumuşaklıktan cesaret alan yüzbaşı, karşı koymasına meydan vermeden kolunu beline doladı; sonra zavallı yavrunun korsajını çıkarmadan çözmeye koyuldu ve yakasını o kadar açtı ki nefesi tutulan papaz, çingene kızın güzel, yuvarlak ve esmer omuzunun, tüller içinden, ufukta sislere bürünerek yükselen ay gibi meydana çıktığını gördü.

Genç kız, Phoebus'e kendini bırakmıştı. Yaptıklarına dikkat ediyor görünmüyordu; cesur yüzbaşının gözleri ışıldıyordu.

Kız, birdenbire ona döndü. Sonsuz bir aşk ifade eden sesiyle:

— Phoebus, dedi, bana dinini öğret!

Yüzbaşı kahkahalarla gülerek bağırdı:

— Dinim mi? Size ben mi dinimi öğreteceğim? Hay boynuz ve yıldırım! Benim dinimi ne yapacaksınız?

Kız cevap verdi:

— Evlenmemiz için.

Yüzbaşının yüzünü hayretle karışık bir tiksinti, umursamazlık ve kaba bir ihtiras kapladı.

— Adam sende! dedi. Evlenip ne yapacağız?

Çingene kız, sapsarı kesildi ve başı, meyus bir eda ile önüne eğildi. Yüzbaşı devam etti:

— Güzel sevgilim! Bu delilikler de nedir? Evlenmek uzun iş! Bir papaz dükkânında Lâtince homurtular işitmezse insan daha za mı sever?

Böylece en tatlı sesiyle konuşa konuşa Mısırlı kıza tamamiyle yanaşmıştı. Okşıyan elleri, o çok ince ve kıvrak bele tekrar dolanmışlardı; gözleri gittikçe parlıyordu ve her şey, Phoebus efendinin, bizzat Jüpiter'in dahi birçok budalalıklar ettiği ve Homeros babanın imdadına bir bulut çağırmaya mecbur olduğu ana yaklaştığını ilân ediyordu.

Bu sırada dom Claude olup biteni görüyordu. Kapı çok eski fıçı parçalarından yapılmıştı. Aralarında yırtıcı kuş gözlerinin her şeyi görmesine elverişli geniş yarıklar vardı. O ana kadar kilise disiplininin kesin bekârlığına mahkûm bulunan bu iri yarı, esmer derili papaz ürpermeler geçiriyor, bu aşk, gece ve şehvet sahnesi karşısında kaynıyordu. Yaka paça açık, bu ateşli delikanlıya teslim edilmiş olan şu güzel kız onun da-

mağlarına erimiş kurşun akıtıyordu. Vücudunda olağanüstü bir şeyler oluyordu; gözleri, şehvetle, kıskançlıkla çıkarılan bütün bu toplu iğnelere dalıyordu. Zavallının kurt yenikli çubuklara dayalı yüzünü bu anda kim görse bir karacayı parçalayıp kemiren birkaç çakala kafes içinden bakan bir kaplan gördüğünü sanırdı. Gözbebekleri, kapının yarıkları arasından bir kandil gibi parlıyordu.

Birdenbire Phoebus, seri bir hareketle kızın gorgeretini[1] çıkardı. Sararmış ve hulyaya dalıp kalmış olan zavallı yavru ürkerek uyanır gibi oldu; cüretli subaydan birdenbire uzaklaştı ve gerdaniyle çıplak omuzlarına bir göz atınca kıpkırmızı kesildi, aklı fikri bulandı, utancından ses çıkaramadı, göğsünü örtmek için güzel kollarını çaprazladı. Yanaklarını saran alev olmasaydı onu böyle sessiz ve hareketsiz görünce bir hicap heykelidir denebilirdi.

Gözleri inik duruyordu. Yüzbaşının gorjeret'i çekmesi boynundaki sihirli muskayı açıkta bırakmıştı. Ürküttüğü güzel mahlûka tekrar yanaşmak için bunu bir fırsat gibi kullanan yüzbaşı:

— Bu nedir? dedi.

Kız, ateşli ateşli cevap verdi:

— Dokunmayınız! Beni koruyan budur. Eğer temiz kalırsam ailemi bana bulduracaktır.

[1] Gorgerette: Yakalık, göğüslük, blûz üzerine takılan yaka.

Oh! Bırakınız beni yüzbaşı efendi! Annem! Zavallı annem! Annem nerdesin sen? İmdadıma gel annem! Yalvarırım size Phoebus efendi, bana gorgeret'imi iade ediniz!

Phoebus geriledi ve soğuk bir sesle mırıldandı:

— Oh! Küçük hanım! Beni sevmediğinizi çok iyi görüyorum.

Zavallı talihsiz yavru:

— Sevmiyor muşum! diye bağırdı.

Ve o anda, kendisini yanına oturtan yüzbaşının boynuna kollarını doladı:

— Seni sevmiyor muyum Phoebus'üm? Yüreğimi parçalamak için neler söylüyorsun öyle yaramaz? Oh! Haydi, durma! Al beni! Her şeyi al! Bana ne istersen yap, seninim? Muska da umurumda değil, annem de! Benim annem sensin, çünkü seni seviyorum! Phoebus, sevgili Phoebus'üm beni görüyor musun? Yanındaki benim, bana bak. Bu, gelen, kendi ayağiyle sana gelen ve senin reddetmek istemiyeceğin küçük kızdır. Ruhum, hayatım, vücudum, nem varsa hepsi senindir yüzbaşım. Sen ne istersen o olacak. Hayır, evlenmiyeceğiz! Bu iş senin canını sıkıyor. Hem ben neyim ki? Sefil, çirkef bir kız!.. Halbuki sen Phoebus'üm sen Jantiyomsun. Cidden güzel şey! Bir dansöz bir subayla evlensin? Çılgınlık ettim. Hayır, Phoebus, hayır. Ben senin metresin olacağım, eğlencen, zevkın ne zaman isterse senin olacak bir kız! Ben ancak bunun için yaratılmışım. Belki kirletmiş, hor görülmüş, şerefi kalmamış ola-

cağım, fakat ne zarar! Sevilen bir kız olacağım ya... Kadınların en övüneni, en neşelisi olacağım. Ve ihtiyarlayıp çirkinleştiğim zaman Phoebus, artık sevilecek yerim kalmadığı zaman, efendim, size hizmet etmeme müsaade edeceksin. Başkaları size atkılar işliyecekler. Onları ben, hizmetçiniz muhafaza edeceğim. Mahmuzlarınızın parlatılmasını, roketon'unuzun fırçalanmasını, çizmelerinizin silinmesini bana bırakacaksınız. Değil mi Phoebus? Bu lûtfu benden esirgemiyeceksin değil mi Phoebus'üm? O gün gelinciye kadar al beni? Haydi Phoebus. Bütün bunlar senindir. Sev beni yalnız! Biz Mısırlı kızlara, bize yalnız bu lâzımdır: hava ve aşk.

Böyle konuşurken kollarını subayın boynuna dolayıp çözüyor, yalvaran gözlerle ve baştan başa hıçkırıktan ibaret olan bir gülümseme ile ona bakıyordu. Nazik gerdanı yünlü kumaştan yapılmış purpuvan ile işlemelerine sürünüyordu. Yarı çıplak güzel vücudu onun dizleri üstünde kıvranıyordu. Başı dönen yüzbaşı ateşli dudaklarını güzel Afrikalı kızın omuzlarına yapıştırdı. Gözleri tavana dalmış, başı arkaya eğilmiş genç kızın bu öpücükten ürperen vücudu tir tir titriyordu.

Birdenbire, Phoebus'ün başı ucunda bir başka baş gördü; mosmor, yeşil, meczup ve melûn bakışlı bir surat. Bu suratın yanında hançer tutan bir el vardı:

Papazın eli ve suratı.

Kapıyı kırmıştı ve orada idi. Phoebus onu göremiyordu. Bu korkunç beliriş genç kızı dondurdu, sessiz ve hareketsiz kaldı.

Kara kartal yuvarlak gözleriyle yuvasına baktığı anda başını kaldıran bir güvercin gibi...

Bağıramadı bile. Hançerin Phoebus'e doğru indiğini ve dumanı tüterek tekrar kalktığını gördü.

— Lânet! dedi, yüzbaşı ve yere yuvarlandı.

Kız bayıldı. Gözlerinin kapandığı ve bütün duygularının dağıldığı anda dudaklarına ateşten bir damga vurulduğunu hisseder gibi oldu.

Cellâdın kızgın şişinden daha yakıcı bir öpücük.

★

Aklı başına geldiği zaman devriye askerleriyle çevrilmişti; her tarafı kana bulanan yüzbaşıyı götürüyorlardı; papaz görünmez olmuştu; odanın nehre bakan penceresi açık duruyordu; subaya ait olduğu tahmin edilen bir manto yerden kaldırılırken etrafında şöyle söylendiğini işitti:

— Bu, bir yüzbaşıyı hançerliyen bir büyücü kadındır!

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

Kuru yaprakla değiştirilen ekü.

Gringoire ve bütün mucizeler meydanı çok şiddetli bir merak ve endişe içindeydi. Bir aydan beri Esmeralda'nın ne olduğu bilinmiyordu; Mısır dukasiyle serseri arkadaşlarını müteessir eden buydu, keçisinin ne olduğu değil... Bu ise Gringoire'ın ye'sini bir kat daha artırıyordu. Bir gece Mısırlı kız görünmemişti, ve o zamandan beri ne olduğu bilinmiyordu. Bütün araştırmalar beyhude olmuştu. Eziyet etmeyi seven bazı alaycılar, o gece Esmeraldayı Saint-Michel köprüsünde bir subayla giderken gördüklerini söylüyorlardı; fakat çingene âdetine uygun bu koca, güç inanan bir filozoftu. Zaten karısının ne titiz bir bakire olduğunu herkesten iyi biliyordu. Muska ile Mısırlı kızdan terekküp eden faziletten ne metanetli bir iffet hâsıl olduğunu tecrübe etmiş bulunuyordu. Bu iffet murabbaının sağlamlığını riyazi şekilde hesap etmişti. Binaenaleyh bu cihetten emindi ve bundan dolayı bu gaybubeti izah edemiyordu. Derin bir kederde idi. Eğer mümkün olsaydı bu yüzden zayıflıyabilirdi. Her şeyi unut-

muştu, edebî zevklerine kadar, eline geçecek ilk para ile bastırmak istediği büyük eseri «de Figuris Regularibus et Irregularibus[1]» a kadar... (Vindelin de Spire'in meşhur harfleriyle basılmış olan Hugues de Saint-Victor'un Didascalon'unu gördüğünden beri gece gündüz matbaayı sayıklıyordu.)

Bir gün cinayet dâvalarının görüldüğü Tournelle önünden yeisli yeisli geçerken adliye sarayının kapılarından biri önünde ufak bir kalabalık gözüne ilişti.

— Nedir bu? diye sordu, kapıdan çıkan bir gence.

— Bilmiyorum efendim! dedi, genç adam. Bir askeri öldüren bir kadının muhakeme edildiği söyleniyor. Bu işin içinde besbelli sihirbazlık da olacak ki piskopos ve ruhani mahkeme meseleye müdahale ettiler ve kardeşim ki Josas başdiyakodur, büütn vaktini burada geçiriyor. Halbuki ben onunla konuşmak istiyordum. Fakat kalabalıktan oraya kadar gidemedim. Buna çok canım sıkılıyor, zira paraya ihtiyacım var.

— Heyhat! Efendi! dedi Gringoire, size borç verebilecek halde olmayı isterdim. Fakat yelek ceplerimin delik olması ekülerle dolu oluşlarından değildir.

Kardeşi başdiyakosu tanıdığını gence söylemeye cüret edemedi. Kilisede konuştukları günden beri onu ziyaret etmemişti. Bu ihmal canını

[1] Muntazam ve gayrimuntazam şekillere dair.

sıkıyordu. Mekteplİ yoluna devam etti, Gringoire ise mahkeme salonuna götüren merdiveni çıkan halk arasına karıştı. Bunun kederini avutacak bir cinayet dâvasından başka bir şey olmıyacağını tahmin ediyordu. Hâkimlerin umumiyetle o kadar neşelendirici avanaklıkları vardır ki... Arasıra karıştığı halk biribirine dirsek vurarak ses çıkarmadan yürüyordu. İhtiyar binanın barsaklarının içini andıran uzun ve loş bir dehlizde yavaş ve zevksiz bir tepişmeden sonra bir salona açılan basık bir kapı önüne ulaştı. Uzun boyu kalabalığın üstünden salonda olup bitenleri görüp tetkik etme imkânını ona veriyordu. Salon, geniş ve loştu. Bu loşluk salonu olduğundan daha büyük gösteriyordu. Akşam oluyordu; uzun gotik pencerelerden ancak, kubbeye ulaşmadan sönen solgun ışıklar giriyordu; kubbe kabartmalarla süslü koca bir tahta çardaktı ki üstündeki bin bir şekil loşlukta karmakarışık kımıldanır gibi oluyordu. Daha şimdiden masaların şurasında burasında yakılmış şamdanlar kâğıt yığınları arasına gömülmüş zabıt kâtiplerinin başlarını aydınlatıyordu. Salonun ön tarafını halk işgal etmişti; sağda solda resmî elbise giymiş adamlar ve masalar vardı; dipte bir kerevet üstünde birçok hâkim sıralanmıştı ki geride oturanlar karanlıklara gömülüyordu:

Hareketsiz ve korkunç suratlar...

Duvarlarda sayısız leylâk[1] resimleri vardı. Hâ-

[1] Kırallık Fransasının sembolü: Fleur de Lys:

kimlerin başı ucunda büyük bir haç hayal meyal fark ediliyordu ve her tarafta, şamdan ışıklarının ateş uclar kondurduğu mızraklar ve baltalar...

— Efendi, karşıda toplum halinde ruhaniler gibi sıralanmış olan bu adamlar necidir?

— Efendi! dedi, yanındaki. Sağdakiler ağır ceza mahkemesi müşavirleridir. Soldakiler de sorgu müşavirleri. Uzun kara elbiseli olanlar üstatlardır, kırmızı elbiseliler de hâkim efendiler.

— Orada hepsinin üstünde terleyip duran kırmızılı şişko nedir?

— O reis efendidir.

Hâkimleri sevmediğini önceden söylediğimiz Gringoire devam etti:

— Ya arkasındaki koyunlar?

Onun hâkimlere karşı olan bu duygusu, belki de adliye sarayında dramının uğradığı talihsizlikten ileri geliyordu. Yanındaki cevap verdi:

— Bunlar Kıral sarayının istida dairesi üstatları efendilerdir.

— Ya önlerindeki, bu yaban domuzu?

— Bu parlâmento reislik divanı evrak müdürü efendidir.

— Ya sağdaki, bu timsah?

— Üstat Philippe Lheulier, Kıralın olağanüstü savcısı.

— Ya soldaki, şu tombul kara kedi?

— Üstat Jacques Charmolue, Kıralın kilise divanındaki avukatı. Ruhani mahkeme âzalariyle birlikte oturuyor.

— Şimdi bana söyleyiniz efendim! dedi, Gringoire. Bütün bu iyi insanlar ne yapıyorlar burada?

— Muhakeme ediyorlar.

— Kimi muhakeme ediyorlar? Sorumluyu göremiyorum.

— Bu bir kadındır efendim. Onu göremezsiniz; arkası bize dönüktür ve kalabalık onu örtüyor. Bakınız, oradadır; bir Teberli manga gördüğünüz yerde.

— Nedir bu kadın? diye sordu, Gringoire. Adını biliyor musun?

— Hayır efendim, ben henüz geldim. Yalnız tahmin ediyorum ki bu işte sihirbazlık, büyücülük var. Zira kilise divanı muhakemede hazır bulunuyor.

— Güzel! dedi, filozofumuz. Bütün bu uzun elbiseli adamların insan eti yediklerini göreceğiz. Bu da seyredilecek bir şeydir.

Yanındaki şu mütalâada bulundu:

— Üstat Jacques Charmolue'nün çok tatlı bir hali var, değilmi?

Gringoire cevap verdi:

— Amaaan! İnce dudaklı ve kıskaç burunlu olan bir tatlılıktan ben sakınırım.

Burada etraftakiler iki boşboğazı susturdular. Mühim bir şahidin ifadesi alınıyordu. Suratı el-

biseleri içinde tamamiyle kaybolan ve yürüyen bir paçavra yığınını andıran bir ihtiyar kadın:

— Efendilerim! diyordu. Efendilerim, irat vergisi, miras vergisi, timar vergisi vererek kırk yıldan beri Saint-Michel köprüsü üstünde, kapısı akıntısının aksi tarafındaki boyacı Tassin-Caillart'ın eviyle karşı karşıya olan evde oturan Falourdel kadının ben olduğum ne kadar doğru ise söylediklerim de o kadar doğrudur. Şimdi zavallı bir ihtiyarım, fakat eskiden güzel bir kızdım efendilerim! Birkaç günden beri bana: «Falourdel kadın, diyorlardı, çıkrığını geceleri fazla döndürme: şeytan ihtiyar kadınların örekesini boynuzlariyle taramayı sever. Muhakkak ki geçen yıl Temple tarafında olan kötü keşiş, şimdi Cité'de dolaşıyor. Falourdel kadın kendini kolla, kapını çalmasın». Bir gece çıkrığımla iplik büküyordum: kapım çalındı. «Kim o?» dedim. Küfredildi. Açtım. İki adam girdi. Bir kara elbiseli ile güzel bir subay. Kara elbiselinin gözlerinden başka bir yeri görünmüyordu. İki kor ateş... Geriye kalan kısmını şapka ile manto örtüyordu. Bana şöyle dediler: «Sainte-Marthe odasını istiyoruz». Bu, efendilerim üst kattaki en temiz odamdır. Bir ekü verdiler. Eküyü çekmeceme kilitledim ve dedim ki: «Bununla yarın Gloriette salhanesinden işkembe alacağım». Merdiveni çıktık. Üst kattaki odaya vardığımız zaman, arkamı dönünce kara mantolu adam gözden kayboldu. Bu beni biraz şaşırttı.. Bir kişizade gibi güzel ve yiğit olan subay benimle birlikte aşağı indi. Sokağa çıktı. Bir yu-

mağın dörtte birini saracak kadar bir zaman geçti geçmedi güzel bir genç kızla döndü; şapkalı olsa, bir güneş gibi ışıldıyacak bir bebek. Yanında bir teke vardı. Büyük bir koç, siyah mı, beyaz mı artık fazlasını bilmiyorum. Bu beni düşündürdü. Kızdan bana ne? Fakat teke? Bu hayvanları sevmem. Sakalları ve boynuzları vardır. Bunlar adama benzerler. Sonra cumartesi[1] günleri kokarlar. Gene de bir şey demedim. Bir ekü almıştım. Doğru değil mi hâkim efendi? Kızla yüzbaşıyı üst kattaki odaya çıkardım ve onları yalnız bıraktım... Yani teke ile birlikte. Aşağı indim, tekrar iplik bükmeye koyuldum. — Size söylemek icabeder ki evimin bir yer katı bir de birinci katı vardır. Arka tarafı, köprünün diğer evleri gibi nehre bakar, hem alt katın hem birinci katın pencereleri suyu görür. — İplik bükmekle meşgul olduğumu söylemiştim. Tekenin gelmesiyle tekrar hatırladığım şu kötü keşiş zihnimi sarmıştı; sonra güzel kız biraz yabanice süslenmişti. Birdenbire üst katta bir gürültü, tahtalar üstüne düşen bir şeyin gürültüsünü ve pencerenin açıldığını duydum. Oturduğum odanın penceresine koştum ki, o pencerenin tam altındadır; gözlerimin önünden geçen bir siyah cismin suya düştüğünü gördüm. Bu, papaz kıyafetine girmiş bir hayaletti. Mehtap vardı. Onu çok iyi gördüm. Cité tarafına doğru yürüyordu. O zaman tir tir titriyerek devriyeyi ça-

1 Sihirbazların cumartesileri gece yarısı toplandıkları hakkında bir itikat vardı.

ğırdım. On iki kişilik bir manga halinde dolaşan bu efendiler eve girdiler ve sarhoş oldukları için birdenbire ne olduğunu anlıyamadıkları için beni bir temiz dövdüler. Kendilerine izah ettim. Üst kata çıktık. Ne görelim? Zavallı odamın her tarafı kan içinde. Boynunda bir hançer, yüzbaşı upuzun yere serilmiş, kız yarı ölü ve teke ürkmüş... «Güzel! dedim. Bu tahtaları ben on günde silemem». Kazımak lâzım, zor iş. Üstü başı açık saçık kızı ve subayı alıp götürdüler; zavallı genç! Bitmedi, daha kötüsü var... Ertesi sabah işkembe almak için ekünün bulunduğu çekmeceyi açtığım zaman içinde bir kuru yaprak buldum.

İhtiyar kadın sustu. Dehşete tutulan dinleyiciler arasında bir mırıldanış oldu. Gringoire'ın yanındakilerden biri:

— Bu hayalet, bu teke, bütün bunlar sihirbazlık kokuyor! dedi.

Bir başkası ilâve etti:

— Ya bu kuru yaprak?

— Hiç şüphe yok! dedi, bir üçüncüsü. Bu kadın subayı soymak için kötü keşiş ile birlikte çalışan bir sihirbazdır.

Bizzat Gringoire bu şeyleri korkunç ve hakikate uygun bulmaktan uzak değildi.

— Falourdel kadın! dedi, reis azametle. Mahkemeye söyliyecek başka bir sözünüz yok mu?

İhtiyar kadın:

— Hayır efendim! dedi. Yalnız, mahkemeye verilen raporda evimin çarpık ve murdar bir yer olarak gösterilmesine itiraz edeceğim. E-

vimden bu suretle bahsetmek bana hakaret etmektir. Köprü evleri, büyük gösterişli değildirler, çünkü halk ile doludurlar. Çok temiz kadınlarla evlenen zengin adamlar olan kasaplar kötü halkın orada oturmalarına müsaade etmezler.

Gringoire'ın üzerinde bir timsah tesiri yapmış olan hâkim ayağa kalktı:

— Gürültü kesilsin! dedi. Sorumlunun üzerinde bir hançer bulunduğunu daima göz önünde bulundurmanızı rica ederim efendiler. Falourdel kadın; şeytanın size verdiği ekünün istihale ettiği yaprağı getirdiniz mi?

İhtiyar kadın cevap vredi:

— Evet efendim, onu buldum, işte!

Bir mübaşir kuru yaprağı, hüzünlü ve matemli bir eda ile başını sallıyan timsaha götürdü. Yaprak ondan reise geçti, reis, Kıralın kilise divanındaki avukatına verdi, böylelikle yaprak salonda dolaşmış oldu.

Üstat Jacques Charmolue:

— Bu bir kayınağacıdır! dedi. Sihirbazlığın yeni bir delili.

Bir müşavir söz aldı:

— Şahit, iki adam aynı zamanda evinizin üst katına çıktılar. Önce kaybolduğunu, sonra yüzdüğünü gördüğünüz papaz kıyafetindeki kara elbiseli adam ve subay... İkisinden hangisi size eküyü verdi?

İhtiyar kadın bir an düşündü ve:

— Subay! dedi:

Kalabalıkta bir mırıltı dolandı. Gringoire düşündü:

— Ah! İşte kanaatimi sarsan bir şey...

Bu sırada üstat Philippe Lheulier, Kıralın olağanüstü savcısı, yeniden işe karıştı:

— Efendilere hatırlatırım ki yatağı başındaki yazılı ifadesinde maktul subay, kara elbiseli adamın yanına geldiği zaman bunun kötü keşiş olabileceği müphem bir surette zihnine gelmiş bulunduğunu beyan ederek «Sorumlu kadınla buluşması için hayaletin kendisini şiddetle tahrik etmiş olduğunu ve kendisinin, yani yüzbaşının parasız bulunduğunu söylemesi üzerine de mezkûr subayın Falourdel kadına tediye ettiği eküyü ona verdiğini» ilâve etmişti. Bu da gösterir ki ekü bir cehennem sikkesidir.

Bu ikna edici mütalâa Gringoire'ın ve dinliyenler arasındaki diğer şüphe edenlerin bütün şüphelerini dağıttı.

Kıralın avukatı otururken sonra ilâve etti:

— Efendilerim, vesikaların dosyasına sahip bulunuyorlar, Phoebus de Châteaupers'in söylediklerini tetkik edebilirler.

Bu adı işitince suçlu kadın ayağa kalktı. Başı kalabadığın boyunu aştı. Dehşet içinde kalan Gringoire, Esmeraldayı tanıdı.

Kız, sararmıştı. Bir zamanlar o kadar zarafetle örülü ve pullarla süslü olan saçları darmadağınıktı. Dudakları morarmıştı, içine batan gözleri insanı ürkütüyordu. Heyhat!

— Phoebus! dedi, şaşkınlıkla. Nerdedir? Ey efendilerim! Beni öldürmezden önce, lûtfediniz, yaşayıp yaşamadığını bana söyleyiniz!

Reis mukabele etti:

— Sus, kadın, bu bizim işimiz değil.

Kız, zayıflamış olan güzel ellerini bitiştirerek tekrarladı:

— Oh! Merhamet ediniz, söyleyiniz bana, yaşıyor mu?

Elbisesine sürtünen zincirlerin hışırtısı işitiliyordu. Kıralın avukatı kuru ve soğuk bir sesle:

— Söyliyelim! dedi. Ölmek üzeredir. Memnun musunuz?

Talihsiz kız, sessiz, göz yaşsız, balmumundan bir tasvir gibi bembeyaz, sandalyesi üstüne düştü.

— Mübaşir! İkinci sorumlu kadını getiriniz!

Bütün gözler açılan bir küçük kapıya çevrildi ve Gringoire'ın kalbi heyecanla çarparken boynuzları ve ayakları altın yaldızlı bir güzel keçi salona girdi. Zarif hayvan, boynunu uzatarak gözleri altında engin bir ufuk varmış da bir kayanın ucunda duruyormuş gibi eşik üstünde bir an durdu. Birdenbire Mısırlı kızı gördü ve zabıt kâtibinin masası ve başı üstünden atlıyarak iki zıplayışta dizleri dibine ulaştı; sonra sevimli bir tavırla tatlı bir söz, yahut bir okşama arıyarak hanımının ayakları üstüne çömeldi. Ama sorumlu kadın hareketsiz kaldı ve zavallı Djali'ye gözlerini çevirmedi bile...

— İşte bu... Bashettiğm yaramaz hayvandır! dedi, ihtiyar Falourdel. İkisini de gayet iyi tanıyorum.

Jacques Charmolue söze karıştı:

— Eğer efendilerim müsaade ederlerse keçinin isticvabına başlıyacağız.

Sahiden de ikinci sorumlu bu keçiydi. O tarihte bir hayvan aleyhine sihirbazlık dâvası açılmasından daha tabiî bir şey yoktu. Paris valiliğinin 1466 daki kayıtlarında Corbeil'de yaptıkları ayıplardan dolayı idam edilmiş olan Gillet-Soulart ile dişi domuzuna ait dâvanın meraklı bir masraf faslı vardır. Hepsi orada yazılıdır: dişi domuzu koymak için açılan çukurun fiyatı, Morsant limanından alınmış beş yüz demet çalı çırpı üçer pentlik şarap ve ekmek, mahkûmun cellâdı ile kardeşçe paylaştığı son yemek, dişi domuzun her biri sekiz Paris mangırına mal olan on bir günlük muhafaza ve besleme masrafına kadar... Bazan hayvanlardan da öteşine gidilirdi. Louis le Débonnaire ile Charlemagne'ın fermanları havada gözükmeye cüret edecek ateşli hayaletleri ağır cezalara çarpardı. Bu sırada kilise divanının savcısı bağırmıştı:

— Eğer bu keçiye hâkim bulunan ve bütün tılsım bozma gayretlerine dayanmış olan iblis,, büyüsiyle zarar vermekte ısrar ederse, ve eğer hâkimler heyetini dehşete verirse aleyhinde idam cezası yahut diri diri yakılmak cezası talebetmeye mecbur kalacağımızı kendisine haber veririz.

Gringoire'ın sırtını soğuk bir ter bastı. Charmolue çingene kızın tefini bir masa üstünden aldı, ve onu mânalı bir tarzda göstererek keçiye sordu:

— Saat kaçtır?

Keçi ona zeki gözlerle baktı, altın yaldızlı ayağını kaldırdı ve yedi darbe vurdu. Hakikaten saat yediydi. Halkı bir dehşet sardı. Gringoire, kendini tutamadı, yüksek sesle bağırdı:

— Kendini mahvediyor. Hepiniz görüyorsunuz ki bu keçi ne yaptığını bilmemektedir.

Mübaşir sert bir sesle:

— Salonun ucundaki ahali! Susunuz! dedi.

Jacques Charmolue tefi aynı tarzda oynatarak keçiye günün tarihine, yılın hangi ayında bulunulduğuna vesaireye dair birçok hünerler yaptırdı ki okur çoktan bunların şahidi olmuştur. Ve, mahkeme celselerine has bir «galatı basarla» bu aynı seyirciler ki, dört yol ağızlarında belki birçok defa Djali'nin mâsum yaramazlıklarını alkışlamışlardı, bu hünerleri adliye sarayı kubbeleri altında görünce dehşete düştüler. Oh, bu keçi mutlaka şeytanın kendisiydi!

— Kıralın savcısı, Djali'nin boynunda taşıdığı, üzerlerine harfler yazılmış tahta parçaları ile dolu meşin torbayı salonun tahtaları üstüne boşalttığı zaman dehşet büsbütün arttı; keçinin, dağınık harfler arasından o meşum Phoebus adını çıkardığı görüldü. Yüzbaşının kurban olduğu afsunlar ret ve cerhedilemez bir surette ispat edilmiş oldular, ve herkesin gözünde çingene kız,

sokaklardan geçenlerin gözlerini birçok defalar zarafetiyle kamaştırmış olan bu sihirli dansöz artık hepsine korkunç bir gulyabani gibi gözükmeye başladı.

Kız hiçbir hayat eseri vermiyordu. Ne Djali'nin zarif hünerleri, ne mahkemenin tehditleri, ne de dinleyicilerin için için savurdukları beddualar, hiçbiri artık onu düşündüremiyordu.

Kendisini uyandırmak için bir çavuşun merhametsizce sarsması ve reisin merasimli bir tarzda sesini yükseltmesi lâzım geldi.

— Kız, siz, afsun ve büyü ile uğraşan çingene ırkındansınız. Dâvaya sokulmuş olan büyülü keçiyle suç ortaklığı ederek geçen 29 mart gecesi, cehennemliklerle birlikte sihir ve cilve yolu ile celbettiğiniz bir hassa ok atar yüzbaşısını, Phoebus de Châteaupers'i hançerlediniz ve yaralayıp bereleliniz. İnkârda ısrar edecek misiniz?

Genç kız, ellerini yüzüne bastırarak haykırdı:

— Korkunç şey! Phoebus'üm! Oh! Cehennemde miyim ne?

Reis soğuk bir tavırla tekrar sordu:

— İnkârda ısrar edecek misiniz?

— Evet, inkâr ediyorum! dedi, kız korkunç bir sesle.

Ayağa kalkmıştı ve gözü kıvılcım saçıyordu.

Reis:

— O halde! dedi. Kendi görüşünüze göre hâdiseleri nasıl izah ediyorsunuz?

Kız, kesik kesik cevap verdi:

— Söylemiştim. Bilmiyorum. Bu bir papazdır. Bir papaz ki tanımıyorum; beni takibeden şeytan gibi bir papaz.

— Anlaşıldı! dedi, hâkim. Kötü keşiş.

— Ey efendilerim! Merhamet ediniz! Ben zavallı bir kızdan başka bir şey değilim.

— Mısırlı bir kız! dedi, hâkim.

Söz alan üstat Jacques Charmolue, tatlı bir sesle konuştu:

— Sorumlunun acınacak inadı karşısında işkence ile söyletme usulüne başvurulmasını talebederim.

— Muvafakat edildi! dedi, reis.

Zavallı kızın tüyleri ürperdi. Teberlilerin emri üzerine doğruldu ve oldukça metîn adımlarla Charmolue ile ruhani divan papazlarının arkasından, iki sıra balta arasında, birdenbire açılan ve o geçince kapanan melez üslûplu bir kapıya doğru yürüdü. Keder içinde olan Gringoire'ın üzerinde bu kapı, kızı yutuveren korkunç bir vahşi hayvan ağzı tesiri yaptı.

Esmeralda görünmez oluca şikâyetli bir meleme işitildi:

Bu, ağlıyan keçi yavrusuydu.

Celse tatil edildi. Bir müşavir «Hâkim efendilerin yorulduklarını ve işkencenin sonuna kadar beklemenin pek uzun süreceğini» mütalâa o-

larak serdedince reis: «Bir hâkimin vazifesi uğruna nefsini feda etmeyi bilmesi icabettiğini» cevap olarak bildirdi.

— Can sıkıcı ve münasebetsiz cadaloz! dedi, bir yaşlı hâkim. Karnımızın aç olduğu bir zamanda işkence kararı verdiriyor.

II

Kuru yaprak olan ekü hikâyesinin devamı

Güpegündüz kandillerle ışıklandırılan çok karanlık dehlizlerde birkaç basamak çıkıp indikten sonra Esmeralda kız, etrafı daima o matem alayı ile çevrili olduğu halde adliye mübaşirleri tarafından korkunç bir odaya itildi. Bu, yeni Parisin eski Parisi örttüğü modern binalar tabakası arasında hâlâ görünen şu geniş kulelerden birinin zemin katında yuvarlak bir oda idi. Bu, ölü mahzeninde pencere ve kocaman bir demir kapı takılmış basık girişten başka açık yer yoktu. Ama ışık eksik değildi; kalın karnı oyulmuş, içine bir fırın yerleştirilmişti. Bu fırında büyük bir ateş yakılmıştı ki ölü mahzenini kızıllıklariyle dolduruyor ve bir kenara konmuş olan bayağı bir şamdanı ışık verme kudretinden mahrum ediyordu. Fırını kapamak için kullanılan demir tarak bu sırada kalkık bulunuyor ve karanlık duvara alev püsküren külhan deliğinde çubuklarının yalnız alt uclarını bir sıra sivri, aralıklı kara diş gibi gösteriyor ve bu hal fırını masallarda alev fırlatan o ejder ağızlarından birine benzetiyordu. Külhandan fışkıran ışıkla tutsak kız, odanın etrafında ne-

de kullanıldıklarını bilmediği korkunç âletler gördü. Ortada hemen hemen yere serilmiş gibi duran bir meşin şilte vardı. Bunun üstünde kubbenin anahtar taşında kabartılmış yayvan ve yassı burunlu bir canavarın ağzında tuttuğu bir bakır halkaya bağlı tokalı bir kayış sarkıyordu. Kıskaçlar, maşalar, geniş sapan demirleri fırının içini dolduruyor ve kor ateşi üstünde karmakarışık kızarıyordu. Fırının kanlı ışığı bütün odada yalnız bir yığın korkunç şey aydınlatıyordu.

Bu cehenneme sadece söyletme odası deniyordu.

Pierrat Torterue, yeminli işkenceci gevşek gevşek yatağın üstünde oturuyordu. Muavinleri dörtköşe suratlı meşin önlüklü, çuval şalvarlı iki gnome[1], kızaran aletleri muayene ediyorlardı.

Zavallı kız, cesaretini iyice toplamıştı; ama bu odaya girince onu korku aldı. Saray hâkiminin mübaşirleri bir tarafa dizildiler, ruhani divanın papazları öte tarafa. Bir kâtip, bir hokka takımı ve bir masa bir kenarda duruyordu.

Üstat Jacque Charmolue gayet tatlı bir gülümseme ile Mısırlı kıza yaklaşmıştı:

— Evlâdım! dedi, demek inkârda ısrar ediyorsunuz?

Genç kız, daha işkence başlamadan kısılan sesiyle cevap verdi:

[1] Yeraltında hazineler muhafaza eden çarpık vücutlu cüceler, İbrani sihirbazlarının masallarına göre.

— Evet.

— Bu takdirde! dedi, Charmolue, sizi daha ciddî bir tarzda isticvap etmek bizim için hüzün verici olacaktır. — Lûtfen şu yatağın üzerine oturmak zahmetinde bulununuz — Pierrat usta, küçük hanıma yer veriniz ve kapıyı kapayınız.

Pierrat homurdanarak doğruldu:

— Kapıyı kaparsam, ateşim söner.

Charmolue:

— Öyle ise azizim! dedi, açık bırakınız.

Bu sırada Esmeralda ayakta duruyordu. Üstünde nice zavallıların büküldüğü bu meşin yatak onu korkutuyordu. Dehşet iliklerini donduruyordu. Orada, ürkek ve sersem duruyordu. Charmolue'nün bir işareti üzerine cellâdın iki muavini onu kavrayıp yatağa oturttular. Bunlar kendisine hiçbir fenalık yapmadılar; fakat bu adamlar ona dokununca, bu meşin ona dokununca bütün kanının kalbine çekildiğini hissetti, etrafına şaşkın şaşkın baktı. Bütün şu biçimsiz işkence aletlerinin vücuduna tırmanmak, kendisini hem ısırmak hem çimdiklemek için her taraftan kımıldandıklarını ve üzerine yürüdüklerini görür gibi oldu. Bu aletler ki o ana kadar gördüğü her cins aletler arasında, böceklerle kuşlar arasında yarasalar, kırkayaklar ve örümcekler neyseler oydular.

Charmolue sordu:

— Tabip nerde?

Kızın henüz görmediği bir kara elbiseli:

— Burada! dedi.

Esmeraldanın tüyleri ürperdi.

Kilise mahkemesi savcısının yumuşak sesi, üçüncü defa olarak:

— Matmazel! dedi. Sorumlu olduğunuz fiilleri inkârda ısrar ediyor musunuz?

Bu sefer kız ancak başiyle bir işaret yapabildi. Sesi çıkmıyordu.

— Israr ediyorsunuz? dedi, Charmolue. O halde... Esef ediyorum; ama vazifemi yerine getirmem lâzım.

— Kıralın avukatı efendi! dedi, kaba bir tavırla Pierrat. Nereden başlıyalım?

Charmolue, kafiye arıyan bir şairin her mânaya çekilir surat buruşturmasiyle bir an durakladı:

— İşkence ayaklığından... dedi, nihayet.

Talihsiz kız Allah ve insanlar tarafından terk edildiğini o derece derinden hissetti ki başı, kendi kuvveti olmıyan cansız bir şey gibi göğsüne düştü.

Cellât ile doktor, ikisi birden ona yaklaştılar. Aynı zamanda cellâdın iki muavini o iğrenç silâh depolarını araştırmaya koyuldular. Bu korkunç demirlerin birbirine çarpmasından çıkan sesleri duyunca bedbaht çocuk elektriklenmiş ölü bir kurbağa gibi titredi. Kimsenin işitemediği çok zayıf bir sesle mırıldandı:

— Oh! Ey Phoebus'üm!

Sonra tekrar, hareketsizliğine ve o mermer sessizliğine daldı. Bu sahne, hâkim kalblerinden başka herhangi bir kalbi parçalıyabilirdi. Buna ce-

hennemin kızıl bir deliğinde şeytan tarafından işkence edilen zavallı bir günahkâr ruhtur denebilirdi. Bu korkunç testereler, tekerlekler, işkence sehpaları kalabalığının saldıracağı bu sefil vücut, bu katı cellât elleriyle bu kıskaçların üzerinde işliyeceği bu insan, demek şu tatlı, beyaz ve narin mahlûktu; zavallı darı tanesi ki insan adaleti onu övütmek için işkencenin korkunç değirmenine atıyordu.

Bu sırada Pierrat Torterue'nün muavinlerinin nasırlı elleri Paris dört yol ağızlarında yolcuları nice defalar hayran etmiş olan o lâtif bacağı, o küçük ayağı soymuşlardı. Bu çok nazik vücudun zarif şekillerini seyrederken cellât homurdandı:

— Ne yazık!

Eğer başdiyakos hazır bulunmuş olsaydı, örümcek ve sinek timsalini mutlaka hatırlamış olurdu. Çok geçmeden bedbaht kız, gözleri üstünde yayılan bir bulutun arasından işkence ayaklığının yaklaştığını gördü ve çok geçmeden demirli ince tahtalar içine sokulan ayağının meşum alet içinde gözden silindiğini gördü. O zaman dehşet ona kuvvetini iade etti. Kızıp haykırdı:

— Çıkarınız bunları!

Ve saçları diken diken olurken doğrulup ilâve etti:

— Merhamet!

Charmolue'nün ayaklarına kapanmak için kendini yataktan dışarı attı, fakat bacağını o ağır zincir ve demir yığınından kurtaramadı, ka-

nadına kurşun konan bir arıdan daha yorgun bitkin bir halde işkence ayaklığı üstünde kendinden geçti. Charmolue'nün bir işareti üzerine onu tekrar yatağa oturttular; ve iki kocaman el kubbeden sarkan kayışı ince beline taktı.

— Bir defa daha söylüyorum! dedi, Charmolue o değişmez halâvetiyle. Dâvanın konusu olan işleri yaptığınızı itiraf ediyor musunuz?

— Ben mâsumum!

— O halde küçük hanım, aleyhinizdeki delilleri ne tarzda izah edebiliyorsunuz?

— Heyhat efendimiz! Bilmiyorum.

— İnkâr ediyorsunuz demek?

— Hepsini!

— Başlayınız! dedi, Charmolue Pierrat'ya.

Pierrat bucurgadın sapını çevirdi; işkence ayaklığı sıkıştı ve talihsiz kız, hiçbir insan dilinde imlâsı olmıyan korkunç haykırışlardan birini attı.

Charmolue:

— Durunuz! dedi, Pierrat'ya, ve Mısırlı kıza sordu:

— İtiraf ediyor musunuz?

Zavallı kız bağırdı:

— Hepsini! Hepsini itiraf ediyorum! İtiraf ediyorum! Merhamet ediniz!

İşkenceye göğüs gererken tahammülünü hesap edememişti. O ana kadar hayatı çok neşeli, çok lezzetli, çok tatlı olan genç kızı ilk acı yenmişti.

Kıralın avukatı şu mütalâada bulundu:

— İnsanlık duygularım, itiraf ettiğiniz takdirde sizi ölümün beklediğini söylemeye beni zorluyor.

— Ölümü çok istiyorum! dedi kız ve ölüm halinde, iki büklüm, göğsü üstüne tokalanmış kayışa asılı olarak yatağa düştü.

— Gayret. Güzelim, biraz dayanınız! dedi, Pierrat usta onu kaldırarak. Siz monsieur de Bourgogne'un boynuna asılı altın koyuna benziyorsunuz.

Jacques Charmolue sesini yükseltti:

— Kâtip, yazınız. Genç çingene kızı, agape'lara[1], sabbat'lara[2], cehennem büyülerine, câni ruhlara[3], maskelerle ve gulyabanilerle iştirak ettiğinizi itiraf ediyor musunuz?

— Evet.

— Bophonet kafalarına Templier'lerin bu korkunç putlarına tapmak suretiyle yaptığınız zünubu itiraf ediyor musunuz?

— Evet.

— Ya dâvaya ithal edilmiş olan alıştırılmış bu keçi şeklindeki şeytanla her zaman danışıp görüştünüz mü?

---

1 Kartaca Konsülünün kararıyle dördüncü asirda kaldırılan eski bir Hıristiyan âdeti, müşterek ziyafet.

2 Cumartesi geceleri cadıların ve büyücülerin toplantısı.

3 Katledilerek öldükten sonra hortlıyan: (Barve)

— Evet.

— Nihayet, iblisin ve halk arasında kötü keşiş diye anılan hayaletin yardımiyle geçen martın yirmi dokuzuncu gecesi, Phoebus de Châteaupers adlı yüzbaşıyı yaralayıp berelediğinizi de itiraf ediyor musunuz?

Kız, sabit bakışlı büyük gözlerini hâkime çevirdi, ve makine gibi, heyecanlanmadan, sarsılmadan cevap verdi:

— Evet.

İçinde artık her şeyin kırıldığı apaçık görülüyordu.

— Yazınız, kâtip! dedi, Charmolue ve işkencecilere hitabederek ilâve etti:

— Mahpus çözülsün, mahkemeye götürülsün!

Mahpusun kundurası çıkarıldığı zaman kilise mahkemesi nezdindeki savcı, acıdan hâlâ uyuşuk olan ayağını muayene etti:

— Haydi! dedi. Büyük bir bir zarar yok. Zamanında bağırdınız. Bu ayakla daha dans edebilirdiniz güzel kız!

Sonra kilise divanındaki rüfekasına döndü:

— İşte nihayet adalet aydınlandı! Bu netice ıstırabımızı gideriyor, efendiler! Küçük hanım da mümkün olduğu kadar tatlılıkla hareket ettiğimizi tasdik eder ya!

III

«Kuru yaprak olan ekü» hikâyenin sonu

Esmeralda, benzi kül gibi, topallıyarak mahkeme salonuna girdiği zaman, bundan herkesin memnun kaldığını belirten bir mırıldanma ile karşılandı. Dinleyicilerin mırıldanması, tiyatrolarda görüldüğü gibi son perde arası bitip de, perde kalkınca piyesin sonu başlamak üzere iken duyulan sabırsızlık duygusunun belirtisi gibi bir şeydi; hâkimlerinki ise yakında yemek yiyebileceklerini ümidetmelerinden ilerigeliyordu. Keçi yavrusu da sevincinden meledi. Sahibesine koşmak istedi, fakat onu bir sıraya bağlamışlardı.

Gece tamamiyle basmıştı. Sayıları artırılmamış olan şamdanlar, pek az ışık veriyor; salonun duvarları bile gözükmüyordu. Karanlıklar eşyayı bir nevi sisle sarmış gibiydi. Birkaç hantal hâkim suratı güçlükle beliriyordu. Karşılarında, uzun salonun ta ucunda koyu bir zemin üzerinde belirli belirsiz bir beyaz noktayı görebiliyorlardı: bu, sanıktı.

Emekliye emekliye yerine gitmişti. Charmolue de azametli bir eda ile kendi yerine ge-

çip oturdu; sonra tekrar kalktı ve başarısından fazla kibir duyduğunu belli etmeden dedi ki:

— Sanık kadın her şeyi itiraf etti.

Reis söze başladı:

— Çingene kız, bütün sihirbazlık, kötülük suçlarını ve Phoebus de Châteaupèrs'i öldürdüğünü itiraf ettin mi?

Yüreğini kara bağladı, karanlıkta hıçkırdığı duyuldu.

— Bütün istediklerinizi! dedi, zayıf bir sesle. Yalnız beni çabuk öldürünüz.

Reis:

— Kilise mahkemesinde Kıralın dâva vekili efendi, mahkeme iddianamenizi dinlemeye hazırdır! dedi.

Üstat Charmolue korkunç bir defter teşhir etti ve birçok jestlerle, avukatlık sanatının taşkın imaleleriyle Lâtince bir nutuk okumaya başladı ki bunda dâvanın bütün delilleri, en çok beğendiği komedi muharriri Plaute'dan iktibaslarla karışık Çiçeron üslûbunda istiareler üzerine yığılıyordu. Bu dikkate değer sanat eserini okurlarımıza takdim edemediğimize esef ediyoruz. Hatip buna fevkalâde bir hararetle başlamıştı. Henüz baş tarafını bitirmemişti ki alnından ter akıyor ve gözleri çukurlarından fırlamış bulunuyordu. Birdenbire, uzun bir cümlenin tam can alacak yerinde sözünü kesti ve her zaman oldukça tatlı ve ahmak bakışlı olan gözleri yıldırım saçmaya başladı.

— Efendiler! diye bağırdı. (Bu sefer Fransızca konuşuyordu, zira bu defterde yazılı değil-

di.) Şeytan bu işe o kadar karışmıştır ki işte müzakerelerimize iştirak ediyor ve müzakerelerimizin azametiyle gülünç taklitler yapıyor, eğleniyor, bakınız!

Bu sözleri söylerken eliyle keçi yavrusunu gösteriyordu. Charmolue'nün elini kolunu salladığını görünce hayvan, hakikaten, aynı hareketleri yapmanın münasip olacağını sanmış ve art ayakları üstüne oturup sakallı kafası ve önayakları ile Kıralın kilise mahkemesindeki avukatının heyecanlı pandominasını başarabildiği kadar taklidediyordu. Okurlarımız, bilmem hatırlıyorlar mı? Bu onun en zarif hünerlerinden biriydi. Bu hâdise, bu son delil, büyük bir tesir yaptı. Keçinin ayakları bağlandı ve Kıralın avukatı belâgatinin cereyanına tekrar daldı.

Nutuk çok uzun sürdü, fakat bağlandığı netice harikulâde oldu. İşte son cümle; buna üstat Charmolue'nün kısık sesi ve yorgun jesti ilâve edilsin:

— *İdeo, Domini, Coram stryga demonstrata, crimine patente, intentione criminis existente, in nomine sanctae ecclesiae Nostrae-Dominae Parisiensis, quae est in saisina habendi omnimodam altam et bassam justitiam in illa hac intemerata civitatis insula, tenore praesentium declaramus nos requirere, primo, aliquandam pecuniariam indemnitatem; secundo amendationem honorabilem ante potalium maximum Nostrae-Dominae, ecclesiae cathedralis; tertio sententiamin virtute cujus ista stryga cum sua cappella, seu in trivio*

vulgariter dicto la Grève, seu in insula exeunte in fluvio Secanae, jurta pointam jardini regalis, executatae sint[1]*!*

Takkesini başına geçirdi ve oturdu.

Sinirlenen Gringoire içini çekti:

— Iiiih... Ih! Bassa lâtinitas!

Kara elbiseli bir başka adam sanığın yanında boy verdi. Bu, kızın avukatıydı. Açlıktan imanları gevreyen hâkimler mırıldanmaya başladılar.

— Avukat, kısa kesiniz! dedi, reis.

— Reis efendi! diye, cevap verdi avukat. Mademki müdafaa mevkiinde bulunan kadın cürmü itiraf etmiştir; benim, efendilerime söylenecek ancak tek sözüm vardır. İşte Salique kanununun bir metni. Bunda şöyle denilmektedir: «Eğer bir cadaloz kadın bir erkeği yerse ve buna kanaat getirilirse sekiz bin mangır para cezası ödiyecektir ki, iki yüz altın metelik eder». Mahkemenin müekkilemi para cezasına mahkûm etmek lûtfunda bulunmasını dilerim.

Kıralın fevkalâde savcısı:

— İlga edilmiş, hükmü kalmamış bir metin! dedi. Avukat mukabele etti:

---

[1] Binaenaleyh efendiler, sihirbazın suçu ispat edildi. Cinayet kastı mevcuttur: Cité adasında ikamet edenler arasında vukubulacak cunha ve cinayetler üzerinde kaza hakkına sahibolan Notre-Dame de Paris kilisesinin mukaddes adına isteriz ki evvelâ münasip bir para cezası tâyin edilsin; saniyen katedral kilise Notre-Dame'ın büyük kapısı önünde

— Nego[1]!

— Oya konsun! dedi, bir müşavir. Suç meydandadır ve vakit geçtir.

Salondan çıkarılmaksızın oya başvuruldu. Hâkimler hep kafa salladılar, birbirlerinin fikirlerine iştirak ettiler; acele işleri vardı. Reisin gayet hafif bir sesle matem verici sualini tevcih ettikçe kukuleteli kafalarının karanlıkta birbiri ardınca açıldığı görülüyordu. Zavallı sanık kız, onlara bakıyor gibiydi, fakat bulanık gözleri artık göremiyordu.

Sonra kâtip yazmaya koyuldu; daha sonra reise uzun bir parşömen uzattı. O zaman, talihsiz kız halkın kımıldandığını, mızrakların çarpıştığını ve şunları söyliyen buz gibi soğuk bir ses duydu:

— Çingene kız, efendimiz Kıralın canının istediği gün öğle vaktinde, süprüntü arabası içinde, gömlekle, yalınayak, boynunda ip, Notre-Dame'ın büyük cümle kapısı önüne götürülecek ve elinde iki libre ağırlığında bir mum olduğu halde tarziye vereceksin; ve oradan Grève meydanına götürüleceksin, orada şehrin idam sehpasında asılıp boğulacaksın; ve keçiniz dahi aynı âkıbete uğrıyacaktır; ve Phoebus de Châteaupèrs'in şahsında tarafınızdan işlenen ve yine tarafınız-

itirafi zünûp ve istiğfar eylesin; sallsen Sen nehri üzerindeki adada Kıral bahçeleri bitişiğinde Grève adı verilen meydanda bu sihirbaz kadın keçisiyle birlikte idam edilsin.

[1] Hayır!

dan itiraf olunan büyücülük, sihirbazlık, zina ve cinayet suçlarının tazminatı olarak ruhani divana üç adet aslanlı altın tediye edeceksiniz. Tanrı rahmetini esirgemiye.

— Oh! Bu bir rüyadır! diye, mırıldandı kız. Ve sert eller tarafından kavranıp götürüldüğünü hissetti.

IV

Bütün ümitleri bırakınız

Ortaçağda eksiksiz bir binanın toprak üstündeki kısmı kadar toprak altında da ayrıntıları vardı. Notre-Dame gibi temel kazıkları üstüne bina edilmiş değilse, her sarayın, her kalenin, her kilisenin toprak altında çifte bodrumu bulunurdu. Yukarısı ışık içinde yüzer, gece gündüz çan ve erganun sesleriyle dolarken, kaedrallerin bu kısmı kubbenin altında basık, karanlık, esrarlı, sanki kör ve dilsiz başka bir katedral gibiydi; bazan da burası bir mezardı. Saraylarda, kalelerde, kulelerde ise bu kısım bir zindan, bazan bir mezar olurdu; bazan da her ikisi birden. Yapılış nizamını ve türeyişini evvelce izah etmiş olduğumuz bu kudretli yapıların sadece temelleri yoktu, fakat toprak üstündeki yapı gibi toprak içinde de odalar, galeriler, merdivenler halinde dal budak salan kökleri vardı. Kiliselerin, sarayların, kalelerle kulelerin yarı vücutları toprak içinde idi. Bir binanın mahzenleri bir diğer bina idi ki oraya çıkılacak yerde inilirdi ve toprak altındaki katlarını âbidenin dış katlar yığını altına yapıştırırdı; ormanlar ve dağlar altındaki bir gölün aynalanan sularında tepetaklak görülen ormanlar ve dağlar gibi.

Sainte-Antoine kulasinde, Paris adliye sarayında, Louvre'da bu yeraltıyapıları birer zindandı. Bu zindanların katları toprak altına daldıkça darlaşır ve karanlıklaşırdı. Kaç kat varsa korku ve dehşet çeşnileri de o kadar çeşitlenirdi. Dante, cehennemi için bu yeraltı katlarından daha mükemmelini bulamamıştır. Bu zindan hücreleri hunisi, hemen daima tekne dibinde, derin karanlık ve rutubetli bir zindana ulaşırdı ki Dante oraya şeytanı koymuştur; cemiyet orada idam mahkûmunu koyardı. Bir sefil varlık bir kere oraya gömüldü mü elveda ışık, hava, hayat, Ogni Speranza[1]... Oradan ancak asılmak veya yakılmak için çıkardı. Bazan orada çürür giderdi; insan adaleti buna «unutulmak» adını verirdi. Mahkûm, insanlarla arasındaki taşlar ve zindancılar yığınının ağırlığını başında hissederdi. Ve bütün hapisane, o som taştan kule, artık, kendisini canlı dünyanın dışına çıkarıp üzerine kapanan kocaman ve çapraşık bir kilitten başka bir şey olmazdı.

İdam mahkûmu Esmeralda'yı, hiç şüphesiz firar etmesinden korkarak bu tarzdaki tekne diplerinden birine, Saint-Louis tarafından kazdırılmış olan oubliette'lerde[2], Tournelle'in «in-pace» sine[2] koymuşlardı. Şimdi, bütün o azametli adli-

[1] Bütün ümitler.

[2] Mahkûmların içine konup ölünceye kadar bırakıldıkları zindan. Her iki kelime ayni mânayadır.

ye sarayı başı üstünde duruyordu ki zavallı kelebek en adi molozunu bile kımıldatamazdı!

Muhakkak ki Allah da cemiyet de aynı derecede haksızlık etmişlerdi. Bu çok narin mahlûğu parçalamak için böyle bir felâket ve işkence bolluğuna lüzum yoktu.

Orada idi, karanlıklar içinde kaybolmuş, örtülmüş, gömülmüş, duvarlanmış olarak. Onu aydınlıkta güler ve rakseder gördükten sonra bu vaziyette kim görmüş olsaydı, ürperirdi. Gece gibi soğuk, ölüm gibi soğuk; ne saçlarında bir rüzgâr okşayışı, ne kulaklarında bir insan gürültüsü, ne gözlerinde bir gün ışığı... İki büklüm, zincirlerle ezilmiş, bir ekmekle bir testi yanında bir parça ot üstüne çömelmiş, zindanın duvarlarından sızan sular altında büzülüyor, kımıldamıyor, hemen hemen soluğu kesilmiş; artık azap çekmeye bile kudreti olmadan... Phoebus, güneş, güney ülkeleri, açık hava, Paris sokakları, alkışlanan raksslar, subayla âşıkane sözleşmeler, sonra papaz, pezevenk karı, hançer, kan, işkence, sehpa; bütün bunlar bazan şarkı söyliyen altın yaldızlı bir hulya gibi, bazan biçimsiz bir kâbus gibi, niye hâlâ zihninden geçiyordu! Fakat bu artık karanlıklar içinde kaybolan müphem ve korkunç bir mücadele idi. Yahut yukarda, yeryüzünde, çalınan uzak bir musiki idi ki talihsiz kızın yuvarlandığı derinlikte artık işitilmiyordu. Oraya girdiği andan beri ne uyanık duruyor, ne de uyuyordu. Bu felâket içinde, bu zindanda artık uyanıklığı uykudan, rüyayı hakikatten, gündüzü geceden ayırdedemiyor-

du. Bütün bunlar birbirine karışmış, kırılmış, dağılmış, hâfızasına belli belirsiz bir surette yayılmıştı. Artık hissetmiyor, artık bilmiyor, artık düşünmüyordu; hâsılı rüya görüyordu. Canlı mahlûk, hiçbir zaman bu derece çabuk yokluğa girmemişti. Uyuşmuş, donmuş, taşlaşmış bir halde iken üstünde bir yerde, bir elin kendisine bir kara ekmek kabuğu fırlattığı bir merdiven kapağının biraz ışık sızdırmadan iki yahut üç defa açıldığını ancak fark edebilmişti. Bununla beraber bu kapak insanlarla arasında kalan biricik bağlantı idi.

Zindancı muayyen zamanlarda buraya geliyordu.

Bir tek şey daha, ihtiyarı dışında kulağını oyalıyordu:

Başı üstünde kubbenin küflü taşları arasından rutubet süzülüyordu; ve eşit aralarla bir damla su düşüyordu. Bu su damlasının, yanındaki birikintiye düşerken çıkardığı sesi sersem sersem dinliyordu.

Bu birikintiye düşen bu damla, orada, etrafında devam eden biricik hareketti, zamanı kaydeden tek saat, yeryüzündeki bütün gürültülerden ona kadar gelen tek ses. Vaziyeti tamamlamak için söyliyelim ki zaman zaman bu karanlık ve çamur lâğımında ayağının yahut kolunun şurasından burasından birtakım soğuk şeylerin geçtiğini de hissediyor ve titriyordu.

Ne zamandan beri orada idi? Bunu bilmiyordu. Bir yerde biri aleyhine bir ölüm kararı verildiğini hatırlıyordu; sonra onu, kendisini, alıp

götürmüşlerdi. Ve karanlık içinde, sessizlik içinde donmuş bir halde uyanmıştı, emeklemek istemişti; o zaman demir halkalar topuğunu incitmişti ve zincirler şıngırdamıştı. Etrafının duvarla çevrili olduğunu, altında su ile örtülü bir mermer ve bir demet ot bulunduğunu anlamıştı. Fakat ne kandil ne de bir hava deliği vardı. O zaman bu ot üstüne ve bazan yer değiştirmek isteyince zindanındaki mermer merdivenin ilk basamağına oturmuştu.

Bir an su damlasının kendisine ölçtüğü kara dakikaları saymaya yeltenmişti; fakat hasta bir beyninin bu kederli çalışması da çok geçmeden kendiliğinden bozulmuş ve o bir uyuşukluğa gömülmüştü.

Nihayet bir gün, yahut bir gece, (zira bu mezarda gece yarısı ile öğle aynı renkte idi) zindancının her zaman ekmek ve testiyi getirirken çıkardığı gürültüden daha kuvvetli bir gürültü işitti üstünde. Başını kaldırdı ve zindanın kubbesine takılı kapı yahut kapak gibi şeyin tahtaları arasından kırmızımtırak bir ışığın geçtiğini gördü. Aynı zamanda ağır demir kilit şıkırdadı; kapak, paslı rezelerini gıcırdatarak açıldı. Bir fener, bir el ve kapı, başlarını görmeye müsaade etmiyecek derecede basık olduğu için iki erkek vücudunun alt kısımlarını gördü. Işık onu öyle bir şiddetle incitti ki kız gözlerini yumdu, gözlerini tekrar açtığı zaman kapı kapanmıştı; fener merdivenin bir basamağı üstüne konmuştu; bir adam, yalnız, önünde ayakta duruyordu. Kara kolsuz bir

papaz cüppesi topuklarına kadar iniyor, aynı renkte bir kukulete yüzünü kapıyordu. Her tarafı örtülü idi; hiçbir yeri gözükmüyordu. Ne çehresi, ne elleri... Bu, uzun bir kara kefendi ki ayakta duruyordu ve içinde bir şeyin kıpırdandığı hissediliyordu. Kız bu hayalete birkaç dakika dik dik baktı. İkisi de ses çıkarmıyorlardı. Karşılaşmış iki heykel denilebilir, mahzende yalnız iki şey canlı sanılabilirdi: Havanın rutubetli oluşundan çıtırdıyan kandilin fitili ve dili damakta şaplatır gibi bir düziye çıkardığı sesle bu intizamsız çıtırtıyı kesen ve fenerin ışığını, birikintinin yağlı suyunda müşterek merkezli hâreler halinde titreten kubbenin su damlası...

Nihayet mahpus kız sessizliği bozdu:

— Kimsiniz?

— Bir papaz.

Kelime, şive, sesin ahengi kızı ürpertti.

Papaz boğuk boğuk devam etti:

— Hazırlandınız mı?

— Neye?

— Ölmeye!

— Oh! dedi, kız. Tez mi olacak?

— Yarın.

Neşe ile dikilen başı tekrar göğsüne çarptı.

— Daha epey zaman var! diye, mırıldandı. Bugün onları ne alıkoydu?

Papaz bir parça sustuktan sonra sordu:

— Çok bedbahtsınız demek?

Kız cevap verdi:

— Çok üşüyorum.

Ayaklarını elleri arasına aldı; (üşüyen zavallıların mutat jesti ki Tour-Roland'da çile çıkaran kadının da yaptığını görmüştük) ve dişleri birbirine çarptı. Papaz, kukuletesinin altından gözlerini zindanda dolaştırır gibi oldu.

— Işıksız! Ateşsiz! Su içinde! Ne korkunç!

— Evet! dedi, genç kız felâketin verdiği şaşkınlıkla. Güneş herkesindir. Niçin bana yalnız gece veriyorlar?

Yeniden durakladıktan sonra papaz:

— Biliyor musunuz? dedi. Niçin buradasınız?

Kız, hâtırasını toplamak ister gibi zayıf parmaklarını kaşlarında dolaştırdı:

— Sanıyorum ki öğrenmiştim. Fakat artık bilmiyorum.

Birdenbire bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

— Buradan çıkmak isterdim efendim. Üşüyorum, korkuyorum. Ve birtakım hayvanlar var ki vücudumda dolaşıyor.

— Pekâlâ... Beni takibediniz.

Bu sözleri söylerken papaz onu kolundan tutmuştu. Talihsiz kız barsaklarına kadar donmuştu. Buna rağmen bu el üzerinde soğuk bir tesir yaptı.

— Oh! dedi. Bu, ölümün buzlu elidir. Siz kimsiniz canım?

Papaz kukuletesini kaldırdı; kız baktı. Bu, çok uzun zamandan beri kendisini takibeden şeametli çehreydi. O iblis kafası ki Falourdel kadı-

nın evinde Phoebus'ünün altın başı üstünde kendisine görünmüştü; o göz ki son defa yanında bir hançer ışıldadığını görmüştü.

Ona daima uğursuz gelen ve kendisini felâketten felâkete, ta işkenceye kadar itmiş olan bu hayalet uyuşukluğunu giderdi. Hâtırası üzerinde kalınlaşan bir nevi örtünün yırtıldığını sandı. Matemli macerasının bütün parçaları, Falourdel kadının evindeki gece sahnesinden Tournelle'de mahkûm edilişine kadar hepsi birden zihnine geldi. Bu ana kadar olduğu gibi müphem ve karışık değil, fakat sarih, apaçık, yontulmuş, heyecanlı ve korkunç olarak. Bu yarı silik, azap ve ıstırabın üstün derecesinden hemen hemen kaybolmuş hâtıraları, karşısındaki hüzünlü surat, eczalı mürekkeple yazılmış görünmez kelimeleri ateşin yaklaşması bir beyaz kâğıt üzerinde nasıl taptaze meydana çıkarırsa tıpkı öyle uyandırdı ve ona öyle geldi ki yüreğinin bütün yaraları yeniden açılıyor ve hepsi birden kanıyor...

Ellerini gözlerinin üstüne koyarak ve korku ile titriyerek:

— Oh! diye bağırdı. Bu o papazdır!

Sonra nevmit bir halde kolları düştü; ve başı eğik, gözleri yere dikilmiş, dilsiz, titremekte devam ederek oturduğu yerde kaldı.

Papaz ona, buğday başakları arasına büzülüp saklanmış bir zavallı tarlakuşunun etrafında göğün en yükseklerinde uzun zaman dolanmış ve uçuşunun korkunç dairelerini bir müddet sessizce daraltıktan sonra, şikârı üstüne şimşek gibi

birdenbire atılıp pençeleri arasına almış bir çaylâk göziyle bakıyordu.

Kız gayet hafif bir sesle mırıldanmaya koyuldu:

— Tamamlayınız! Bitiriniz? Son darbeyi vurunuz!

Ve, kasabın topuzunu vurmasını bekliyen koyun gibi dehşetinden başını omuzları içine çekiyordu.

Nihayet papaz:

— Sizi korkutuyorum demek? dedi.

Kız cevap vermedi. Papaz tekrar etti:

— Sizi korkutuyor muyum?.

Kızın dudakları gülümsüyormuş gibi gerildi.

— Evet, celâlât mahkûm ile alay ediyor. İşte aylardan beri beni takibeden, tehdideden, korkutan! O yokken ne kadar mesuttum Allahım! Beni bu uçuruma atan odur! Ey Allah! Öldüren odur... Onu, Phoebus'ümü öldüren odur!

Buraya gelince hıçkırarak ve gözlerini papaza kaldırarak bağırdı:

— Ah, sefil! Kimsin sen? Sana ne yaptım? Demek bana çok kinin var? Heyhat! Niçin bana düşmansın?

— Seni seviyorum! diye haykırdı, papaz.

Kızın göz yaşları birdenbire durdu, ona budalalaşan gözlerle baktı. Papaz dizüstü düşmüştü ve kıza şefkat ve sevgiden alevlenen bir gözle bakıyordu. Bir daha haykırdı:

— Duyuyor musun? Seni seviyorum?

— Ne aşk! dedi, bedbaht kız ürpererek.

Papaz söylendi:

— Bir melûnun aşkı.

İkisi de heyecanlarının ağırlığı altında ezilerek birkaç dakika sessiz durdular. Erkek çılgın, kız şaşkın ve uyuşuk.

Nihayet papaz:

— Dinle! dedi.

Ona tuhaf ve garip bir sükûnet gelmişti:

— Her şeyi öğreneceksin. Bu ana kadar, gecenin karanlıklarla dolu o derin saatlerinde — ki Allah bizi göremez sanılır — vicdanımı gizlice yoklarken ancak kendime itiraf edebildiğimi sana söyliyeceğim. Dinle, sana tesadüf etmezden önce genç kız, ben mesuttum.

Esmeralda hafifçe göğüs geçirdi:

— Ya ben?

— Sözümü kesme! Evet, ben mesuttum; hiç olmazsa mesut olduğumu sanıyordum. Sâftım, ruhum berrak bir nurla doluydu. Benim başımdan daha gururlu, daha ışıldıyarak yükselen bir baş yoktu. Papazlar bekâret babında ve müçtehitler nazariyeler hakkında benimle istişare ederlerdi. Evet, ilim benim için her şeydi; bir kızkardeşti ve bir kızkardeş bana yetiyordu. Bu demek değildir ki yaşlandıkça bana da başka düşünceler gelmedi. Bir kadın kalıbının gelip geçişi kaç kere etimi tahrik etti. Erkek cinsiyetinin ve kanının bu kuvveti ki daha delikanlı iken, söndürüp ömrüm oldukça öyle kalacağını sanmıştım; o kuvvet ki

beni mihrabın soğuk taşlarına bağlıyan demirden arzuların zincirini alçakça kaç kere sarsıp kaldırmıştı? Fakat oruç, mütalâa, çile çıkarma, dua, vücudu tekrar ruhun hükmü altına sokmuştu. Ve sonra kadınlardan sakınıyordum. Zaten bilginin ihtişamı önünde beynimin sâf olmıyan bütün ihtiraslarının dağılması için bir kitabı açmam yetiyordu. Birkaç dakikada bütün yeryüzü açılarının uzaklara kaçtığını hissediyordum. Ebedî hakikatın sakin ışıldayışı karşısında gözlerim kamaşıyor, kendimi yatışmış ve berraklaşmış buluyordum. İblis bana saldırmak için kilisede, sokaklarda, çayırlarda gözlerimin önünden dağınık geçen ve rüyalarıma hulyalarıma pek az girebilen kadın gölgeleri gönderdiği müddetçe, onu rahat rahat mağlûbettim. Heyhat! Eğer zafer bende kalmadıysa hata insanla iblisi müsavi kuvvette halk etmemiş olan Allahındır. Dinle: Bir gün...

Buraya gelince papaz durdu ve mahpus kız, onun göğsünden hırıltılı iniltiler çıktığını duydu.

Papaz devam etti:

— Bir gün hücremin penceresine dayanmıştım. Hangi kitabı okuyordum acaba? Lâkin bu kafamda esmiş bir kasırgadır! Okuyordum. Pencere bir meydana açılıyordu. Bir tef ve musiki gürültüsü duydum. Hulyalarım içinde böyle rahatsız edilişime kızdım. Gördüğüm şeyi benden başka görenler de vardı. Bununla beraber bu insan gözleri için hazırlanmış bir manzara değildi. Orada, kaldırım ortasında — öğle vaktiydi — çok

güneş vardı. Bir mahlûk raksediyordu. Çok güzel bir mahlûk ki Allah onu Meryeme tercih edebilirdi, onu annesi olarak seçebilirdi ve beşer suretine girdiği zaman bulunmuş olsaydı ondan doğmayı isterdi! Gözleri kara ve harikulâde idi. Kara saçlar arasında güneşin vurduğu birkaç tel, altın sırımlar gibi sarılaşıyordu. Oynarken ayakları, hızlı dönen bir tekerleğin kutnrları gibi görünmez oluyordu. Başının çevresinde, kara saç örgülerinde, güneşte parlıyan madenî pullar vardı ve bunlar alnında yıldızlardan bir taç gibi duruyordu. Ötesine berisine sırma işlemeler yapılmış ve üstüne bin kıvılcım kondurulmuş mavi elbisesi bir yaz gecesi gibi pırıldıyordu. Esmer ve çevik kolları iki şal gibi beline dolanıp süzülüyordu. Vücudunun hatları insana hayret verecek bir güzellikte idi. Ah! Güneşin ışığından herhangi bir ışıklı şey gibi fırlayıp ayrılmış olan o nurlu yüz! Heyhat! Genç kız, bu sendin! Ne olduğumu şaşırmış, sarhoş olmuş, sihrine kapılmış, kendimi koyuvermiş sana bakıyordum. Sana öylesine bakıyordum ki birdenbire dehşetle ürperdim, kaderin beni kavradığını hissettim.

Güçlükle nefes alan papaz yine bir an durdu, sonra devam etti:

— Daha o anda yarı vurgun, bir şeye tutunmak, düşmemek için bir yere tutunmaya yeltendim. Şeytanın bana eskiden gerdiği tuzakları hatırladım. Gözlerimin önündeki mahlûkun öyle bir beşerüstü güzelliği vardı ki yalnız gökten yahut cehennemden gelebilirdi. Bu bir parça bizim ça-

murumuzla halkedilmiş ve içi bir kadın ruhunun titriyen ışığı ile şöyle böyle aydınlanmış basit bir kız değildi, bu bir melekti. Fakat karanlıkların fakat alevin eleği, nurun değil. Bunu düşündüğüm anda senin yanında bir keçi gördüm, bir sabbat âyini[1] hayvanı ki bana gülerek bakıyordu. Öğle güneşi ona ateşten boynuzlar takıyordu. O zaman iblisin tuzağını fark ettim, senin cehennemden gelmiş olduğuna ve ancak beni devirmek için gelmiş olduğuna şüphem kalmadı. Buna inandım.

Papaz, mahpus kızın yüzüne gözlerini dikti ve soğuk soğuk ilâve etti:

— Buna hâlâ inanıyorum. O sırada sihir azar azar tesirini gösteriyordu, raksın beynimi döndürüyordu; esrarengiz büyünün bana tatbik edilmekte olduğunu hissediyordum. Ruhumda uyanık kalması icabeden ne varsa uykuya dalıyordu; ve karlar içinde ölenler gibi bu uykunun gelmesine göz yummaktan zevk duyuyordum. Sen, birdenbire şarkı söylemeye başladın, ne yapabilirdim, sefil? Şarkın raksından daha lâtifti. Kaçmak istedim. Ne mümkün. Toprağa çivilenmiş, toprağa kök salmıştım. Zemindeki mermer dizlerime kadar çıkmış gibi geliyordu bana. Sonuna kadar beklemek lâzım geldi. Ayaklarım buz gibiydi, kafam kaynıyordu. Nihayet sen, belki de bana merhamet ettin, şarkıyı bıraktın ve kayboldun. Kamaştıran hayalin aksi, etrafı saran o lâtif musiki gözle-

[1] Sihirbaz âyini.

rimden ve kulaklarımdan derece derece silindi. O zaman devrilen bir heykelden daha kaskatı, daha takatsiz, pencere yanındaki köşe minderi üstüne düşmüşüm. İkindi duasının çanı beni uyandırdı. Kalktım; kaçtım; fakat, heyhat! Bende öyle bir bükülmüş taraf vardı ki doğrulamıyordu; birdenbire belirmiş bir şey ki kaçamıyordum.

Bir defa daha durakladı, ve devam etti:

— Evet, o günden beri içimde tanımadığım bir adam belirdi. Bütün ilâçlarımı kullanmak istedim: medrese, mihrap, iş, kitap... Ne delilik! Ah! İhtirasla dolu bir insan ümitsizlikle başvurmaya geldiği zaman ilim ne kadar ham, ne kadar kelek çıkıyor! Biliyor musun genç kız, ondan sonra kitapla aramda her zaman ne görüyordum? Seni, senin gölgeni, bir gün gözümün önünde fezadan geçmiş olan nurlu hayalin tasvirini. Fakat bu tasvir artık aynı renkte değildi; karanlıktı, kasvetliydi, güneşe dik bakmış olan küstahın rüyetini uzun zaman takibeden kara halka gibi karanlık... Kendimi kurtaramayınca şarkının her an kafamda uğuldadığını duya duya, ayaklarının her an dua kitabımın üstünde raksettiğini göre göre, gece rüyamda kalıbının etime süründüğünü hissede ede tekrar seni görmek, sana dokunmak, kim olduğunu anlamak, senden bana kalmış olan ideal tasviri, tam aslı gibi bulup bulamıyacağımı görmek, belki de rüyamı hakikat ile yıkmak istedim. Yeni bir izlemin ilkini sileceğini umuyordum herhalde... Ve, ilk izlem benim için tahammül edilmek olmuştu. Seni arıyordum; seni yine

gördüm, felâket! Seni iki defa görünce bin defa görmek istedim, seni her zaman görmek isterdim. O zaman, — bu gayya'ya yuvarlanmaktan nasıl kurtulmalı? — O zaman artık kendimi tutamadım. İblis, kanadlarıma bağladığı ipin bir ucunu senin ayağına bağlamıştı. Ben de senin gibi kararsız ve serseri oldum. Seni sundurmaların altında beklerdim; köşe başlarında yolunu kollardım, seni kulemin üstünden gözetledim. Her gece kendimi daha büyülenmiş, daha ümitsiz, daha bitkin bulurdum. Kim olduğunu öğrenmiştim; Mısırlı kız, Bohemyalı kız, çingene, çingân! Büyü yapmamış olduğuna nasıl inanabilirdim? — Dinle, bir dâvanın beni büyüden kurtarabileceğini tahmin ettim. — Bir sihirbaz kadın Bruno d'Ast'ı büyülemişti; Bruno kadını yaktırdı ve büyüden kurtuldu. Bunu biliyordum. İlâcı tecrübe etmek istedim. Artık gelmezsen seni unutacağımı tahmin ederek Notre-Dame avlusunu sana menettirmeyi tecrübe ettim. Sen dinlemedin, yine geldin. Sonra bana seni kaçırmak fikri geldi. Bir gece buna teşebbüs ediyordum. İki kişiydik, tam seni yakalıyacağımız sırada şu sefil subay çıkageldi. Seni kurtardı. Böylelikle senin felâketin başlıyordu. Senin ve benim... Nihayet ne yapacağımı, ne olacağımı bilemez bir hale geldim; seni ruhani divana ihbar ettim. Bruno d'Ast gibi tedavi edilmiş olacağımı düşünüyordum. Yine aşağı yukarı düşünüyordum ki böyle bir dâva seni bana teslim edecekti. Seni bir hapisanede tutacağım, benim olacaksın... Düşünüyordum ki orada

benden kaçamıyacaktın. Sen bana epey uzun zamandan beri hükmediyordun. Artık sana hükmetmek sırası bana gelmişti. Fenalık yapınca bütün fenalığı yapmak lâzımdır. Tüyler ürpertici işlerde orta yerde durmak bunaklıktır! Cinayette aşırıya gitmek sevinç çılgınlıkları verir. Bir papas ve bir büyücü kadın bir zindanın ot yığını üstünde haz ile gaşyolabilir!

Bunun için seni ele verdim. İşte o sırada rasladıkça seni korkutuyordum. Seni düşürmek için hazırladığım tuzak, başın üstüne yığdığım fırtına benden tehditler, şimşekler halinde fışkırıyordu. Ama hâlâ da tereddüdediyordum. Tasavvurumun beni tereddüde sevk eden korkunç tarafları vardı.

Belki de vazgeçecektim. İğrenç düşüncem, belki de meyvasını vermeden beynimde kuruyacaktı. Bu dâvanın takibi veya yüzüstü bırakılmasının daima benim elimde olacağını sanıyordum. Fakat her fena düşünce katı yüreklidir ve gerçekleşmek ister. Kendimi mutlak hâkim sandığım yerde mukadderat benden daha kudretli çıktı. Heyhat! Seni o yakaladı ve benim gizli gizli kurduğum makinenin dehşet verici çarklarına o teslim etti! — Dinle, sonuna yaklaşıyorum: Bir gün, (yine bir güzel güneşli gün) önümden, adını söyliyen ve gülen, ve gözlerinde şehvet olan bir adamın geçtiğini gördüm. Lânet! Takibettim. Bundan ötesini biliyorsun. —

Sustu.

Genç kız ancak bir söz bulabildi:

— Ah Phoebus'üm!

— Bu adı söyleme! dedi, papaz kızın kolunu şiddetle kavrıyarak. Bu adı söyleme! Ah! ne zavallıyız! Bizi mahveden bu addır! Daha doğrusu hepimiz birbirimizi mukadderatın acayip cilvesiyle mahvettik! Azap içindesin değil mi? Üşüyorsun, karanlık, gözlerini kör ediyor, zindan seni sarsıyor; fakat kalbinle oynıyan bu boş adam için duyduğun çocukça bir aşktan ibaret de olsa, belki senin içinde hâlâ bir ışık var! Halbuki ben zindanı benliğimin içinde taşıyorum. Benliğimin içi kıştır, buzdur, ümitsizliktir. Karanlık benim ruhumu sarmıştır. Bilir misin ne azap çektim Muhakemende hazırdım. Ruhani divanda hususî mevkide oturuyordum. Evet, o sivri papaz kukuletelerinden birinin altında bir melûnun surat buruşturmaları gizlenmişti. Seni getirdikleri zaman, oradaydım. Seni isticvabettikleri zaman, oradaydım. — Kurt ini! — Bu benim cinayetimdi. Senin alanında kendi idam sehpamın yavaş yavaş dikildiğini görüyordum. Her şahitte, her delilde, her müdafaada oradaydım. Istırap yolunda attığın her adımı sayabildim. Yine oradaydım ne zaman ki şu yırtıcı hayvan... — Ah! İşkence aklıma gelmemişti! Dinle. İşkence odasına götürüldüğün zaman arkandan geldim. Soyulduğunu, cellâdın menfur elleriyle yarı çıplak vücuduna dokunduğunu gördüm. Ayağını gördüm, o ayağı ki üstüne bir tek öpücük kondurmak ve ölmek için uğruna bir saltanat feda edebilirdim, başının altında ezi-

lişinden nice hazlar duyacağım bu ayak... Onu, canlı bir mahlûğun âzasını kanlı bir çamura çeviren korkunç işkence kundurası içinde sıkılırken gördüm. Ah, alçak! Bunu görürken artık sırtımda bir kefen gibi duran gömleğimin altında bir hançer vardı ki onunla göğsümü çiziyordum. Feryadını işitince etime daldırdım; ikinci feryatta, kalbime saplanıyordu! Bak, hâlâ kanıyor sanıyorum.

Cübbesini açtı. Göğsü hakikaten bir kaplan pençesiyle deşilmiş gibi idi. Böğründe genişçe ve iyi kapanmamış bir yara vardı.

Mahpus kız korku ile geriledi.

— Oh! dedi, papaz. Genç kız, bana merhamet et! Sen bedbaht olduğunu sanıyorsun. Heyhat! Heyhat! Sen bedbahtlık nedir bilmiyorsun. Ah! Bir kadını sevmek! Papaz olmak! Nefret edilmek! Onu ruhunun bütün kudurganlığı ile sevmek! En ufak gülümsemeleri için bütün kanının, barsaklarının, şöhretinin, kalb rahatlığının ölmezliğin ve ebediyetin, dünya ve ahiretin feda edileceğini hissetmek, ayakları altına daha büyük bir esir atabilmek için Kıral, dâhi, İmparator, melek, Allah olmadığına pişmanlık getirmek; gece gündüz onun hayalinde ve düşüncesinde bulup kıvranmak, ve onu bir asker kaftanına vurgun görmek! Ve ona ancak korku ve tiksinti duyacağı bir pis papaz cüppesinden başka bahşedebilecek bir şeye sahibolmamak! O, aşk ve güzellik hazinelerini bu sefil ve budala gevezeye bol bol verirken bütün kıskançlığı ve kudurganlığı ile hazır bulunmak, şekli sizi yakan bu vücudu

görmek, şu çok lâtif göğsü bir başkasının öpücükleriyle kızaran ve titriyen şu eti görmek... Hey Allahım! Ayağını, kolunu, omzunu sevmek, mai damarlarını, esmer derisini hücrenin taş döşemelerinde sabahlara kadar kıvranarak düşünmek ve onun için tahayyül edilmiş olan bütün okşayışların işkenceye müncer olduğunu görmek, onu ancak meşin yatağa yatırabilmek! Ah! Bunlar cehennem ateşinde kızdırılmış hakikî kıskaçlardır! Ah! İki tahta arasında testerelenen ve dört beygire bağlanıp dört parça edilen adam ne mesuttur! Uzun geceler boyunca kaynıyan damarlarınızın çağlıyan kalbinizin işkence çarkına konan başınızın, ellerinizin, sizi kızgın bir ızgara üstüne konmuş gibi bir aşk, kıskançlık ve ümitsizlik düşüncesi üstünde nefes aldırmadan döndüren bu azgın cellâtların çektirdikleri işkencenin ne olduğunu biliyor musunuz? Genç kız, lûtfet! Bir an, düşmanlığı bırak! Bu kor ateş üstüne biraz kül serpelim. Sil, yalvarırım sana alnımdan büyük damarlarla sızan teri! Çocuk! Bana bir elle işkence et, fakat öbür elinle okşa! Merhamet et, genç kız bana merhamet et!

Papaz ıslak taşlarda yuvarlanıyor ve basamakların köşelerine kafasını çarpıyordu. Genç kız onu dinliyor, ona bakıyordu, papaz bitkin ve soluksuz, sustuğu zaman kız yarı sesle tekrar etti:

— Ey Phoebus'üm!

Papaz iki dizüstü sürtünerek ona yaklaştı:

— Yalvarırım sana! diye bağırdı. Reddetme beni! Seni seviyorum! Ben bir sefilim! Bu adı

söylediğin zaman kalbimin bütün liflerini dişlerinin arasında eziyormuşsun gibi oluyorum. Lûtfet! Eğer cehennemden geliyorsan, oraya seninle giderim. Bunun için ne lâzımsa yaptım. Senin bulunacağın cehennem benim cennetimdir; senin görünüşün Allahınkinden daha lâtiftir. Oh! Söyle! Beni istemiyorsun demek? Böyle bir aşkı bir kadının reddettiği gün dağlar sarsılacaktır zannederdim. Ah! İsteseydin! Ah! Ne kadar mesut olabilirdik! Kaçardık, — seni kaçıracaktım — bir yere gidecektik; dünyanın en güneşli, en bol ağaçlı, en mavi semalı yerini arıyacaktık. Sevişecektik, ruhlarımızı birbirine akıtacaktık ve birbirimiz için öyle söndürülmez bir susayışımız olacaktı ki aşkın boşalmaz kâsesinden birlikte ve hiç ara vermeden gidermeye uğraşacaktık.

Kız, müthiş ve şakrak bir kahkaha ile papazın sözünü kesti:

— Baksanıza! Tırnaklarınızdan kan damlıyor.

Papaz, gözleri ellerine dikili, birkaç saniye taşlaşmış gibi durdu. Garip bir tatlılıkla, nihayet:

— Eee... Peki, evet! dedi. Bana hakaret et, istihza et benimle, utandır beni! Fakat gel, gel, çabuk olalım. Sana yarındır, diyorum. Grève'deki sehpa, bilirsin daima hazırdır. O korkunçtur. Senin o süprüntü arabasında gittiğini görmek! Aman lûtfet! Seni ne derece sevdiğimi şimdiki kadar hiçbir zaman hissetmemiştim. Kuzum arkamdan gel, sen kurtulduktan sonra beni sevecek za-

man bulacaksın. Yarın! Yarın! Sehpa! Asılacaksın! Kaç! Kurtul!

Kızın kolunu tuttu, şaşırmıştı, onu sürüklemek istedi. Kız ona dik dik baktı.

— Phoebus'üm ne oldu?

Papaz kolunu bıraktı:

— Ah, merhametsizsin!

Kız soğuk bir tavırla tekrarladı:

— Phoebus ne oldu?

— Öldü! diye bağırdı papaz.

Kız, buz gibi soğuk ve hareketsiz:

—Öldü mü? Öyle ise bana niçin yaşamaktan bahsediyorsunuz?

Papaz onu duymuyordu.

— Evet! diyordu, kendi kendine söylenir gibi. İyice ölmüş olmalı. Hançer çok derin girmiştir. Uciyle kalbine değdiğimi sanıyorum. Hançerin uciyle sanki ben de onun vücuduna giriyordum.

Genç kız, onun üstüne kudurmuş bir kaplan gibi atıldı ve tabiatüstü bir kuvvetle papazı merdivenin basamaklarına doğru itti.

— Defol, canavar! Defol, katil! Bırak beni öleyim! İkimizin kanı alnına ebedî bir leke olsun! Senin olmak mı, papaz? Asla! Asla! Hiçbir şey bizi birleştirmiyecek! Cehennem bile! Git, melûn! Asla!

Papaz, merdivende sendelemişti. Ayaklarını, ses çıkarmadan elbisesinin kıvrımlarından kurtardı, fenerini aldı, kapıya varan basamaklardan yavaş yavaş yükseldi, kapıyı açtı ve çıktı.

Genç kız, onun başını birdenbire tekrar gördü; korkunç bir ifadesi vardı, kuduz ve ümitsiz bir hırıltı ile haykırdı:

— Sana söylüyorum ki öldü!

Kız, yüzükoyun yere düştü ve zindanda artık, su birikintisini karanlıkta titreten su damlasının iniltisinden başka-bir gürültü işitilmedi.

V

Anne

Çocuğunun patiğini görünce bir anne kalbinde uyanan düşünceler kadar lâtif dünyada başka bir şey bulunduğunu sanmam; hele bu, bayram patiği, pazarlarda veya vaftizde giyilmiş bağlarına kadar işlemeli bir patik, çocuğun onunla bir adım yürümediği bir patik ise... Böyle bir patik çok zarif ve miniminidir; onunla yürünmesi o kadar imkânsızdır ki anne ona bakınca yavrusunu görür gibi olur. Ona güler, onu öper, onunla konuşur; bir ayak hakikaten bu derece ufak olabilir mi diye kendine sorar ve çocuk yanında bulunmazsa o tatlı ve narin mahlûğu gözleri önüne koymaya minimini patik birebirdir. Onu gördüğünü sanır, onu tastamam, canlı, neşeli, nazik elleriyle, yuvarlak başı, sâf dudakları ve mavi, sakin gözleriyle görür.

Eğer mevsim kış ise çocuk orada, halı üstünde sürünmektedir; bir tabureye tırmanmaya çabalamaktadır ve anne, ateşe yaklaşmasın diye titrer. Eğer yazsa, avluda emeklemektedir; bahçede taşlar arasında otları koparır; büyük köpeklere, büyük beygirlere sâfçasına, korkmadan bakar; kabuklarla, çiçeklerle oynar ve tarhlarda kum,

yollarda toprak kümeleri bahçıvanı homurdandırır. Melteme ve saçların delişmen kıvrımlarına istiyerek vuran güneşin huzmelerine kadar etrafında her şey kendisi gibi güler, her şey pırıldar, her şey oynar; patik bütün bunları anneye gösterir ve onun kalbini eritir; ateşin bir mumu erittiği gibi...

Fakat çocuk kaybolduğu zaman, patiğin etrafında toplanan bu bin neşe, sihir ve füsun, muhabbet ve şefkat, tasviri o kadar korkunç şey olur. Minimini sırmalı patik, artık annenin kalbini ebediyen ezen bir işkence aletinden başka bir şey değildir. Titriyen yine aynı teldir, en derin, en hassas tel; fakat okşıyan bir meleğin yerini çimdiren bir iblis almıştır.

Bir sabah, Garofalo'nun[1] Descentes des Croix'larını işlediği koyu mavi göklerden birinde mayıs güneşi yükselirken Tour-Roland'da çile çıkaran kadın Grève meydanında bir tekerlek, at ve demir hırdavat gürültüsü işitti. Bu onu pek az uyandırdı, duymamak için saçlarını kulaklarına doladı ve on beş yıldan beri dizüstü durarak taptığı şeyi yine öyle seyre koyuldu. Bu patik, — evvelce de söylemiştik — onun için kâinattı. Düşüncesi bu patiğe saplanmıştı, oradan ancak öldüğü zaman çıkacaktı. Bu lâtif saten oyuncak yüzünden gökyüzüne saldığı acı bedduaları, acıklı hikâyeleri, duaları ve hıçkırıkları yalnız Roland kulesinin karanlık mahzeni bilirdi. Çok hoş ve

1 Benvenuto Tisi. Ressam 1481-1559:

çok zarif bir şey üzerine hiçbir zaman bu derece ümitsizlik yayılmamıştır.

Bu sabah, her zamandan daha şiddetli bir azaba tutulmuşa benziyordu; dışardan onun, yürekleri sızlatan yüksek ve değişmiyen bir sesle ağlayıp sızladığı işitiliyordu:

— Ey kızım! diyordu. Kızım! Zavallı sevgili minimini yavrum, seni hiç göremiyeceğim ha? Artık bitti demek. Bana daima bu iş dün oldu gibi geliyor. Allahım, Allahım, onu benden bu kadar çabuk almaktansa bana vermemek daha iyi olurdu. Çocuklarımızın kendi cismimiz olduğunu çocuğunu kaybeden bir ananın artık Allaha inanmadığını bilmiyor musun? Ah, o gün sokağa çıktığım için ne zavallıyım ben! Allahım! Allahım! Yavrumu böyle elimden alman için onu ateşimde neşeli neşeli ısıtırken, mememi emerken bana güldüğü zaman, minimini ayaklarını göğsümden dudaklarıma kadar kaldırırken bana hiç bakmamış olman lâzım. Ah, bakmış olsaydın Allahım, sevincime merhamet ederdin; kalbimde kalan son sevgiyi benden uzaklaştırmazdın! O derece sefil bir mahlûk muyum ki Allahım beni mahkûm etmezden önce gözlerini bana çeviremedin? Heyhat, heyhat! Patik burada fakat ayak nerededir? Gerisi nerede? Çocuk nerede? Kızım, kızım! Ne yaptılar seni? Allahım onu bana iade et. On beş yıl sana dua etmekten dizlerimin derisi soyuldu Allahım. Bu kadarı yetmiyor mu? Onu bana iade et, bir gün, bir saat, bir dakika; Allahım! Ve sonra beni ebediyen iblise at

Allahım! Ah, eğer eteğinin nerede süründüğünü bilseydim, bulur, orta iki elimle çengellenirdim ve çocuğu bana mutlaka iade etmen icabederdi. İşte minimini, cicipatiği; buna merhamet etmiyor musun Allahım! Bir zavallı anneyi bu on beş yıllık işkenceye nasıl mahkûm edebilirsin? İyi Meryem, Allahın iyi Meryemi! Beni kendi «Çocuk-İsa» mı benden aldılar, onu benden çaldılar, onu fundalıkta yediler, kanını içtiler, kemiklerini çiğnediler? İyi Meryem, bana merhamet et. Kızım! Kızımı isterim! Cennette olmasından bana ne? Ben sizin mülkünüzü istemiyorum, ben kızımı istiyorum. Ben bir dişi aslanım, yavru aslanımı istiyorum. Ah! Toprak üstünde kıvranacağım, taşları alnımla parçalıyacağım ve eğer çocuğumu alıkoyarsan Allahım, sana beddua edeceğim, seni lânetle. Görüyorsun ki kollarım baştan başa dişlenmiştir. Allahım! Ey Tanrı merhametin yok mu? Ah, çocuğum yanımda olsun ve beni bir güneş gibi ısıtsın da sen bana yalnız tuz ve kara ekmek ver rabbim. Heyhat, Allahım, efendim, ben iğrenç bir günahkârdan başka bir şey değilim; bana dinimi sevdiren minimini kızımdı. Onun aşkı yüzünden imanla doluydum ve onun tebessümü arasından seni göğe açılmış bir delikten bakar gibi görüyordum. Oh, yalnız bir defa, daha bir defa, bir tek defa bu patiği onun minimini pembe ayağına geçireyim. Adını takdis ederek ölürüm, iyi Rabbim! Ah, on beş yıl! Şimdi büyümüş olacaktı! Talihsiz çocuk! Ne? Doğru demek? Onu bir daha cennette bile göremiyeceğim.

Çünkü ben cennete gitmiyeceğim. Ah, ne sefalet! Patiği önümde ve hepsi bu...

Bedbaht kadın nice yıllardan beri tesellisinin ve ümitsizliğinin timsali olan patiğin üstüne atılmıştı ve ilk günkü gibi hüngür hüngür ağlamaktan içi yırtılıyordu. Zira çocuğunu kaybeden bir anne için her gün ilk gündür. Bu ıstırap ihtiyarlamaz. Matem elbiseleri örselenip aklaşabilir kalb kara kalır.

Bu sırada hücrenin önünden taze ve neşeli çocuk sesleri geçti.

Gözüne ve kulağına ne zaman bir çocuk ilişse zavallı anne mezarının en karanlık köşesine kaçardı; onları işitmemek için kafasını taşa daldırmaya çalışıyor denebilirdi. Bu sefer, tersine, sıçrıyarak doğruldu. Ve susamış gibi kulak verdi. Küçük çocuklardan biri şöyle demişti:

— Bugün Mısırlı bir kızı asacaklar da...

Anne, ağını sarsarak sineğin üstüne atılan örümcek gibi, Grève meydanına baktığını bildiğimiz pencereye koştuu. Sabit idam sehpasının yanında bir seyyar merdiven duruyordu. Ve başcellât, yağmurdan paslanan zincirleri düzeltmekle meşguldü. Etrafta birkaç kişi vardı.

Gülüşen çocuklar kafilesi uzaklaşmış bulunuyordu. Çile çıkaran kadın, gözleriyle soruşturacak bir yolcu aradı. Hücresinin yanı başında, umumi dua kitabını okuyormuş gibi bir tavır takınan, fakat demir kafesli dua kitabından ziyade zaman zaman sert ve endişeli bir göz attığı seh-

pa ile meşgul olan bir papaz gözüne ilişti. Josas başdiyakosu efendiyi tanıdı: Bir mübarek adam... Sordu:

— «Mon père», kimi asacaklar oraya?

Papaz ona baktı ve cevap vermedi; kadın sualini tekrarladı. O zaman papaz:

— Bilmiyorum! dedi.

— Bir Mısırlı kız olduğunu söyliyen çocuklar vardı orada...

— Doğru söylüyorlardı sanırım.

Bu cevabı işitince Paguette la Chântefleurie bir sırtlan kahkahası attı.

— Hemşirem! dedi, başdiyakos. Mısırlı kadınlardan çok nefret ediyorsunuz ha?

— Evet onlardan nefret ederim! diye bağırdı kadın. Onlar cadı kadınlardır, çocuk hırsızlarıdır! Çocuğumu, minimini kızımı, biricik yavrumu yediler. Artık yüreğim yok, yüreğimi yediler!

Korkunçtu. Papaz ona soğuk bir tavırla bakıyordu. Kadın devam etti:

— Hele bir tanesi var ki hepsinden çok nefret ediyorum; ona lânet ettim. Bu bir genç kızdır. Eğer anası kızımı yememiş olsaydı, şimdi onun yaşında olacaktı. Bu taze engerek ne zaman bücremin önünden geçse kanımı altüst ediyor!

— Öyle ise hemşirem, sevininiz! dedi, papaz bir mezar heykeli kadar soğuk bir tavırla. Az sonra ölümünü göreceğiniz odur.

Başı göğsüne düstü ve yavaş yavaş uzaklaştı.

Çilekeş kadın sevincinden kollarını ısırdı.

— Ben ona bunu söylemiştim! diye bağırdı. Sehpaya takılacağını söylemiştim! Teşekkür ederim, papaz efendi!

Ve penceresinin parmaklıkları önünde, saçları darmadağın, gözleri alevli, uzun zamandan beri aç olan ve yemek zamanının yaklaştığını hisseden bir dişi kurt gibi omzunu duvara çarparak geniş adımlarla dolaşmaya koyuldu.

VI

Birbirine benzemiyen üç erkek kalbi

Mamafih Phoebus ölmemişti. Böyle adamlar yedi canlı olurlar. Kıralın fevkalâde savcısı Philippe Lheulier, zavallı Esmeralda'ya «o ölüyor!» dediği zaman ya bir yanlışlıkta bulunmuştu yahut alay etmişti. Başdiyakos mahkemeye «o öldü!» diye tekrarladığı zaman doğrusu şuydu ki buna dair hiçbir şey bilmiyor, yalnız öyle sanıyor, öyle umuyor, bundan şüphe bile etmek istemiyor, ve öyle olmasını candan diliyordu. Sevdiği kadına, rakîbinin iyi haberlerini götürmek ona pek acı gelmiş olacaktı. Onun yerinde bulunan her adam böyle yapardı.

Phoebus tehlikeli bir yara almamış değildi, fakat bu yara başdiyakosun övündüğü kadar ağır olmamıştı. Devriye erlerinin onu derhal evine götürdükleri hekim, sekiz gün hayatından endişe etmiş ve bunu kendisine de Lâtin diliyle söylemişti. Ama gençlik tehlikeyi yenmiş ve sık sık görüldüğü gibi teşhislere ve tedavilere rağmen tabiat gece gündüz çalışan tabibin bütün gayretlerini boşa çıkarmış ve hastayı kurtararak, doktorla eğlenmişti. Henüz hekimin kötü şiltesi üstünde yatarken Philippe Lheulier ile ruhani divan müstan-

tiklerinin ilk sorgularına mâruz kalmıştı. Buna fena halde canı sıkılmıştı. Bu yüzden bir sabah kendini biraz iyi bulunca altın mahmuzlarını tedavi ücreti olarak hekime bırakmış ve sıvışmıştı. Fakat bundan dâva tahkikatına hiç halel gelmemişti. Bir cinayet dâvasının temiz ve kusursuz görülmüş olması o devir adliyesinin pek umurunda değildi. Elverir ki sanık asılsın, ona lâzım olan yalnız bundan ibaretti.

Şimdi, hâkimlerin elinde Esmeralda aleyhinde kâfi deliller vardı. Phoebus'ün öldüğüne de inanmışlardı; artık mesele kalmamıştı. Phoebus'e gelince, çok uzaklara kaçmış değildi. Sadece İle-de-France'da, Queue-en-Brie kışlasındaki bölüğüne gitmişti. Paristen birkaç konak ötede...

Bu muhakeme huzuruna şahsan çıkmak hiç hoşuna gitmemişti. Mahkemede gülünç bir görünüşü olacağını uzaktan uzağa hissediyordu. Esasen bütün dâvayı kavramaya zihni müsait değildi. Askerden başka bir şey olmıyan bütün askerler gibi dinsiz ve bâtıl itikatlı olan bu adam şu macerayı düşündüğü zaman keçiye, Esmeralda'ya tesadüfündeki garabete, bundan daha az acayip olmıyan bir şekilde kızın âşık olmasına ve çingeneliğini anlatmasına, nihayet kötü keşişe pek emniyetli bir gözle bakamıyordu. Bu hikâyede aşktan ziyade büyü, ihtimal bir büyücü kadın, belki de bizzat şeytanı sezer gibi oluyordu. Bu bir komediydi nihayet... Yahut, o devrin dilini kullanarak konuşursak çok zevksiz bir «mister» di ki o

bunda çok şaşkın bir rol oynuyordu: Bir hacı yatmaz ve maskara rolü. Yüzbaşı bundan çok utanıyordu; utancın o çeşidini duyuyordu ki La Fontaine'imiz bunu gayet mükemmel bir surette tarif etmiştir.

Honteux comme un renard qu'une poule aurait pris[1].

Zaten meselenin ağızdan ağıza yayılmıyacağını, mahkemede hazır bulunmazsa adının sadece söyleneceğini ve ne olursa olsun Tournelle duruşmasının dışında dal budak salmıyacağını umuyordu. Bunda hiç aldanmıyordu. O tarihte hiçbir Gazette des Tribunaux[2] yoktu ve Parisin, sayısız mahkemelerinden biri tarafından kaynatılan bir kalpazan, asılan bir büyücü kadın, yahut yakılan bir dinsiz olmadan hiçbir hafta geçmediği için ihtiyar derebeyliği Thémis'ini[3] bütün dört yol ağızlarında, çatallarda, merdivenlerde, ve teşhir direklerinde kollar çıplak, yenler kırık işini yapar. görmeye o kadar alışılmıştı ki bu gibi şeylere hemen hemen ehemmiyet verilmezdi bile... Zamanın kibar halkı köşe başından geçen mahkûmun adını ancak bilir, avam tabakası ise bu kaba ziyafetle, olsa, vaktini hoş ederdi. Bir cezanın yerine getirilmesi, caddelerde seyyar aş-

[1] Bir tavuğun yakalıyacağı bir tilki gibi mahcup.

Mahkeme haberlerini neşreden gazete.

Thérmis: Kadim Yunan adalet ilâhesi. Elinde terazi, gözü bağlı olarak temsil edilirdi.

çının mangalındaki tencere gibi, yahut kasabın bir hayvan öldürmesi gibi günlük olaylardandı. Cellât, bir nevi kasaptan başka bir şey değildi. Herhangi bir kasaptan farkı, nihayet bir parça daha katı yürekli olmasıydı. Öyle ki Phoebus, büyücü Esmeralda (yahut kendisinin dediği gibi Similar) hakkında, çingene kızın yahut kötü keşişin vurduğu hançer hakkında, (hangisinin vurmuş olması onu fazla ilgilendirmiyordu) veya mahkemenin bitmesi hakkında, zihin yormaktan çarçabuk vazgeçmişti. Fakat kalbi bu yandan boşalır boşalmaz Fleur-de-Lys'in hayali oraya dönüvermişti. Yüzbaşı Phoebus'ün kalbi, o devrin fiziği gibi[1], boşluktan korkardı. Zaten Queue-en-Brie'de oturmak çok tatsız bir şeydi. Burası nalbantlar ve elleri çatlak inek çobanı kadınlar köyü olan bu yer, büyük yolu iki kenarından yarım fersah kadar bastıran uzun bir viraneler ve üstleri samanla örtülü kulübeler dizisinden ibaretti; nihayet bir Queue (kuyruk) işte.

Fleur-de-Lys onun sondan bir evvelki alâkasıydı; güzel bir kız, hoşa gider bir dırahoma... Dolayısiyle bir sabah, tamamiyle iyileşmiş olan ve geçen iki ay içinde çingene kız vakasının bitmiş, unutulmuş olacağını tahmin eden âşık süvari, Gondelaurier konağının kapısında cakalı cakalı gem kastı. Notre-Dame'ın cümle kapısı karşısında, kilise meydanında oldukça büyük bir kalabalık toplandığına dikkat etmedi: mayıs ayında bulundu-

[1] O zamanki fizikçilerin bir düsturu: Tabiat boşluktan nefret eder.

ğunu hatırladı, herhangi bir din alayı, bir «pantecôte», bir yortu vardır sandı; atını sundurmanın halkasına bağladı, neşeli neşeli güzel nişanlısının yanına çıktı.

Kız annesiyle yalnızdı. Büyücü kız sahnesi, kızın keçisi, lânetli alfabesi ve Phoebus'ün uzun süren yoktuğu Fleur-de-Lys'in yüreğine çökmüştü. Bununla beraber yüzbaşının girdiğini görünce onu yepyeni ceketi, çok parlak kılıç kayışiyle o kadar iyi görünüşlü ve o kadar kendisine alâkalı buldu ki sevincinden yüzü pembeleşti. Asîl matmazelin kendisi de her zamankinden daha dilberdi: o harikulâde sarı saçları çok güzel örülmüştü; baştan aşağı, beyazlara çok yaraşan o gök mavi renge bürünmüştü. Bu ona Colombe'un öğrettiği bir süslenme tarzıydı ve gözlerinde, sarışınlara bir kat daha yaraşan ve sevgiden gelen bir yumuşaklık vardı Epey zamandan beri güzellik mevzuunda Queue-de-Brie'nin geveze kızlarından başka bir şey görmemiş olan Phoebus, Fleur-de-Lys'in büyüsüne tutuldu. Bu hal subayımıza öyle nezaketli ve zarif bir tavır verdi ki barış derhal kuruldu. Gene büyük koltukta oturan anne, madam de Gondelaurier bile subaya homurdadanamadı. Fleur-de-Lys'in sitemleri ise birer tatlı kumru ötüşü halinde can verdiler.

Genç kız, pencerenin yanında oturmuş, yine o Neptunus mağarasını işlemekle meşguldü. Yüzbaşı, iskemlesinin arkasına dayanmış, ayakta duruyor ve kız ona tatlı tatlı sitem ediyordu.

— İki uzun aydan beri, nerdeydiniz, ne oldunuz, ayol! Phoebus, bu sorudan biraz sıkılarak cevap verdi:

— Size yemin ederim ki bir başpiskoposun rüyasına girecek derecede güzelsiniz.

Kız gülümsemekten kendini alamadı:

— Âlâ, âlâ efendim; güzelliğimi bir kenara bırakınız ve cevap veriniz bana. Ne de güzelim ya!

— Pekâlâ, sevgilim; cevap vereyim: Kışlada vazifedeydim.

— Bu kışla nerdedir? Lûtfen söyleı misiniz? Hem niçin bana vedaa gelmediniz?

— Queue-de-Brie'de...

Phoebus, birinci sorunun, ikincisinden kaçınmasına yardımı dokunacağına seviniyordu.

— Fakat bu yer çok yakındadır efendim; nasıl oldu da beni bir defa olsun görmeye gelmediniz?

Phoebus, bu, sefer oldukça sarpa sarmıştı.

— Yani... Vazife... Hem sonra dilber, hastalanmıştım da.

— Hasta!

— Evet... Yaralı.

— Yaralı!

Zavallı kız, allak bullak olmuştu.

Phoebus kayıtsız bir tavırla:

— Oh, üzülmiyeyim! Mühim bir şey değil, bir kavga, bir kılıç yarası. Hem bundan size ne?

— Bana mı ne? diye bağırdı, Fleur-de-Lys yaş dolu gözlerini açarak. Bunu söylerken dü-

şündüğünüzü ifade etmiş olmuyorsunuz. Bu kılıç yarası nedir? Her şeyi öğrenmek isterim.

— Peki, sevimli güzel, Mahe, Fedy ile kavga ettim. Onu biliyorsunuz değil mi? Sainte-Germaine en-Lâye' deki Teğmen. İkimiz de birbirimizin dersini bir parça sıyırıverdik. Hepsi bu.

Yalancı Yüzbaşı gayet iyi biliyordu ki bir şeref meselesi bir erkeği bir kadının gözlerinde daima yükseltir. Sahi de Fleur-de-Lys şimdi onun yüzünde korku, zevk ve hayranlıkla gözlerini daldırmıştı. Ancak tamamiyle inanmış ve sinirleri yatışmış değildi.

— Elverir ki iyi tedavi edilmiş olasınız Phoebus'üm! dedi. Mahé Fedy'nizi tanımıyorum; fakat herhalde kötü bir adam olacak. Ya bu kavga neden ileri geldi?

Çok az yaratıcı bir muhayyilesi olan Phoebus, burada yiğitliğine leke sürdürmemek için ne yapacağını bilememeğe başladı.

— Oh! ne diyeyim, bilmem ki... Bir hiç, bir at, bir söz...

Ve bahsi değiştirmek için sesini yükselterek sordu:

— Fakat kilise avlusundaki bu gürültü nedir?

Pencereye yaklaştı.

— Aman Allahım! Meydanda ne çok insan var!

— Bilmem, dedi Fleur-de-Lys. Galiba daha sonra da asılmak üzere, bu sabah kilise önünde tarziye verecek bir büyücü kadın var.

Yüzbaşı Esmeralda dâvasının bittiğine o kadar çok inanıyordu ki Fleur-de-Lys'in sözlerinden pek az heycanladı, yalnız bir iki sual daha sordu:

— Büyücü kadının adı nedir?

Kız:

— Bilmiyorum dedi.

— Ya ne yaptığı söyleniyor?

Kız bu sefer de o beyaz omuzlarını kaldırdı:

— Bilmem.

— Oh! Allahım İsa! dedi annesi. Şimdi o kadar büyücü var ki onları adlarını öğrenmeden asıyorlar sanırım. Gökteki her bulutun adını bilmeğe savaşmak gibi bir şey bu. Hem bilmeyince insanın içi rahat ediyor. Hakteâlâ sicilini tutmaktadır.

Sözlerinin burasına gelince muhterem hanım ayağa kalktı ve pencereye yaklaştı:

— Aman Allah! dedi haklısınız var Phoebus. Büyük bir halk kalabalığı var. Vallahi damlara kadar çıkmışlar! Biliyor musunuz Phoebus? Bu, bana iyi zamanlarımı hatırlatıyor. Kıral yedinci Charles'in Paris'e gelişinde de bu kadar çok halk toplanmıştı. Hangi yılda olduğunu artık bilemiyorum. Bundan size bahsettiğim zaman üzerinizde köhne bir şey tesiri yapıyor değil mi? Halbuki bu hâtıralar beni gençleştiriyor: Oh! O şimdikinden pek çok kibar bir halktı. Sainte-Antoine kapısının tepe mazgallarına bile çıkmışlardı. Kıral, Kıraliçeyi terkisine almıştı ve prenseslerin arkasından bütün seniyörlerin terkilerine binmiş hanımlar geliyordu. Çok güldüğünü hatırlarım. Zira çok kısa boylu olan Amanyon de Garlande'in yanında Sir Matefelon vardı: yığınla İngiliz öldürmüş dev cüsseli bir şövalye... Çok güzeldi doğrusu. Gözde kızıllanan bayrakları ile bütün Fransa Jantiyomlarının bir alayı. Üç köşeli flâmalarını mızraklarının ucunda dalgalandıranlar da vardı, gönderlere ortalama takılmış san-

cakları olanlar da vardı. Ne bileyim ben? Meselâ Sire de Calan'nın üç köşeli filâması vardı, Jean de Châteaumor'un sancağı, Sire de Coucy'nin de... Hem onunki hepsinden daha büyük ve süslü idi; Bourbon Dukasınınki müstesna. Heyhat!. Bütün bunların bir zaman var olduğunu ve artık hiçbirisinin kalmadığını düşünmek acı bir şey...

İki âşık, sayın dulu dinlemiyorlardı. Phoebus, gelmiş, nişanlısının oturduğu iskemlenin arkalığına tekrar dayanmıştı: Fleur-de-Lys'in yakasının bütün açıklarından çapkın gözünün rahat rahat dalmasına imkân veren hoş bir yer. Bu yaka tam zamanında aralanmış bulunuyor, onun birçok gaşyedici şeyler görmesine müsaade ediyor ve nice nice başka şeyler keşfetmesine yardım ediyordu. Bu atlas pırıltılı deriden gözü kamaşarak söyleniyordu kendi kendine:

— Bir beyaz kadından başka şey nasıl sevilebilir?

İkisi de susuyorlardı. Genç kız zaman zaman ona baygın ve tatlı gözlerle bakıyordu ve ikisinin saçları ilkbahar güneşinin huzmesinde birbirine karışıyordu.

— Phoebus, dedi birdenbire Fleur-de-Lys hafifften üç ay içinde birbirimizle evleneceğiz; benden başka hiçbir kadını sevmediğine bana yemin et!

— Buna yemin ederim güzel melek! Diye cevap verdi Phoebus ve ihtiraslı gözleri, Fleur-de-Lys'i inandırmak için, sesinin samimî ahengine katıldılar. Belki bu anda kendisi de buna inanıyordu.

Bu sırada nişanlıları bu derece sıkı fıkı görmekten keyiflenen şefkatli anne, birtakım ufak tefek ev işlerine bakmak için salondan çıkmıştı. Phoebus bunu gördü ve bu yalnızlık, macerası Yüzbaşıyı öylesine ce-

saretlendirdi ki zihnine çok acaip düşünceler üşüverdi:

Fleur-de-Lys kendisini seviyordu, onun nişanlısıydı, kızla başbaşa kalmıştı; ona karşı olan eski zevki, bütün tazeliği ile değil fakat bütün ateşi ile uyanmıştı; zaten kendi buğdayından birkaç tanesini başağında iken yemek büyük bir cinayet değildir. Bu düşüncelerin onun zihninden geçip geçmediğini bilmiyorum, fakat şurası muhakkaktır ki bakışındaki ifade birdenbire Fleur-de-Lys'i korkuttu. Kız, etrafına bakındı ve annesini göremedi. Yüzü kızardı ve endişeli endişeli söylendi:

— Aman Allahım! Çok hararetim var!

— Vakit öğleye yaklaşıyor, sanırım. Diye cevap verdi Phoebus. Güneş rahatsız eder. Perdeleri kapamaktan başka çare yok.

Zavallı kız haykırdı:

— Hayır, hayır, tam aksine... Hava almak istiyorum.

Ve köpek sürüsünün kokusunu almış bir dişi geyik gibi kalktı, pencereye koştu, açtı, balkona fırladı. Phoebus az çok canı sıkılarak arkasından gitti.

Balkondan görülen Notre-Dame avlusu, bu sırada, bilindiği gibi feci ve garip bir manzara arzediyordu ki mahcup Fleur-de-Lys'in dehşetini birdenbire bir başka kalıba soktu; bitişik sokaklardan akan büyük bir kalabalık asıl meydanı dolduruyordu. Kilise avlusunu çeviren alçak duvar, eğer önüne bir sıra karakollukçu ve Kulövrin toplarını fitillemeğe hazır top nişancıları dizilmemiş olsaydı halk orayı da dolduracaktı.

Bu kargı ve fitilli silâh çiti sayesinde kilise avlusu boştu. Kapısı elbiselerine Piskoposun arması işlenmiş bir baltacı müfrezesi tarafından muhafaza edilmekte idi. Kilisenin büyük kapıları ise kapanmıştı. Bu, tepelerine kadar açılmış olan meydana bakan sayısız pencerelerle tezat teşkil ediyordu. Pencerelere binlerle baş, bir topçu parkındaki gülle yığınları gibi yığılmıştı.

Kalabalığın sathı kül rengi, pis ve toprağımsı idi. Bekledikleri manzara, şüphesiz, ahali arasında en kirli ne varsa onu çekip çıkaran cinstendi. Hiçbir şey bu sarı takkeli ve pis saçlı karınca yuvasından çıkan gürültüden daha iğrenç olamazdı. Bu kalabalık içinde feryattan çok kahkaha ve erkekten çok kadın vardı.

Arasıra kalabalığın gürültüsünü bastıran birtakım cırtlak ve çatlak sesler işitiliyordu.

— Hey Mahiet Baliffre! Kızı orada mı asacaklar?

— Sersem! Sırtında gömlekle gelecek burada tarziye verecek! Tanrı onun suratına lâtince öksürecek! Bu iş daima burada görülür, öğle vaktinde. Eğer aradığın idam sehpası ise kır boynunu, Gréve'e git!

— Sonra gideceğim!

— Söylesenize Boucanbry kadın... Günah çıkartan papazı reddettiği doğru mu?

— Öyle görünüyor Bechaigne kadın.

— Gördünüz mü ya, puta taptığı besbelli!

— Efendim, âdet böyledir. Hakkında karar kesinleşen suçluyu, saray hâkimi, hükmün infazı için, eğer bir sivil ise Paris Valisine, bir rahip ise Piskoposluk ruhanî divanına teslim ile mükelleftir.

— Size teşekkür ederim efendim.

— Aman Yarabbi! diyordu Fleur-de-Lys. Zavallı mahlûk!

Bu düşünce. ile kalabalığı seyrediyor, gözleri kederle doluyordu. Bu ayaktakımı kimselerden nişanlısı ile meşgul olan Yüzbaşı, arkasından belini sıkıştırıyordu. Yalvararak ve gülümsiyerek başını çevirdi.

— Ne olur? Bırakınız beni Phoebus, annem girerse elinizi görecek.

Bu sırada, Notre-Dame'in saati on ikiyi vurdu. Kalabalıktan bir sevinç mırıldanışı yükseldi, on ikinci darbenin son uğultusu kesilmişti ki rüzgâr altındaki dalgalar gibi bütün kafalar hep bir tarafa dönüverdi ve kaldırımdan, pencerelerden, damlardan yaman bir haykırış yükseldi:

— İşte geliyor!

Fleur-de-Lys, görmemek için gözlerini elleri ile örttü.

— Güzelim, içeri girelim mi?

— Hayır!

Dedi kız ve endişe ile kapadığı gözlerini merakla açtı.

Kuvvetli bir Norman beygiri ile çekilen ve etrafı, beyaz haçlı menekşe renkli üniformalar giyinmiş süvarilerle çevrili bir süprüntü arabası Saint-Pierre aux Boeufs sokağından meydana çıkmıştı. Devriye onbaşıları ellerindeki tomrukları şiddetle savurarak ona halk arasından yol açıyorlardı.

— Süprüntü arabasının iki yanında kara elbiselerinden ve eğer üstünde pek acemi duruşlarından kim oldukları anlaşılan birtakım adliye ve emniyet âmirleri at sürüyolardı. Üstad Jacques Charmolue bunların başında calka ile ilerliyordu.

Meş'um arabada bir genç kız oturmuş bulunuyordu. Elleri arkasında bağlı idi ve yanında Papaz yoktu. Sırtında yalnız bir gömlek vardı; uzun kara saçları (o zaman âdeti mucibince bunlar ancak sehpa altında kesilirdi). Dağınık bir halde gerdanına ve yarı açık duran omuzlarına dökülüyordu.

Bu dalgalı saçların arasından genç kızın narin yapılı köprücük kemiklerini tırmalıyan ve lâtif gerdanını dolanan kül renkli, bir karganın tüylerinden daha parlak ve sert bir urganın bir çiçek üstünde bir solucan gibi düğümlenip sarktığı görülüyordu.

Bu urganın altında yeşil boncuklarla süslü bir küçük muska pırıldıyordu. Bunu herhalde, ölüme gidenlerden hiçbir şey esirgenmediği için ona bırakmışlardı. Pencerelerdeki seyirciler süprüntü arabası içindeki çıplak bacaklarını — ki son bir kadınlık içgüdüsiyle saklamağa çalışıyordu — görebiliyorlardı.

Ayakları dibinde sımsıkı bağlanmış bir küçük keçi vardı. İyi iliştirilmemiş gömleğini dişleri ile tutuyordu, bütün gözlere böyle yarı çıplak teslim edilmiş olması bu sefaleti içinde ona bir kat daha azap veriyordu. Heyhat! Böyle ürperişler karşısında âr ve hicap duyan olmaz.

Fleur-de-Lys, şiddetle haykırdı:

— Aman ya İsa! Baksanıza güzel dost... Bu, o keçili pis çingene kızdır.

Ve, başını Phoebus'e çevirdi. Fakat gözleri süprüntü arabasına dikili kalmıştı; çok sararmıştı.

Yüzbaşı, kekeliyerek;

— Hangi keçili çingene kız, dedi.

— Nasıl? Yoksa hatırlamıyor musunuz?

— Ne demek istediğinizi anlıyamıyorum.

Bu cevabı verirken Phoebus, salona doğru bir adım attı; fakat, kıskançlığı bir zamanlar bu çingene kızı için şiddetle deprenmiş olan Fleur-de-Lys'in aklı başına gelmişti; Yüzbaşıya emniyetsizlikle dolu anlayışlı bir nazar atfetti. Şimdi, bu büyücü kadın dâvasına karışmış bir Yüzbaşıdan çok bahsedilmiş olduğunu hayal meyal hatırlıyordu;

— Neyiniz var? dedi. Bu kadın zihininizi pek karıştırdı gibi görünüyor.

Phoebus, işi alaya vurmağa çabaladı.

— Ben mi? Hiç de değil! Ha a a... sahi.

Kız hâkim bir eda ile,

— O halde, dedi. Kalınız da sonuna kadar görelim.

Talihi aksi giden Yüzbaşı, istemiye istemiye balkonda kalmağa mecbur oldu. Ona bir parça em-

niyet veren şey, mahkûmun, gözünü süprüntü arabasının içinden ayırmamasıydı.

Bu, Esmeralda'nın tam kendisiydi. Felâket ve ayıbın şu son basamağında hâlâ güzeldi. Yanakları sararıp avundu röktüğü için büyük kara gözleri bir kat daha büyük gözüküyordu. Moraran yüzü sâf ve ulvî idi Eski halinde, bir *Masaccio* Meryem'inin bir *Raphaël* Meryem'ine benzediği kadar benziyordu:

Daha zayıf daha ince, daha yağsız.

Zaten az çok değişmemiş hiçbir tarafı yoktu. Ar ve hiçap duygusundan başka tesadüfe bırakmadığı tarafı kalmamıştı. Yeis ve hayret onu çok bozmuşmuş, bitkin bir hale sokmuştu. Süprüntü arabasının her sarsılışında vücudu, ölmüş veya yorulup bitmiş bir şey gibi sıçrıyordu. Bakışında nefret ve delilik vardı. Göz bebeğinde hâlâ bir damla yaş görünüyordu. Fakat kımıldanmıyan, donmuş bir damla.

Bu sırada, meş'um atlı alay, neşeli, merakla haykırışan, halkın arasından geçmiş, süprüntü arabası kilise avlusuna girmişti. Bununla beraber, sadık bir tarihçi olmak için söylemeliyiz ki onu bu derece güzel ve bu derece bitkin görünce birçokları, en katı yürekliler, merhamet duymuşlardı.

Araba kilisenin büyük orta kapısı önünde durdu. Alay karşılıklı iki sıraya dizildi. Halk sustu. Büyük kapının iki kanadı, elem ve merasimle dolu bu sessizlik içinde, bir kaval sedası çıkararak gıcırdıyarı rezeleri üstünde kendiliklerinden döner gibi döndüler. O zaman, beyaza bürünmüş ve uzakta, büyük mihrap üstündeki birkaç titrek mumla karanlığı pek az giderilmiş, derin ve karanlık kilise, ışıkla göz kamaştıran

meydanın ortasında ağzını açmış bir mağara gibi bütün uzunluğu ile görüldü. Ta dipte, mihrabın loş luklarında kubbeden zemine sarkan bir siyah kumaş üstünde kabaran çok büyük bir gümüş salip farkediliyordu. Kubbe altındaki bütün dehlizler ıssızdı. Yalnız, uzakta, muganniler mahallinin sıralarında birkaç Papaz başı hayal meyal görülüyordu ve büyük kapının açıldığı anda kiliseden hüzünlü, ölüm mezamirinin paraçalarını mahkûmun başına dalga dalga atar gibi hep aynı perdeden çıkan, sert ve keskin bir ilâhi sesi yükseldi:

"... *Non Timebo Millia Populi Circumdantis me: exsurge, Domine; Salvam me fac, deus!*

"... *Salvum me Fac, deus, quoniam intraverunt Aquoe Usque ad animam neam.*

"... *İnfixus sum in Limo Profundi; et Non est Substantia*[1]...

Aynı zamanda bir başka ses, korodan ayrı büyük mihrabın basamağı üstünde şu keder verici takdis duasını teganni ediyordu:

Qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam oeternam et in juducium non venit; sed transit a morte in vitam[2]."

[1] "Etrafımı çeviren binlerce halktan ürkmiyeceğim: Uyan Allahım, kurtar beni ya Rab!"

"Kurtlar beni ya Rab, zira sular ruhuma kadar nüfuz etti."

"Bataklığın en derinine dalmışım ve tutunacak hiçbir şey yoktur."

[2] "Kim sözümü dinlerse bana iman eder ve bana gelirse ebedi hayata kavuşur ve kıyamet gününde muhakeme edilmez, ölümden hayata intikal eder."

Karanlıklarda kaybolmuş birkaç ihtiyarın uzaktan, ilkbaharın serin havası ile okşanan, güneşe garkolmuş şu gençlik ve hayat dolu güzel mahlûk için teganni ettikleri bu ilâhi, ölüm âyini idi.

Halk, huşu ile dinliyordu.

Talihsiz kız ürkmüş, görme hassasını ve zihnini kilisenin karanlıklarında kaybetmiş gibi idi. Kanı çekilmiş dudakları, dua okuyormuş gibi kıpırdanıyordu, ve cellât muavini, süprüntü arabasından inmesine yardım için yaklaştığı zaman onun zayıf bir sesle şu kelimeyi tekrarladığını duydu:

Phoebus.

Ellerini çözdüler ve onu, ayakları çözülünce kendisini hür hissettiği için meliyen keçisi ile birlikte indirdiler, sert kaldırım üstünde kilisenin cümle kapısına çıkan merdivene kadar yalınayak yürüttüler. Boynundaki urgan arkasında sürünüyordu; bu, sanki peşi sıra gelen bir sâlip ve bir mum dizisi harekete geldi. Alaca bulaca elbiseli İsviçreli baltacıların sesleri duyuldu; az sonra ilâhi söyliyerek mahkûme doğru ağır ağır gelen sırma kaftanlı ipek gömlekli uzun bir Papaz alayı, gözleri önünde belirdi. Fakat onun gözleri, hepsinin önünde, altın salibi taşıyanın hemen arkasında yürüyene takıldı.

— Ah!, dedi, hafif sesle, ürpererek. Yine o! Papaz

Filvaki bu, Başdiyakostu. Solunda muganni muavini ve sağında, elinde merasim duasını tutan Başmuganni vardı. Başı dik, gözleri sabit ve açık, kuvvetli bir sesle teganni ederek ilerliyordu:

"De ventre infericlamavi, et exaudisti vocem meam,

"Et projecisti me in profundum in corde maris, et flumen circumdeditme[1]."

Üzerine kara haç çizilmiş gümüş kaftanı ile, yüksek Gotik kapının altında tamamiyle belirdiği anda o kadar sararmıştı ki kalabalık arasında birçokları onun, koru mahallindeki makber taşları üzerine diz çökmüş Piskopos heykellerinden birinin doğrulduğunu ve ölmek üzere bulunanı mezarın eşiğinde karşıladığını sandılar.

Kız, daha az sararmış ve daha az heykelleşmiş olmıyan kız, eline yakılmış ağır bir mum tutuşturulduğunu ancak görebilmişti. Tarziyenin meş'um metnini okuyan kâtibin ince ve keskin sesini duymamıştı. Ona "âmin!" diye mukabele etmesini söyledikleri zaman "âmin!" deyivermişti. Kendisine bir parça canlılık ve kuvvet iade edebilmek için, Papazın, muhafızlarına uzaklaşmalarını işaret etmesi ve tek başına ona doğru ilerlemesi lâzım gelmişti:

O zaman kanının başında kaynadığını hissetti ve çoktan uyuşmuş, soğumuş olan bu ruhta bir istikrah artığı alevlendi.

Başdiyakos, kıza yavaş yavaş yaklaştı; Kız, felâketinin bu en aşırı derecesinde bile, çıplak vücudu üzerinde onun, şehvet, kıskançlık ve arzu kıvılcımları saçan bakışlarını duydu. Sonra Papaz yüksek sesle:

— Genç kız, dedi. Günah ve hatalarınızın affını Allahtan dilediniz mi?

Onun kulağına eğildi ve ilâve etti hafif sesle;

[1] Cehennemin göbeğinden nidalar geliyordu ve uzaktan benim sesimi işittiniz ve beni denizin ortasında derine fırlattınız ve nehir etrafını sarıyordu.

— Beni istiyor musun? Hâlâ seni kurtarabilirim.

(Seyredenler, mahkûmun son itiraflarını dinlediğini sanıyorlardı).

Kız ona dik dik baktı:

— Defol İblis! Yahut seni ele veririm!

Papaz korkunç bir gülümseyişle gülümsemeğe başladı:

— Sana inanmazlar! Bir cinayete bir rezalet katmaktan başka bir şey yapamazsın. Çabuk cevap ver! Beni istiyor musun?

— Phoebus'mi ne yaptın?

— Öldü! dedi. Papaz,

Bu sırada sefil Başdiyakos, ihtiyari dışında olarak başını kaldırdı ve meydanın öbür ucunda, Gondelaurier konağının balkonunda, Fleur-de-Lys'in yanında Yüzbaşının ayakta durduğunu gördü. Sallandı, gözlerini uğuşturdu. Tekrar baktı, bir beddua mırıldandı ve yüzünün bütün çizgileri şiddetle gerildi.

— Öyle ise,öl! dedi dişleri arasından. Hiç kimse seni elde edemiyecek.

Ve, elini Mısırlı kızın üstüne kaldırarak ölümlü bir sesle haykırdı:

— *I nunc, anima anceps, et sit tibi Deus misericors*[1]*!*

Bu, şu hazin merasime nihayet veren korkunç formüldü. Bu, Papazın cellâtla mutabık kaldığına işaretti.

Halk dizüstü geldi.

[1] "Şimdi git iki yüzlü ruh ve Allahın rahmetini taleb et!"

Cümle kapısının sivri kemeri altında kalan papazlar;

— Kyrie eleison! dediler.

Halk çalkanan bir denizin şıpırtısı gibi bütün başlar üstünde dolaşan o mırıldanışla tekrarladı:

— Kyrie, eleison!

— Amen, dedi Başdiyakos.

Sırtını mahkûma çevirdi; başı yine göğsüne düştü, kolları çaprazlandı. Papazlar alayına tekrar katıldı ve biran sonra onun salibi ile, mumlar ve sırmalı kaftanlarla, katedralin sisli kemer kubbeleri altında gözden kaybolduğu görüldü; ve çınlıyan sesi, koro mahallinde bu ümitsizlik âyetini teganni ederek derece derece söndü:

"... *Omnes gurgites tui et fluctus tui super me transierunt*[1]!

Yine bir anda İsviçre baltacılarının demirli saplarından çıkan ve kilise dehlizlerinin sütun sıraları arasında gittikçe işitilmez olan fâsılalı akisler, mahkûmun son saatini vuran bir çalar saat tokmağı tesiri yapıyordu.

Bu sırada Notre-Dame kapıları açık kalmıştı; boş, kederli, mâtemli, mumsuz ve sessiz kilisenin içi görülüyordu.

Mahkûm kendisine yapılacak muameleyi bekliyerek yerinde hareketsiz duruyordu. Kamçılı çavuşlardan birinin, üstat Charmolue'ya vaziyeti bildirmesi icabetti. O, bu sahnenin devam ettiği müddetçe büyük

[1] Senin her dalğan ve her denizin üzerinden geçiyor.

cümle kapısının oymalarını tetkika koyulmuştu. Bu oymalar bazılarına göre İbrahim'in oğlunu kurban edişini, bazılarına göre de melek ile güneşi, çalı demeti ile ateşi, İbrahim ile simyageri temsil ederek bir "hacerî felsefî" ameliyesini tasvir etmekte idi.

Onu bu temaşasından ayırmak için oldukça zahmet çekildi; fakat nihayet başını çevirdi ve yaptığı bir işaret üzerine sarılar giymiş iki adam, yani cellâdın muavinleri, ellerini tekrar bağlamak için Mısırlı kıza yaklaştılar.

Bedbaht kız, meş'um süprüntü arabasına tekrar binip son menziline doğru yollanacağı anda, belki hayatın birtakım acı nedametlerine tutulmuştu. Yaşsız ve kızarmış gözlerini göğe doğru, güneşe doğru, şurarada burada mavi trapezler ve üçgenlerle bölünmüş bulutlara doğru kaldırdı; sonra gözlerini etrafına, toprağa, kalabalığa, evlere indirdi. Ve, sarı elbiseli adam dirseklerini bağlarken birdenbire dehşetle bağırdı... Bir sevinç haykırışı. O balkonda, orada, meydanın köşesinde. Onu görmüştü; o, dostu, efendisi, Phoebus, hayatının bir başka tecellisi.

Hâkim yalan söylemişti! Papaz yalan söylemişti! Bu tam kendisiydi, bundan şüphe edemezdi; oradaydı, güzel ve canlı, parlak üniformasını giymiş, başında tüy, yanında kılıç, orada!

— Phoebus! dedi bağırdı. Phoebus'üm!

Aşk ve füsun ile titriyen kollarını ona doğru uzatmak istedi, fakat bu kollar bağlanmıştı, uzatamadı.

O zaman Yüzbaşının kaşlarını çattığını, ona dayanan bir genç kızın kendisine hararetle dudak

bükerek kızgın gözlerle baktığını gördü; sonra Phoebus, duyamadığı birkaç kelime söyledi ve ikisi de balkonun arkalarından kapanan boyalı camlı kapısında süratle gözden silindiler. Kendini kaybetmiş bir halde;

— Phoebus! diye haykırdı. Sen buna inanıyor musun?

Hâdisedeki gayri tabiiliği anlamıştı. Onu Phoebus'de Châteaupers'in şahsında cinayet işlemiş olmakla mahkûm ettiklerini hatırlıyordu. O ana kadar her şeye tahammül etmişti. Fakat bu son darbe çok yamandı. Kaldırım üstüne hareketsiz düştü.

— Haydi, dedi Charmolue. Onu süprüntü arabasına götürünüz ve... Bitirelim artık!

Henüz hiç kimse, cümle kapısının hemen sivri kemeri üstünde işlenmiş olan Kıral statüleri galerisinde, yarısı kırmızı yarısı menekşe renkli elbiseli olmasa katedralin uzun damlalıklarının altı asırdan beri çenelerinden su püskürdüğü şu taş devlerden biri sanılabilecek derecede uzamış bir boyunla, o derece biçimsiz bir suratla ve öyle bir sükûnetle o ana kadar her şeyi tetkik etmiş olan acayip bir seyircinin farkına varmamıştı. Öğleden beri Notre-Dame cümle kapısı önünde cereyan eden şeylerden hiçbiri bu seyircinin gözünden kaçmamıştı. Ve ilk saniyelerden itibaren, onu kollamak henüz hiç kimsenin aklına gelmeden, galerinin küçük sütunlarından birine düğümlü bir kalın urganı sağlamca bağlamıştı. Bu urganın ucu, aşağıda sahanlığa sürünüyordu. Bunu yapınca rahat rahat bakmağa ve zaman zaman önünden bir serçe geçince ıslık çalmağa koyulmuştu.

Cellâdın muavinleri, Charmolue'nün tembel tembel verdiği emri icraya hazırlanırken galerinin korkuluğunu geçip ayakları, dizleri, ve elleri ile ipi kavradı; sonra onun, bir camdan kayan bir yağmur damlası gibi binanın cephesinden aktığı, damdan düşmüş bir kedi sürati ile iki cellâda doğru koştuğu, iki kocaman yumrukla onları yere serdiği, bebeğini kaldıran bir çocuk gibi onu tek elle kavradığı, genç kızı başının üstüne kadırarak ve korkunç bir sesle haykırarak bir hamlede kilisenin içine kadar sıçradığı görüldü!

— Sığınak!

Bu öyle bir süratle olmuştu ki gece olsaydı bütün ayrıntıları ile tek şimşeğin ışığında görülebilirdi.

— Sığınak! Sığınak! diye tekrarladı halk.

Ve, onbin elin birbirine çarpışı, Quasimodo'nun tek gözünü neşe ve gururla ışıldattı.

Bu sarsıntı, mahkûmun aklını başına getirdi. Göz kapaklarını kaldırdı, Quasimodo'ya baktı, sonra kurtarıcısından korkmuş gibi birdenbire kapadı.

Charmolue, cellâtlar ve bütün resmi alay hayretle bakakalmışlardı. Gerçekten, Notre-Dame duvarları içinde mahkûmeye el sürülemezdi.

Katedral bir iltica yeriydi. Eşiği üstünde bütün insan adaleti nihayet bulurdu.

Quasimodo, büyük cümle kapısının altında durmuştu. Geniş ayakları kilisenin taş zemini üstünde ağır Lâtin filpayeleri kadar sağlama benziyordu. Bol saçlı kafası aslanların kafaları gibi omuzlarına gömülüyordu ki onların da yelleri vardır ve boyunları yoktur. Nasırlı elleri üstünde, her tarafı titriyen genç kızı beyaz bir örtü gibi tutuyordu; fakat onu o derece

özenle tutuyordu ki kırmaktan yahut soldurmaktan ürker gibiydi. Bunun nazik, lezzetli ve kıymetli, kendi ellerinden başka eller için yapılmış bir şey olduğunu hissettiği söylenebilirdi. Zaman zaman ona dokunmağa, hattâ üstüne solumağa bile cüret edemiyormuş gibi bir tavır takınıyordu. Sonra birdenbire onu kucaklayıp kolları arasında, şişkin adaleli göğsünde malı gibi, hazinesi gibi, bir çocuğun annesinin yapacağı gibi sıkıyordu. O gnome gözü kıza eğilmiş, onu sevgi ve şefkate, hüzün ve merhamete garkediyor, sonra birdenbire şimşekler çakarak etrafı süzüyordu. O zaman kadınlar gülüyorlar ve ağlıyorlardı, kalabalık neşe ve heyecanından tepiniyordu, zira bu anda Quasimodo hakikaten güzelleşiyordu.

Güzeldi; o, bu öksüz, bu bulunmuş çocuk, bu iğrenilen şey, kendini şevketli ve kudretli hissediyordu; tardedilmiş olduğu bu cemiyete, işlerine bu kadar kudretle müdahale ettiği cemiyete, avını elinden aldığı bu insan adaletine, geviş getirmeğe, boşu boşuna avurt oynatmağa mecbur ettiği şu kaplanlara, şu seyislere, şu hâkimlere, bu cellâtlara, hemen şimdi yere serdiği Kıralın bütün şu kuvvetine, o hakir, Allah kudreti ile cepheden bakıyordu.

Ve sonra, bu derece biçimsiz bir mahlûktan bu kadar bedbaht bir mahlûk üzerine düşen bu himaye, ölüme mahkûm bir kadının Quasimodo tarafından kurtarılması, dokunaklı bir şeydi. Tabiat ile cemiyetin iki aşırı sefaleti birbirine temas ediyor, birbirine yardım ediyordu.

Bu sırada, birkaç zafer dakikasından sonra Quasimodo, yükü ile birlikte ve sert bir tavırla kilise-

ye dalıvermişti. Bütün yiğitliklerin âşıkı olan halk, alkışlarından bu kadar çabuk ayrılmış olmasına teessüf ederek boş dehlizlerde gözleri ile onu arıyordu. Birdenbire onun Fransa Kıralları galerisinin bir ucunda tekrar belirdiği görüdü; Quasimodo buradan, ganimetini başı üstünde tutarak, bağırarak ve bir deli gibi koşarak geçti:

— Sığınak!

Halk yeniden bir alkış halinde gürledi. O, galeriyi geçince tekrar kilisenin içine daldı. Bir an sonra, Mısırı kız daima kolları arasında olduğu halde daima çılgınca koşarak ve daima bağırarak üst sahanlıkta belirdi:

— Sığınak!

Ve halk yine alkışladı. Nihayet, Bourdon[1] kulesinin tepesinde bir üçüncü defa daha göründü; orada, kurtardığı kızla beraber ve bütün şehre gurur vererek yükseliyor gibiydi, ve gürliyen sesi o kadar ender işidilen ve kendisinin hiç işitilmediği bu ses, bulutlara kadar ulaşan bir şiddetle üç defa tekrarladı:

— Sığınak! Sığınak! Sığınak!

Bir taraftan da halk;

— Noël! Noël! diye bağırıyordu.

Ve bu muazzam alkış tufanı öbür kıyıda Gréve meydanını dolduran kalabalığı ve gözlerini sehpadan ayırmaksızın bekliyen çilekeş kadını hayretten hayrete düşürüyordu.

[1] Notre-Dame'in en büyük çanı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

I

HUMMA

Bedbaht başdiyakosun Mısırlı kızı yakaladığı ve kendisinin de tutulduğu meş'um kemendi mânevi oğlu hoyratça keserken Claude Frollo, Notre-Dame'da değildi.

Elbise değiştirme yerine girince dantelâlı merasim gömleğini, sırmalı haydarisini ve atkısını, hayrete düşen çömez papazın elleri arasına fırlatmış ve manastırın arka kapısından kaçmıştı. Terrain kayıkçılarından birinden kendisini Seine nehrinin sol kıyısına geçirmesini istemiş ve nereye gideceğini bildirmiyerek, büyücü kadının sararmış, şaşkın, güpe gündüz salıverilip bir çocuk sürüsü tarafından takibedilen bir gece kuşundan daha vahşi, daha kör, daha heyecanlı bir halde asılışını görmek için "hâlâ zamanında ulaşmak" ümidiyle Saint Michel köprüsüne doğru neşe ile koşuşan kadın ve erkek kafilelerine her adımda raslıyarak Üniversite'nin inişli yokuşlu sokaklarına dalmıştı. Artık nerede olduğunu, ne düşündüğünü, rüya görüp görmediğini bilmiyordu. Her sokağa tesadüfen dalarak, hiçbirini seçmeden, yalnız daima Grève tarafından, arkasında

olduğunu müphem bir surette hissettiği o korkunç Grève meydanı sanki kendisini itiyormuş gibi, yürüyor, koşuyordu.

Böylece Sainte-Geneviève dağını geçti ve nihayet, Saint-Victor kapısı tarikiyle şehirden çıktı.

Başını çevirip Üniversitenin kuleli surlarını ve sur dışındaki mahallenin seyrek evlerini gördüğü müddetçe kaçmağa devam etti, fakat nihayet bir toprak kıvrımının bu iğrenç Parisi tamamiyle gözünden kaybettiği zaman, yüz fersah ötede tarlalarda, bir çölde bulunduğuna inanabildiği zaman durdu ve yaşadığını sanır gibi oldu. Bunun üzerine zihnine korkunç fikirler üşüştü. Ruhunu apaçık gördü ve titredi. Mahvettiği ve elinden kaçırdığı o talihsiz kızı düşündü. Mukadderatını talihlerine takibettirdiği iki çapraşık yol üzerinde, birini diğerine amansızca ezdirdiği kavuşak noktasına kadar vahşî bir göz gezdirdi. Ebedî antların çılgınlığını, iffet ve hicabın, bilginin, dinin, faziletin boşluğunu, Allahın lüzumsuzluğunu düşündü. Açıkça kötü düşüncelere daldı ve bu düşüncelere dalmakta devam ettikçe içinde bir iblisin kahkahalarla güldüğünü hissetti ve ruhunu böyle kazarak tabiatın orada ihtiraslara ne geniş bir yer hazırlamış olduğunu gördüğü zaman daha acı bir tarzda büyük altından güldü. Kalbinin derinliğinde bütün kinini bütün kötülüğünü harekete getirdi ve bir hastayı muayene eden bir hekimin soğuk göz atışı ile bu kinin, bu kötülüğün, içine fesat karıştırılmış, aşktan başka bir şey olmadığını ve aşkın, insandaki bu bütün faziletler kaynağının bir papaz kalbinde korkunç şeylere inkilâbettiğini ve kendi yapısında bir adamın papaz olunca şeytan olduğunu anladı.

O zaman müthiş bir kahkaha attı ve birdenbire, meç'um ihtirasın, birisi için ancak sehpaya ve diğeri için cehenneme müncer olan bu kemirici, zehirli, kinli, amansız aşkın en feci tarafını görerek sarardı:

Kız mahkûm, erkek melûn.

Ve sonra Phoebus'un hayatta olduğunu düşünürken tekrar güldü. Yüzbaşı her şeye rağmen yaşıyordu; keyfi yerinde ve memnundu; her zamankinden daha güzel bir ceketi ve eskisinin asıldığını görmeğe götürtürdüğü yeni bir metresi vardı. Ölümünü istediği canlı mahlûklardan Mısırlı kızın, kin duymadığı tek insanın elinden kurtulamıyan biricik hedef olduğunu düşündüğü zaman bıyık altından gülüşü bir kat daha arttı. O zaman yüzbaşıyı bırakıp halkı düşündü, tuhaf ve garip bir kıskançlığa tutuldu. Halkın da, bütün halkın da sevdiği kadını gömlekle hemen hemen çıplak olarak görmüş olduğunu düşündü. Şeklinin karanlıkta tarafından sadece sezilmesini kendisi için en yüksek saat bildiği bu kadının güpegündüz, öğle ortasında, bir şehvet gecesi kıyafeti ile bütün bir halka teslim edilmiş olduğunu düşünerek kollarını ısırdı. Bütün bu kıymeti bilinmemiş, kirletilmiş, soyulmuş, ebediyen terzil edilmiş aşk sırlarına kudura kudura ağladı. Bu iyi ilişkilerinmemiş gömlekte kaç murdar bakışın aradığını bulmuş olduğunu düşünerek, bu güzel kızın, bu kız oğlan kız leylâkın, dudaklarını ancak titriyerek yaklaştırmağa cüret edebildiği bu iffet ve lezzet ile yontulmuş güzelin bir nevi umumi karavana haline sokulmuş olduğunu, Paristeki en iğrenç ayaktakımının, hırsızların, dilencilerin, uşakların ondan hayâsız, rezil, ahlâksız bir zevk

içmeye birlikte geldiklerini tasavvur ederek kudura kudura ağladı.

Ve eğer kız çingene olmasaydı ve o papaz olmasaydı, eğer Phoebus olmasaydı ve kız onu sevmeseydi o zaman yeryüzünde bulabileceği saadeti zihninde canlandırmağa çalışınca, kendisine de bir sükûnet ve aşk hayatının müyesser olabileceğini, bu anda dünyanın şurasında burasında, portakal ağaçları altında su kenarlarında, bir grup karşısında, yıldızlı bir gecede uzun konuşmalara dalmış mesut çiftler bulunduğunu; Allah istemiş olsaydı onun da bu hayır dua almış çiftlerden olabileceğini tahayyül edince yüreği sevgi, şefkat ve ümitsizlikle eriyordu.

O, kızı felâkete sürüklemişti! İşte bu sabit fikir, ardı arası kesilmeden geliyor, ona işkence ediyor, beynini kemiriyor ve bağırsaklarını deşiyordu.

Pişman değildi, nedamet getirmiyordu, bütün yaptıklarını tekrar yapmağa hazırdı; Esmeralda'yı yüzbaşının kolları arasında görmektense cellâdın elinde görmeği tercih ediyordu.

Fakat azap çekiyordu; o derece azap çekiyordu ki beyazlanıp beyazlanmadıklarını anlamak çin saçlarını ikide bir avuç avuç yoluyordu. Bu buhranlı dakikaları içinde bir an oldu ki sabahleyin gördüğü iğrenç zincirin demir ilmiğini o çok narin ve zarif boyuna dolayıp sıktığı an bu andır sandı. Bu düşünce, derisinin bütün deliklerinden ter fışkırdı. Bir başka an oldu ki kendi haline şeytancasına gülmekle beraber ilk gün gördüğü gibi canlı, endişesiz, neşeli, süslü, rakseder, kanatlanmış, ahenkli Esmeralda'yı gömlekle ve boynunda urgan, çıplak ayaklarıyle sehpanın

kaba merdivenini yavaş yavaş çıkan son gün Esmeralda'sı ile aynı zamanda gözleri önüne getirdi; bu iki tabloyu öyle bir tarzda tasavvur eyledi ki korkunç bir hay'kırış çıktı ağzından.

Bu ümitsizlik kasırgası ruhunda her şeyi allak bullak eder, kırar, koparır, eğer, kökünden sökerken etrafını saran tabiata baktı. Ayakları ucunda, birkaç tavuk çalılıkları gagalıyarak çöplemiyordu; mineli donuzlan böcekleri güneşte koşuşuyorlardı, başı üstünde koyu açık kül renginde birkaç bulut kafilesi mavi bir gökte kaçışıyordu; ufukta, Saint-Victor manastırının, arduvazdan bir dikili taşı andıran sivrisi tepenin kavsini deliyordu ve Copeaux tepeciğinin değirmencisi değirmeninin dönen çalışkan kanadlarına ıslık çalarak bakıyordu. Etrafında bin şekilde beliren bu faal, teşkilâtlı, sakin hayat onu rahatsız etti, tekrar kaçmağa başladı. Böylece akşama kadar tarlalar arasında koştu. Tabiattan, hayattan, kendi kendisinden, insandan, Allahtan, her şeyden bu kaçış bütün gün sürdü. Bazan yüzükoyun kendini yere atıyor ve taze başakları tırnakları ile yoluyordu. Bazan ıssız bir köy yolunda duruyordu; zihni o derece tahammül edilmez bir hal almıştı ki başını iki eli ile tutuyor ve kaldırıma fırlatıp kırmak için omuzları arasından koparmak istiyordu.

Güneş ufka yaklaşmak üzere iken kendini yeniden dinledi ve hemen hemen delirmiş buldu. Mısırlı kızı kurtarmak ümit ve arzusunu kaybettiği andan beri ruhunda devam eden fırtına, bu fırtına şuurunda bir tek sağlam fikir, ayakta duran bir tek düşünce bırakmamıştı. Hemen hemen tamamiyle tahrip edilmiş olan

muhakemesi orada yere serilmişti· Zihninde vuzuhunu kaybetmiş yalnız iki hayal kalmıştı:

Esmeralda kız ve idam sehpası.

Başka her şey kararmıştı. Birbirine yaklaşan bu iki hayal korkunç bir küme yapıyordu. Kendisinde dikkat ve düşünce namına ne kalmışsa onu bu kümeye ne kadar dikerse kızla sehpanın inanılmaz bir tenasüp ile o derece büyüdüğünü görüyordu:

Kız zarafetle, füsun ile, güzellik ve nur ile, öteki korkunçlukla...

Öylesine ki en nihayet Esmeralda ona bir yıldız gibi ve sehpa, bir deri bir kemik kalmış kocaman bir kol gibi göründü.

Dikkate değer bir şey de şudur ki bütün bu buhran sırasında ona ölmek gibi vakarlı bir fikir gelmedi. Bu sefil ruh böyle idi işte.

Hayata saplanıyordu. Kimbilir, belki de arkasında hakikaten cehennemi görüyordu.

Bu sırada güneş gittikçe ufka yaklaşıyordu. İçinde hâlâ mevcut olan canlı mahlûk, müphem bir suretle, geriye dönmeyi düşündü. Paristen çok uzakta bulunduğunu sanıyordu; fakat cihetini tâyin edince Üniversite surlarını ancak kıvrılmış olduğunu gördü. Saint-Sulpice'in sivri kulesi ile Saint-Germain des Prés'nin üç yüksek kulesinin uçları ufku aşıyordu. Bu tarafa doğru yürüdü. Saint-Germain'in mazgallı istihkâmları etrafında manastır Başpapazının silâhlı adamları tarafından ikide bir tekrarlanan "kim o?" ları duyduğu zaman, manastır değirmeni ile köy hastanesi arasında gözüne ilişen bir patikaya saptı ve birkaç saniye sonra kendini Pré-au-Clercs çayırının ke-

narında buldu· Bu çayır, gece gündüz sahne olduğu gürültüler ve patırtılarla meşhurdu. Burası zavallı Saint-Germain keşişlerinin *Hydre*'i idi:

Quot monachis santi-Germani pratensis .hydra fuit, clericis nova semper dissidiorum capita suscitantibus[1].

Başdiyakos burada birine raslamaktan korktu; bütün insan yüzlerinden ürküyordu; Üniversiteden, Saint-Germain köyünden sakınmıştı; sokaklara çok geç olmadan girmemek istiyordu. Pré-aux-Clercs boyunca yürüdü, çayın Dieu-Neuf'ten ayıran tenha patikaya saptı ve nihayet su kenarına ulaştı. Orada, don Claude birkaç Paris mangırına kendisini Cité diline kadar nehirde götürecek bir sandalcı buldu. Bu adam onu, okurun evvelce Gringoire'in hulyaya daldığını gördüğü metruk toprak dili üzerine bıraktı ki Kıral bahçelerinin ötesinde Passeur-aux-Vaches adasına muvazi olarak uzanıyordu.

Sandalın biteviye aynı tarzda sallanışı ve suyun şırıltısı bedbaht Claude'u az çok uyuşturmuştu. Sandalcı uzaklaşınca kumsalda, önüne bakarak ahmak ahmak dura kaldı. Eşyayı, her şeyi kendisi için bir kâbus haline sokan büyültücü dalgalanışlar arasından seçebiliyordu. Bir büyük acının yorgunluğundan böyle bir teessürü hâsıl olması nadir değildir.

Güneş, yüksek nesle kulesi arkasında batmıştı. Gök beyazdı, nehrin suyu beyazdı, bu iki beyazlık arasında Seine'in sol kıyısı — ki gözlerini oraya dikmiş-

[1] Bu çayır Saint Germain rahiplerinin yedi başlı belâsıydı. Genç kâtiplerle talebelerin vesairenin daima gürültü ve kavgalarına sahne oluyordu.

ti — karanlık bir yığıntı yapıyor ve uzaklaştıkça inceleşerek ufkun sislerine kara bir ok gibi dalıyordu.

Bu yığıntı, evlerle dolu idi ki bunların ancak suyun ve gökün parlak sathında zifiri bir kabartı yapan karainlık silûetleri fark edilebiliyordu. Şurada burada pencereler, köz ateşler gibi pırıldamağa başlıyordu. Gökle nehrin, bu mevkide çok geniş olan iki beyaz örtüsü arasında bu muazzam obeliskin böyle ücra kalışı don Claude üzerinde acayip bir tesir yaptı: Strazburg çan kulesinin dibinde sırtüstü toprağa uzanıp kocaman sivri kulenin, başı ucunda, gurup loşluklarına dalışına bakacak bir adamın duyacağı şeyle mukayese edilebilir bir tesir.. Yalnız burada ayakta olan don Claude ve yatan obeliskti; fakat nehir, semayı alaşağı ederek uçurumu ayakları altına serdiğinden engin kıyı tıpkı bir katedral oku gibi cüretle boşluğa atılıyordu ve, aynı intibaı veriyordu.

Bu izlenimin garip ve çok derin bir tarafı da vardı, bu, hakikaten Strazburg çan kulesi idi, fakat iki fersah yüksek bir Strazburg çan kulesi acayip, dev gibi, ucsuz bucaksız bir şey; hiçbir insan gözünün görmediği tarzda bir bina; bir bâbil kulesi. Evlerin ocakları, surların mazgalları, damların yontulmuş sivri çatıları, Augustinler kilisesinin sivri kulesi, Mesle kalesi, kocaman obeliskin profilini kertikliyen bütün bu çıkıntılar, gözde, karmakarışık ve fantastik bir heykeltraşının oymalarını garip bir surette oynatarak hulyayı genişletiyordu.

Claude daldığı serap ve hayal âleminde cehennemin çan kulesini gördüğünü, canlı, yaşıyan gözleri ile gördüğünü sandı; korkunç kulenin bütün yükseklik-

lerinden yayılan bir ışık ona içindeki muazzam fırının bir ağzı gibi göründü ve bundan çıkan seslerle gürültüleri bin haykırış ve hırıltı sandı. O zaman korktu, daha fazla duymamak için elleri ile kulaklarını tıkadı, görmemek için arkasını döndü ve korkunç hayalden geniş adımlarla uzaklaştı.

Fakat hayal kendisinde idi.

Tekrar sokaklara karışınca, dükkân, tamekân ışıklarının ışığında sürünüp geçtiği yolcular ona etrafında durmadan dolaşan tayfalarmış gibi görünüyordu. Kulağına garip gürültüler geliyordu; harikulâde hulyalar zihnini bulandırıyordu. Ne evleri ne kaldırımı, ne yük arabalarını, ne de erkekleri ve kadınları görüyordu; fakat kenarlarından birbiri içine giren bir ne oldukları belli olmıyan şeyler karmakarışıklığı görüyordu.

Barillerie sokağının köşesinde bir bakkal dükkânı vardı ki ne zamandan kaldığı bilinmiyen bir âdete göre saçağı, rüzgârda kastenyet sesleri çıkararak birbirine çarpan ve tahta mumlar dizili bir tekerlek avizeyi andıran şu teneke çemberlerle çepeçevre bezenmişti. Montfanconda sallanan iskeletlerin karanlıkta çarpıştıklarını işittiğini sandı.

— Oh, diye mırıldandı, gece rüzgârı onları birbirine itiyor ve zincirlerinin şıngırtısını, kemiklerinin çıtırtısına karıştırıyor. Kız belki oradadır, onlar arasındadır.

Çılgın gibiydi; nereye gideceğini bilemedi; birkaç adım sonra kendini Saint-Michel köprüsü üstünde buldu. Orada, bir zemin katı penceresinde ışık vardı; yaklaştı; çatlak bir camdan bir iğrenç bir salon gördü ki zihninde bulanık bir hâtıra uyandırdı. Cılız bir kan-

dilin iyice aydınlatamadığı bu salonda neşeli yüzlü, taze ve sarışın bir genç vardı ki ağız dolusu kahkahalar savurarak son derece hayâsızca süslenmiş bir genç kızı kucaklayıp öpüyordu ve kandilin yanında iplik bükerek titrek sesle şarkı söyliyen bir ihtiyar kadın vardı. Delikanlının kahkahaları arasıra kesildiği için ihtiyar kadının şarkısı parça parça papaza kadar geliyordu; bu anlaşılmaz, iğrenç bir şeydi:

Gréve aboie, Gréve grouille!
File, file, ma quenouille
File sa corde au bourreau,
Qui siffle dans le préau
Gréve aboie, Gréve grouille!

La belle corde de chanvre!
Semez d'Issy jusqu'a Vanvre
Du chanvre et non pas du blé.
Le voleur n'a pas volé,
La belle corde de chanvre.

Gréve grouille, Gréve aboie!
Pour voir la fille de joie,
Prendre au gibet chassieuse,
Les fenêtres sont des yeux.
Gréve grouille, Gréve aboie!

[1] *Gréve havla, Gréve kaynaş oğulua!*
Bük, bük örekem,
Cellâda ipini bük ki hapishane avlusunda ıslık çalmaktadır.
Gréve havla, Gréve
Kaynaş oğulda!
Güzel kenevir urgan!
Issy'den Vanvre'a kadar

Bunu dinliyerek delikanlı gülüyor ve kızı okşuyordu. İhtiyar kadın, bu Fallourdeldi; kız, orospu idi; delikanlı ise kendi kardeşi Jehan'dı.

Bakmağa devam etti. Ha bu manzara ha bir başkası.

Salonun öte ucundaki bir pencereye Jehan'ın gittiğini, açtığını, bin pencerenin ışıldadığı mıhtıma bir göz attığını gördü ve pencereyi kaparken söylendiğini işitti:

— Canım halkı için... İşte gece olmuş, Burjuvalar mumlarını ve Allah yıldızlarını yakıyor.

Sonra Jehan tekrar sokak karısına yaklaştı, masa üstündeki bir şişeyi kırdı ve bağırdı:

— Hay öküzün boynuzu! daha şimdiden boşalmış. Param da yok! Isabeau, sevgilim, Jupiter, beni ancak iki beyaz memeni, gece gündüz Beaune şarabı emebileceğim iki kara şişe haline soktuğu zaman memnun edebilir!

Bu güzel şaka kızı güldürdü ve Jehan çıktı.

Don Claude kardeşi ile karşılaşmamak, yüzyüze gelmemek ve onun tarafından tanınmamak için ancak kendini yüzü koyun yere fırlatacak zaman bulabildi.

Bereket versin sokak karanlıktı ve mektepli sarhoştu. Bununla beraber kaldırımda, çamurlar içinde, yatan Başdiyakosun farkına vardı.

Kenevir ekiniz, buğday değil.
Hırsız çalmadı, güzel kenevir urganı.
Gréve havla, Gréve kaynaş, oğulda'
Şehvet kızının sehpaya çıktığını görmek için,
Pencereler çapaklı gözlerdir.
Gréve havla, Gréve kaynaş, oğulda!

— Oh! Oh! dedi işte bu günü eğlenerek geçirmiş bir adam.

Soluğunu kesen, hiç ses çıkarmıyan Dom Claude'u ayağı ile dürttü.

— Zom olmuş. Yapacak iş yok, dolmuş bir fıçıdan ayrılmış hakiki bir sülük.

Biraz eğilerek ilâve etti:

— Kafası da cascavlak. Bu bir ihtiyar[1]. *Fortunate Senesc.*

Sonra Dom Claude, onun şöyle söylenerek uzaklaştığını duydu.

— Doğrudur, akıl güzel bir şeydir ve kardeşim Başdiyakosu uslu, akıllı olduğu ve parası da bulunduğu için çok mesuttur.

O zaman Başdiyakos doğruldu ve kocaman kulelerinin, karanlıkta, evlerin üstünden fırladığını gördüğü Notre-Dame'a bir solukta koştu. Kilise avlusuna nefes nefese vardığı anda irkilerek durdu ve uğursuz binaya bakmağa cesaret edemedi;

— Of! dedi yavaşça böyle bir facianın bugün, daha bu sabah burada ceneyan ettiği hakikaten doğru mudur?

Cephe karanlıktı, aradaki gök yıldızlarla parıldıyordu. Ufuktan henüz fırlıyan hilâl, bu sırada, sağ kulenin tepesinde durmuştu ve ışıklı bir kuş gibi, kara yoncalarla süslü korkuluk kenarına konmuşa benziyordu.

Manastırın kapısı kapalı idi; fakat Başdiyakos, laburatuvarının bulunduğu kulenin anahtarını daima üzerinde bulunduruyordu. Kiliseye girmek için onu kullandı.

Kilisenin içinde bir mahzen karanlığı ve sessizliği buldu. Her taraftan geniş eteklerle düşen büyük gölgelerden sabahki merasimde kullanılan örtülerin kaldırılmadığını anladı. Üzerine birkaç kıvılcımlı nokta serpilmiş büyük gümüş haç, karanlıklar içinde, bu mezar gecesinin samanoğrusu gibi parıldıyordu.

Koronun uzun pencereleri, kara örtüler altından sivri kemerlerinin üst uclarını gösteriyordu. İçlerinden bir ayışığı geçen resimlerle süslü renkli camlarda gecenin şüpheli renklerinden, boyası ancak ölülerin suratında bulunabilen bir nevi menekşe, beyaz ve maviden başka bir renk kalmamıştı.

Başdiyakos, koronun etrafında gotik'in bu sarı uclarını görünce lânetle damgalanmış psikoposların taçlarını gördüğünü zannetti, gözlerini kapadı ve tekrar açtığı zaman kendisini yakan sararmış suratlardan bir daire içindedir sandı. Kilisede öteye beriye koşmağa başladı. O zaman ona öyle geldi ki kilise dahi sarsılmakta, sallanmakta, hareket etmekte, yaşamaktadır ki her şişman sütun, geniş taş tabanı ile zemini döven kocaman bir pençedir ki muazzam katedral artık harikulâde bir filden başka şey değildir ki filpayelerini, iki kulesini hortum gibi, o çok büyük kara kumaşı haşa gibi kullanarak solur ve yürür.

Böylece humma yahut cinnet; öyle bir şiddet derecesine varmıştı ki artık talihsiz için dış âlem, görünen, elle tutulabilen korkunç bir nevi mahşerden başka bir şey değildi.

Bir an rahatlar gibi oldu. Koro mahallinin yanındaki dehlizlere dalarken bir filpayenin arkasında kırmızımtırak bir ışık gördü. Oraya, bir yıldız bulmuş gibi

koştu. Bu, Notre-Dame'ın umumi dua kitabını, demir kafes içinde gece gündüz aydınlatan zavallı kandildi. Herhangi bir teselli yahut kuvvet ve cesaret verici bir teşvik bulmak ümidi ile mukaddes kitaba susamış gibi saldırdı. Kitap, Jobun şu pasajı üstüne açılmıştı; dikilen gözü şu satırlar üzerinde dolaştı:

"Ve yüzümün önünden bir ruh geçti ve bir hafif nefha duydum ve etimin kılı diken diken oldu."

Bu hüzün verici kıraat, üzerinde, yerden aldığı bastonun eline battığını hisseden bir körün teessürüne benzer bir tesir yaptı. Dizleri kesildi ve gündüzün öleni düşünerek yere çöküverdi. Beyninden birçok acayip dumanların geçtiğini, taştığını hissediyordu ve ona öyle geliyordu ki kafası cehennemin ocaklarından biri olmuştur.

Galiba artık düşünmiyerek, İblisin eli altında harap ve uysal, bu vaziyette uzun müddet kaldı. Nihayet biraz derman geldi; kuleye gidip sadık Quasimodo'sunun yanına sığınmayı düşündü. Doğruldu; ve korku içinde olduğundan yolunu aydınlatmak için dua kitabının kandilini aldı. Bu, mukaddesata karşı saygısızlıktı; fakat artık böyle çok ufak şeylere ehemmiyet verecek halde değildi. Bu ilerlemiş saatte mazgal deliğine yükselerek çan kulesinin tepesine çıkan lâmbasının esrarlı ışığiyle kilise avlusundan geçen nadir yolculara gizli bir dehşet yayarak kuleler merdivenini ağır ağır çıktı.

Birdenbire yüzünde bir serinlik hissetti ve kendini en yüksek galerinin kapısı altına ulaşmış buldu. Hava soğuktu; gök, geniş beyaz dalgaları köşelerini ezerek birbiri üstünden aşan bulutları görüyordu ve kışın buz-

ları çözülen bir nehri andırıyordu. Bulut yığınları arasına gömülen hilâl bu hava buzları arasına sıkımış bir gökyüzü gemisine benziyordu.

Gözlerini indirdi ve biran, küçük sütunların iki kuleyi birleştiren parmaklığından, uzakta bir sis ve duman tülü arasında Parisin sivri, sayısız ve bir yaz gecesinde sakin bir denizin dalgacıkları gibi sıkışık ve küçük damlarının sessiz kalabalığını seyretti.

Ay, göke ve yere bir kül rengi veren zaif bir ışık serpiyordu.

Busırada saat ince ve çatlak sesini yükseltti.

Gece yarısı olmuştu. Papas öğleyi düşündü; saat on ikiye tekrar gelmişti. Gayet hafif bir sesle:

— Oh! dedi şu anda soğumuş olmalıdır

Birdenbire, bir rüzgâr dalgası kandilini söndürdü ve hemen aynı anda kulenin karşı köşesinde, bir gölge, bir beyazlık, bir şekil, bir kadın belirdiğini gördü. Titredi. Bu kadının yanında bir küçük keçi vardı ki melemelerini saatin son iniltilerine karıştırdı.

Bakacak cesareti buldu kendinde. Bu, oydu.

Sararmıştı, hüzünlüydü. Saçları, sabahki gibi omuzlarına düşüyordu; fakat boynunda ip yoktu, artık elleri bağlı değildi.

Kız hürdü, kız ölmüştü.

Beyazlar giymişti ve başında beyaz bir tül vardı. Ona doğru yavaşça, göke bakarak geliyordu, o mucizeli keçi arkasından geliyordu. Kendini taştanmış sanıyor ve kaçamıyacak derecede ağır buluyordu. Kızın ileri attığı her adımda o, bir adım geriliyordu; işte hepsi bu kadar. Böylece merdivenin karanlık kubbesi altına

girdi. Kızın da belki oraya gireceğini düşünerek buz kesildi; eğer bunu yapmış olsaydı dehşetten ölüverirdi.

Kız, merdivenin kapısı önüne vardı; orada birkaç saniye durdu, karanlığa gözlerini daldırdı, fakat orada papazı görür gibi gözükmedi, geçti.

Kız ona hayatta olduğu zamandan daha büyük gözüktü. Beyaz elbisesi arasından Ayı gördü; soluğunu duydu; ve geçince tayıfta gördüğü ağırlıkla, kendini de tayıf sanarak, vahşi, saçları dimdik, sönmüş kandili daima elinde merdiveni inmeğe koyuldu. Ve helezonlu basamakları inerken kulağına gülen ve şu sözleri tekrarlıyan bir seda geldi:

"Ve yüzümün önünden bir ruh geçti ve hafif bir nefha işittim ve etimin kılı diken diken oldu."

II

KAMBUR, TEK GÖZLÜ VE TOPAL

Ortaçağda her şehrin ve On ikinci Louis'e kadar Fransada her şehrin sığınacak yerleri vardı. Ceza kanunlarının ve barbar muhakeme usullerinin şehri basan tufanı ortasında bu yerler, insan adaletinin seviyesi üstünde yükselen bir nevi adalardı. Oraya yanaşan her cani kurtulurdu. Her şehir civarında ne kadar darağacı varsa aşağı yukarı o kadar da sığınak vardı. Bu, işkence suiistimali yanında cezadan kurtulma suiistimali idi. Biri diğerini tashihe çabalıyan iki kötü şey. Kırallık sarayları, prenslerin konakları, bilhassa kiliseler sığınma hakkına maliktiler. Bazan, halkının çoğalması istenilen bir şehir, muvakkat bir zaman için baştan başa sığınak ilân ediliyordu.

On birinci Louis, 1467 de Parisi sığınak yapmıştı.

Bir kere sığınağa ayak basınca suçlu mukaddes sayılıyordu; fakat dışarı çıkmamağa dikkat etmesi icaberdi. Mukaddes melceden bir adım dışarı attımı tekrar dalgalara düşüyordu. Tekerlek, sehpa ve *estrapade*[1], sığınak yerinin etrafında nöbet bekliyor ve gemi etrafındaki köpek balıkları gibi ara vermeden

[1] Estrapade: gemilerde bir mahkûmu denize birkaç defa asıp ipi keserek yere düşürmek tarzında tatbik edilen bir ceza.

avlarını gözetliyorlardı. Bir manastırda, bir saray merdiveni üstünde bir manastırın bahçesinde, bir kilisenin saçağı altında saçları aklaşan mahkûmlar görülmüştü; bu hali ile sığınak da herhangi bir cezaevi gibi bir ceza evidir denebilirdi. Bazan parlâmentonun bir resmî kararı sığınak hakkını kaldırıveriyor ve mahkûmu tekrar cellâda teslim ettiriyordu; fakat bu nadir görülen bir şeydi. Parlâmentolar piskoposları telâşa düşürüyordu ve ne zaman bu iki hıl'at birbirine gücenirse mebus cüppesinin papaz latasına karşı talihi yaver olmuyordu. Yalnız arasıra, Paris cellâdı Petit-Jean'nın katilleri meselesinde ve Jean-Valleret'nin katili Emery-Rousseau işinde olduğu gibi kilise adliyeyi atlatıyor ve adliye kararlarının infazından vazgeçiyordu. Parlâmentonun bir kararı olmadan bir sığınak yerine silâhla tecavüz edenin vay haline! Fransa Mareşalı Robert de Clermont ile Champagne Mareşalı Jean de Châlons'un neden öldürüldükleri malûmdur. Bununla beraber ortada ne vardı? Bir Perrain-Marc, bir sarraf çırağı, sefil bir cani... Fakat iki mareşal, Saint-Merynin kapılarını kırmışlardı. Bakınız bu, bir münasebetsizlikti.

Sığınaklar etrafında öyle bir saygı vardı ki ananeye bakılırsa bazan hayvanlara kadar şamil oluyordu. "Dagobert tarafından kovalanan bir geyiğin, Saint-Denis türbesi yanına sığınınca, köpek sürüsünün, birdenbire, havlıyarak durduğunu" Aymion hikâye eder.

Yalvaranları kabul için kiliselerde her zaman bir hücre bulunurdu. 1407 de, Nicolas-Flamel Saint-Jacques de la Boucherie kubbeleri üstünde onlara bir oda yaptırmıştı ki kendisine dört altın, altı sol ve on altı Paris mangırına malolmuştu.

Bu hücre, Notre-Dame'da koro yanındaki dehliz doldurmaların üstünde ve kemerli payandalar altında, tam bugünkü kuleler kapıcısının karısının kendine bir bahçe yaptığı yerde idi ki bu bahçe Bâbilin asma bahçelerine bir lâhânanın bir hurma ağacına ve bir kapıcı kadının bir Semiramise benzediği kadar benzer.

Kuleler ve galeriler üzerindeki çılğın ve muzaffer konuşmasından sonra Quasimodo, Esmeralda'yı buraya bırakmıştı. Bu koşunun devam ettiği müddetçe genç kız kendini toplıyamamıştı; yarı uyuşuk, yarı uyanık, artık bir şey hissedememiş, yahut havaya çıktığını, orada yüzdüğünü, orada uçtuğunu, herhangi bir şeyin kendisini toprağın üstüne kaldırdığını sanmıştı. İkide bir, kulağı dibinde Quasimodo'nun şakrak kahkahasını gürültülü sesini işitiyordu; gözlerini yarı açıyordu; o zaman altında bin arduvazlı ve kiremitli dam ile kırmızı, mavi bir mozaik gibi işlenmiş Parisi ve başı üstünde Quasimodo'nun korkunç ve neşeli yüzünü görüyordu.

O zaman, göz kapakları kapanıyordu; her şeyin bittiğini, bayıldığı zaman kendisini idam ettiklerini ve mukadderatına reislik etmiş olan biçimsiz cin tarafından tekrar kaldırılıp kaçırıldığını sanıyordu. Ona bakmağa cüret edemiyor ve işi oluruna bırakıyordu.

Fakat çancı, saçları karma karışık ve soluk soluğa kendisini sığınak hücreye bıraktığı zaman, kocaman elleriyle kollarını inciten ipi usulcacık çözdüğünü hissettiği zaman, karanlık bir gecede karaya çarpan bir geminin yolcularını zıplatarak uyandıran sarsıntıya benzer bir hisse kapıldı. Zekâsı uyandı. Başından geçenleri teker teker hatırladı. Notre-Dame'da olduğunu

gördü; cellâdın elinden kurtarıldığını, Phoebus'ün yaşadığını, Phoebus'ün kendisini sevmediğini hatırladı ve biri diğeri üzerine o kadar elem serpen bu iki fikir, zavallı mahkûmun karşısına birlikte dikildiklerinden, önünde ayakta duran ve kendisine korku veren Quasimodo'ya döndü, ona dedi:

— Niçin beni kurtardınız?

Quasimodo, ne söylediğini keşfetmeye çalışır gibi endişe ve ıstırapla kıza baktı. Kız, sorusunu tekrarladı. O zaman Quasimodo ona son derece elemli bir nazarla baktı ve kaçtı.

Kız, hayretler içinde kaldı. Birkaç dakika sonra, ayakları ucuna fırlattığı bir paketi getirerek geriye döndü. Bu pakette merhametli kadınların kendisi için kilise eşiğine koydukları giyecekler vardı. O zaman gözlerini kendine çevirdi. Hemen hemen çıplak olduğunu gördü ve kızardı: Hayat avdet ediyordu.

Quasimodo bu hicaptan az çok teessür duvar gibi oldu. Gözünü koca eliyle örttü ve bir defa daha uzaklaştı, fakat yavaş adımlarla...

Kız, acele acele giyindi, bu beyaz bir tülle beyaz bir roptu. Hastanedeki rahibe yamaklarından birinin elbisesi.

Henüz giyinmesini bitirmemişti ki Quasimodo'nun tekrar geldiğini gördü. Bir kolu altında bir sepet ve ötekinin altında bir şilte getiriyordu. Sepette bir şişe, ekmek ve biraz azık vardı. Sepeti yere koydu ve dedi:

— Yiyiniz!

Şilteyi mermer zemin üzerine serdi, ve dedi:

— Uyuyunuz!

Bu kendi yemeği idi; almağa gidip getirdiği bu şilte çancının kendi yatağı idi.

Mısırlı kız teşekkür etmek için gözlerini ona kaldırdı; fakat bir kelime söyliyemedi. Zavallı mahlûk, hakikaten çok korkunçtu; kız, dehşetle titriyerek başını eğdi. O zaman Quasimodo:

— Sizi korkutuyorum, dedi çok çirkinim, değil mi? Bana hiç bakmayınız; beni yalnız dinleyiniz. Gündüzün burada kalacaksınız; geceleyin kilisenin her tarafında dolaşabilirsiniz. Fakat ne gece ne gündüz kiliseden çıkmayınız. Mahvolursunuz; sizi öldürürler, ben de ölürüm.

Kız heyecan içinde idi; ona cevap vermek için başını kaldırdı. Quasimodo görünmez olmuştu. Bir devi andıran bu mahlûkun garip sözlerini düşünerek yine yalnız kaldı. Çok sert olmakla beraber çok tatlı olan sedasının ahengi kıza dokunmuştu.

Sonra hücresini tetkik etti. Bu altı ayak karelik bir oda idi. Küçücük bir tavan penceresi ve düz taştan damın hafifçe meyilli sathı üzerinde bir kapı vardı. Hayvan suratlı birçok damlalıklar, etrafında sarkmış ve pencereden kendisini görmek için boyunlarını uzatmış gibiydiler. Damının kenarından gözleri altında Parisin bütün ateşlerinin dumanlarını yükselten bin ocağın tepesini görüyordu. Bulunmuş çocuk, idam mahkûmu, talihsiz mahlûk, vatansız, ailesiz, yuvasız, zavallı Mısırlı kız için hüzünlü bir manzara...

Yalnızlığın düşüncesi kendisine böylece hiç görülmemiş derecede dokunaklı göründüğü anda tüylü ve sakallı bir kafanın elinden dizleri üstüne kaydığını hissetti. Titredi, "şimdi onu her şey ürkütüyordu" ve

baktı. Bu, zavallı keçi, çevik Djali idi ki Charmolue'nün alayını Quasimodo'nun dağıttığı sırada arkasından koşmuştu ve bir saatten beri ayakları ucunda, bir bakış koparmadan bir okşayış halinde kendini gösteriyordu. Mısırlı kız onu öpücüklere boğdu.

— Oh Djali! diyordu seni nasıl da unuttum! Beni daima düşünüyordun ha? Oh, nankör değilsin sen!

Aynı zamanda görünmiyen bir el, çok uzun zamandan beri göz yaşlarını kalbinde teksif eden ağırlığı kaldırıyormuş gibi, ağlamağa başadı. Göz yaşları aktıkça ıstırabında en acı ve en sert ne varsa bunlarla birlikte gittiğini sanıyordu. Akşam olunca geceyi çok güzel, ayı çok tatlı buldu; kiliseyi kucaklıyan yukarı galeride bir tur yaptı. Istırabı az çok hafifledi; bu yükseklikten göze vuran yeryüzü ona bu derece sakin görünmüştü.

III

SAĞIR

Ertesi sabah, uyanırken uyumuş olduğunu anladı. Bu garip hâdise onu hayrete düşürdü. Uyumak itiyadını kaybedeli hayli zaman olmuştu! Neşeli bir sabah güneşi huzmesi penceresinden giriyor ve gelip yüzüne vuruyordu. Güneşle birlikte bu pencerede kendini korkutan bir şey gördü. Quasimodo'nun talihsiz suratı, istemeksizin gözlerini yumdu; fakat beyhude. Yine kapakları arasından bu tek gözlü, dişlek, *gnom* maskesini görmekte devam ettiğini sanıyordu. O zaman gözlerini kapalı tutmakta devam ederek sert bir sesin gayet tatlılıkla konuştuğunu duydu:

— Korkmayınız. Ben dostunuzum. Sizi uyurken görmeğe gelmiştim. Uyurken görmeğe gelişim sizi rahatsız etmez, değil mi? Gözleriniz kapalı iken şurada bulunuşumun ne zararı dokunur? Şimdi, başımı alıp gidiyorum. Bakınız, duvar ardına çekildim. Gözlerinizi tekrar açabilirsiniz.

Bu sözlerden daha sızlanışlı bir şey vardı: Söylenişlerindeki ahenk.

Mısırlı kız müteessir olmuştu, gözlerini açtı. Hakikaten pencerede değildi. Kız pencereye yaklaştı, zavallı kamburun bir duvar köşesine çekingen ve acınacak

bir tavırla büzülmüş olduğunu gördü. Kendisine telkin ettiği tiksinmeyi yenmek için bir gayret sarf etti.

— Geliniz, dedi ona tatlılıkla...

Mısırlı kızın dudakları oynayınca Quasimodo, kendisini koğduğunu sandı; doğruldu ve topallıyarak, yavaş yavaş, başı eğik, kederle dolu gözlerini genç kıza çevirmeğe cüret edemeden çekildi.

Kız:

— Gelsenize! diye haykırdı.

Fakat o uzaklaşmakta devam ediyordu. O zaman kız, hücresinden fırladı, ona koştu, kolundan tuttu. Kızın kendisini tuttuğunu hissedince Quasimodo'nun bütün vücudu titredi. Yalvaran gözünü kaldırdı ve kendisini hücreye götürdüğünü görünce bütün suratı neşe, sevgi ve şefkatle ışıldadı.

Kız onu hücresine sokmak istedi, fakat Quasimodo eşikte kalmakta inat etti;

— Hayır, hayır! dedi, Baykuş, tarla kuşunun yuvasına girmez.

O zaman kız zarif bir tavırla yatağına oturdu. keçisi ayakları ucunda uyukluyordu. İkisi de birkaç saniye birbirlerini seyrederek hareketsiz kaldılar. Erkek birçok güzellikler ve zarafetler gördü, kız ise birçok çirkinlikler...

Her an Quasimodo'da bir biçimsizlik daha keşfediyordu. Gözleri çarpık dizlerden kambur sırta, kambur sırttan tek göze gidiyordu. Bu derece beceriksizlikte tasarlanmış bir mahlûkun mevcut olabileceğine akıl erdiremiyordu. Bununla beraber bütün bunlar üstünde serpilmiş birçok tatlılıklar ve elemler vardı ki kız bunları sezmeğe başlıyordu.

Sessizliği önce erkek bozdu:

— Bana tekrar gelmemi söylüyordunuz, öyle mi?

Kız başı ile bir tastik işareti yaptı "evet!" diyerek.

Quasimodo, baş işaretini anladı:

— Heyhat! — dedi, sözlerini bitirmekten çekiniyormuş gibi — Şey... Ben... Sağırım...

Çingene kız iyi niyetle, merhametle haykırdı:

— Zavallı adam!

Quasimodo acı acı gülmeye koyuldu:

— Eksiğimin yalnız bu olduğunu sanıyordunuz, değil mi? Evet ben sağırım. Ben böyle yapılmışım işte. Bu korkunçtur, değil mi? Çok güzelsiniz, siz!

Zavallının sesinde sefaletinin öyle derin bir tahassüsü vardı ki kız tek kelime söyliyecek cesareti kendinde bulamadı. Zaten söyleseydi de işitmiyecekti. Quasimodo devam etti:

— Çirkinliğimi şimdiye kadar hiçbir zaman fark etmemiştim. Kendimi sizinle mukayese ettiğim zaman, çok acınacak halde buluyorum; ne zavallı, bedbaht ucubeyim ben! Üzerinizde bir vahşi hayvan tesiri yapıyorum değil mi? Siz, siz bir güneş huzmesisiniz, bir damla şebnemsiniz, bir kuş nağmesisiniz! Ben, iğrenç bir şeyim, ne erkek, ne hayvan; bir çakıldan daha biçimsiz, daha ayak altında, daha sert bilmem nasıl bir şey!..

Sonra gülmeğe koyuldu; ve bu gülüş dünyada en yürek parçalıyan şey oldu. Devam etti:

— Evet, sağırım; fakat benimle hareketlerle, işareterle konuşan bir hocam vardır, sonra ben sizin her arzunuzu dudaklarınızın kımıldanışı ile, bakışınızla anlıyacağım.

Bunun üzerine kız, gülümsiyerek söylendi:

— O halde söyleyiniz bana, niçin kurtardınız beni?

Quasimodo kız konuşurken dikkatle baktı.

— Anladım, diye cevap verdi. Sizi niçin kurtardığımı soruyorsunuz. Bir gece sizi kaçırmağa teşebbüs eden bir sefili, bir gün sonra o melûn teşhir direklerinde kendisine yardım ettiğiniz bir sefili unutmuşsunuz. Bir damla su ve bir parça merhamet; işte hayatımdan fazlasiyle ödiyeceğim bir borç. Siz bu sefili unuttunuz. O, kendisini hatırladı.

Kız derin bir teessürle dinliyordu, çancının gözünde bir şey yuvarlanıyordu, fakat oradan düşmedi. Bunu gözüne emdirmeği bir haysiyet meselesi yapmış gibi göründü ve bu göz yaşının düşmiyeceğine emin olunca:

— Dinleyiniz, dedi, burada epey yüksek kulelerimiz vardır; oradan düşecek bir adam kaldırıma varmadan ölecektir; oradan düşmemi ne zaman isterseniz, bir kelime söylemenize bile lüzum yoktur, bir bakış yeter.

Bunun üzerine doğruldu. Çingene kız, ne kadar acı ve ıstırap içinde bulunursa bulunsun bu garip mahlûk onda hâlâ az çok şefkat uyandırabiliyordu. Kalmasını işaret etti.

— Hayır, hayır, dedi Quasimodo, çok uzun zaman kalmamalıyım. Rahat değilim. Siz merhamet ettiğiniz için gözlerinizi benden çevirmiyorsunuz. Siz beni görmeden benim sizi görebileceğim bir yere gideceğim; böyle daha iyi olacak.

Cebinden küçük bir madenî düdük çıkardı.

— Alınız, dedi, bana ihtiyacınız olunca, gelmemi istediğiniz zaman, beni görmekten fazla yılgınlık duymıyacağınız zaman bunu çalarsınız. Bunun sesini işitebiliyorum.

Düdüğü yere bıraktı ve kaçtı.

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

VICTOR HUGO

RUY BLAS F. 130 Kş.

NOTRE - DAME DE PARİS I. F. 230 Kş.

MARY TUDOR F. 90 Kş.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINEVLERİYLE BÜTÜN KİTAPÇILARDA BULUNUR.

№ 846

F. 150 kuruş